

DEUTSCHE internationale Zeitschrift

für zeitgenössische Wissenschaft

Nº4

2021

VOL.2

DIZZW 2020

DEUTSCHE internationale Zeitschrift
für zeitgenössische Wissenschaft

DIZZW 2020

DEUTSCHE internationale Zeitschrift
für zeitgenössische Wissenschaft

ISSN (Print) 2701-8369

ISSN (Online) 2701-8377

**Deutsche internationale Zeitschrift für
zeitgenössische Wissenschaft**

№4 2021
VOL. 2

**German International Journal of Modern
Science**

№4 2021
VOL. 2

Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft ist eine internationale Fachzeitschrift in deutscher, englischer und russischer Sprache.

Periodizität: 24 Ausgaben pro Jahr
Format - A4

Alle Artikel werden überprüft.
Freier Zugang zur elektronischen Version des Journals

German International Journal of Modern Science is an international, German/English/Russian/Ukrainian language, peer-reviewed journal.

Periodicity: 24 issues per year
Format - A4

All articles are reviewed.
Free access to the electronic version of journal.

- Edmund Holst (Salzburg) AT
- Michaela Meissner (Köln) DE
- Klara Amsel (Liège) BE
- Briana French (Cambridge) GB
- Joleen Parsons (Manchester) GB
- Dragomir Koev (Sofia) BG
- Stanislav Štěpánek (Praha) CZ
- Valeriya Kornilova (Kyiv) UA
- Dmitriy Aksenov (Lviv) UA
- Valentin Bragin (Moscow) RU
- Mirosław Bednarski (Warsaw) PL
- Daniela Villa (Florence) IT
- Mattia Molteni (Rome) IT
- Sylwia Krzemińska (Ljubljana) SI
- Käte Kraus (Vienna) AT
- Eleonora Lehmann (Berlin) DE
- Alexander Dressler (Marseille) FR
- Zdzisław Małecki (Warsaw) PL
- Adrián Borbély (Budapest) HU

- Edmund Holst (Salzburg) AT
- Michaela Meissner (Köln) DE
- Klara Amsel (Liège) BE
- Briana French (Cambridge) GB
- Joleen Parsons (Manchester) GB
- Dragomir Koev (Sofia) BG
- Stanislav Štěpánek (Praha) CZ
- Valeriya Kornilova (Kyiv) UA
- Dmitriy Aksenov (Lviv) UA
- Valentin Bragin (Moscow) RU
- Mirosław Bednarski (Warsaw) PL
- Daniela Villa (Florence) IT
- Mattia Molteni (Rome) IT
- Sylwia Krzemińska (Ljubljana) SI
- Käte Kraus (Vienna) AT
- Eleonora Lehmann (Berlin) DE
- Alexander Dressler (Marseille) FR
- Zdzisław Małecki (Warsaw) PL
- Adrián Borbély (Budapest) HU

Artmedia24

Anschrift: Industriestraße 8,74589 Satteldorf
Deutschland.

E-mail: info@dizzw.com

WWW: www.dizzw.com

Chefredakteur: Reinhardt Roth

Druck: Einzelfirma Artmedia24, Industriestraße
8,74589 Satteldorf Deutschland

Artmedia24

Address: Industriestrasse 8,74589 Satteldorf
Germany.

E-mail: info@dizzw.com

WWW: www.dizzw.com

Editor in chief: Reinhardt Roth

Printing: Artmedia24, Industriestrasse 8,74589
Satteldorf Germany.

Die Hersteller der Zeitschrift sind nicht
verantwortlich für die in der Zeitschrift
veröffentlichten Materialien.

Die Autoren sind für die Richtigkeit der im
Artikel enthaltenen Informationen
verantwortlich. Die Meinung der Hersteller
spielt möglicherweise nicht die Ansichten des
Autoren wieder.

Bei Nachdruck ist ein Verweis auf der Zeit-
schrift erforderlich. Materialien werden in der
Ausgabe des Autoren veröffentlicht.

Editorial board of journal is not responsible for
the materials published there.

Authors are responsible for the accuracy of arti-
cles contained information.

Opinion of editorial board may not coincide
with the opinion of authors published materials.

In case of materials reprinting - link to journal is
required.

Materials are publishing in native author's edi-
tion.

Edition: № 4/2020 (January) – 4st

Passed in press in January 2021

Printed in January, 2021

Printing: Artmedia24, Industriestrasse 8,
74589 Satteldorf, Germany.

artmedia²⁴

© Artmedia24

© Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft / German International Journal
of Modern Science

CONTENT

BIOLOGICAL SCIENCES

Allahverdiev S.R.o.,

Eroshenko V.I., Budnichenko A.V.

CLEANING APPLICATION OF MICROBIOLOGICAL
PREPARATION "ECOBACTER" FOR OF EFFLUENTS AND
PUNCHING OF SILT PRECIPITATIONS..... 4

ECONOMIC SCIENCES

Danylo I.

CONCEPTUAL PROVISIONS FOR IMPROVING OF THE
ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC BASES OF SEED
PRODUCTION OF CEREALS CROPS IN RESEARCH
INSTITUTIONS OF UKRAINE 6

Kondratenko N.

THEORETICAL APPROACHES TO THE ANALYSIS OF AN
INFORMATION CONTENT 9

Kravtsevich S.V.

CONCEPTUALLY THE BASIS OF THEORIZING THE
PROCESSES OF LABOR REPRODUCTION IN THE
RUSSIAN LABOR MARKET 13

Kruglov V.V.

INFLATION IN THE HISTORY RUSSIA 18

Lupenko A. Yu.

RISK MANAGEMENT OF EXTERNAL PUBLIC DEBT 20

Moroz Y.S., Shmyreva A.I.

DISCUSSION ISSUES OF THE ESSENCE OF THE
FOREIGN EXCHANGE MARKET 25

Kozyar N.O.

BUSINESS BASIS OF INVESTMENT ACTIVITY IN THE
AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE 27

Nemchuk P.V.

INSTITUTIONAL COMPONENTS OF CORPORATE
MANAGEMENT DEVELOPMENT IN UKRAINE 33

Piata L.

WAYS TO IMPROVE STRATEGIC PLANNING OF
INVESTMENTS OF ENTITES IN AGRICULTURAL
SECTORS 36

JURISPRUDENCE

Kravchuk I., Bondar S.

DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE OF JUDICIAL
PROTECTION OF HONOR, DIGNITY AND BUSINESS
REPUTATION IN THE CONDITIONS OF INTENSIVE
DEVELOPMENT OF MEDIA SPACE 41

Li Adik

SOME ISSUES OF LEGAL REGULATION OF THE FORMS
GOVERNMENT SUPPORT FOR INNOVATIVE
ACTIVITIES 45

Serebrennikova A.V.

PROPERTY CRIMES: REALITY AND PROSPECTS 50

PEDAGOGICAL SCIENCES

Filimonova T.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF EFFECTIVE
ORGANIZATION OF INTERACTIVE LEARNING IN THE
PROCESS OF PREPARATION OF FUTURE PRIMARY
EDUCATION SPECIALISTS 53

Kistanova L.

ON THE QUESTION OF THE EDUCATION OF
COMMUNICATIVE LANGUAGE SKILLS IN
INTERCULTURAL COMMUNICATION: BUSINESS
TELEPHONE COMMUNICATION 57

Kozubovska I.

FOREIGN EXPERIENCE OF NEGLECTED CHILDREN
CARE 59

Shakirova G.R.

IN DIGITAL LEARNING AT HOME: TEENAGERS AND
THE INTERNET 63

PHILOLOGICAL SCIENCES

Aliya Umran Aliaga Alizadeh

POWER OF WORD IN NIZAMI GANJAVI'S
"ISGANDARNAME" 65

Gauch O., Kandyba Y.V.

THE THEME OF THE «LITTLE MAN» IN THE WORK OF
T. MANN (ANALYSIS OF THE WORK «LITTLE HERR
FRIEDEMANN») 67

Zavarzina G.

IDEOLOGIZATION IN THE SEMANTICS OF A POLITICAL
SIGN 69

PHILOSOPHICAL SCIENCES

Bondarchuk B.

PROBLEMIZATION OF LANGUAGE AND SPEECH IN THE
FORMAL SCHOOL OF LITERATURE STUDIES 72

BIOLOGICAL SCIENCES

CLEANING APPLICATION OF MICROBIOLOGICAL PREPARATION "ECOBACTER" FOR OF EFFLUENTS AND PUNCHING OF SILT PRECIPITATIONS

Allahverdiev S.R.o.,

*Doctor of biological sciences, professor
Moscow State Pedagogical University, Moscow, Russia*

Eroshenko V.I.,

*Candidate of geographical sciences, docent
Moscow State Pedagogical University, Moscow, Russia*

Budnichenko A.V.

*Society Limitation Responsibility Rodemos,
Moscow. Russia*

ПРИМЕНЕНИЕ МИКРОБИОЛОГИЧЕСКОГО ПРЕПАРАТА «ЭКОБАКТЕР» ДЛЯ ОЧИСТКИ СТОЧНЫХ ВОД И КОМПСТИРОВАНИЯ ИЛОВЫХ ОСАДКОВ

Аллахвердиев С.Р.о.

*Доктор биологических наук, профессор,
Московский Педагогический Государственный
Университет, Москва, Россия*

Ерошенко В.И.

*Кандидат географических наук, доцент
Московский Педагогический Государственный Университет,
Москва, Россия*

Будниченко А.В.

ООО НПЦ Родемос, Москва, Россия

Abstract

To this article recommendations are driven on application of microbiological preparation of «Ecobacter» at cleaning of industrial and domestic effluents and composting of silt precipitations.

Аннотация

В данной статье приведены рекомендации по применению микробиологического препарата «Экобактер» при очистке промышленных и бытовых сточных вод и компстировании иловых осадков.

Keywords: «Ecobacter», wastewater, composting.

Ключевые слова: «Экобактер», сточные воды, компстирование.

«Экобактер» - сложный по составу препарат, с повышенной функциональной активностью, состоящий из комплекса природных микроорганизмов, их метаболитов и культуральной жидкости [1,2].

ОЧИСТКА СТОЧНЫХ ВОД

В настоящее время биологической очистке подвергаются большинство промышленных и бытовых сточных вод перед их сбросом в водоёмы. Принцип биологической очистки сточных вод состоит в том, что при некоторых условиях микробы способны расщеплять органику до простых веществ, таких как вода, углекислый газ и т.д. К сожалению, очистные сооружения на многих промышленных объектах работают недостаточно эффективно и ПДК сброса в водоёмы превышаются по многим важным показателям. По результатам практических исследований на очистных сооружениях, микробиологический препарат «Экобактер» зарекомендовал себя как средство для очистки сточных вод, позволяющее добиться значительного снижения концентрации ряда вредных компонен-

тов, в том числе, ионов тяжёлых металлов. В процессе очистки в биологических фильтрах, обработка стоков микробами проходит в искусственных сооружениях и здесь открываются наиболее широкие возможности для применения микробиологического средства для очистки сточных вод. В данных сооружениях, в течение длительного времени могут поддерживаться оптимальные параметры для жизнедеятельности микроорганизмов – значения температуры, рН, концентрации кислорода в воде и т.д. Очистка сточных вод в биологических фильтрах имитирует очистку микроорганизмами стоков на почве. Очистка сточных вод в аэротенках аналогична очистке в водоёмах. Так, для снижения выходных показателей сточной воды до норм ПДС, рекомендуется внесение в систему очистки сточных вод (аэротенк) 1 литр препарата (без разведения) на 5 м³, 1 раз в неделю.

КОМПСТИРОВАНИЕ ИЛОВЫХ ОСАДКОВ.

Одним из путей решения проблемы загрязнённых и деградированных городских почв, оздоров-

ления городских экосистем и рекультивации техногенных и нарушенных почв, является применение компостов на основе осадков сточных вод. При этом, компосты могут быть использованы в двух вариантах – как органо-минеральное удобрение, при внесении в слабонарушенные и слабозагрязнённые почвы, или в качестве плодородной добавки в почвогрунты, которыми будут заменены сильнозагрязнённые городские почвы. При использовании осадков сточных вод, компостов на их основе в качестве удобрения или почвогрунтов в почвах, увеличивается содержание органического вещества, азота, фосфора, других макро- и микроэлементов. Под действием осадков, как правило, снижается кислотность почв, увеличивается их влагоёмкость, что особенно важно для почв лёгкого гранулометрического состава. В результате, улучшаются тепловой, водный и воздушный режимы почв, возрастает их биологическая активность. При компостировании осадков сточных вод рекомендуется применение препарата «Экобактер» из расчёта: разведение - 1:9, расход препарата – 10 л на 1 м³. Способ применения – равномерное опрыскивание обезвоженных осадков сточных вод на иловых площадках. В результате, подавляется патогенная микрофлора, устраняются неприятные специфические запахи, снижается содержание солей тяжёлых металлов.

УДАЛЕНИЕ ВЕРХНЕЙ ПОВЕРХНОСТНОЙ КОРКИ НА ИЛОВЫХ КАРТАХ ГОРОДСКИХ ОЧИСТНЫХ СООРУЖЕНИЙ

Общезвестно, что очистные сооружения предназначены для очистки хозяйственно-бытовых стоков и стоков промышленных предприятий, прошедших локальную очистку. Однако, в связи с тем, что на большинстве предприятий очистные сооружения работают неэффективно, на очистные сооружения попадает большое количество загрязняющих веществ (тяжёлые металлы, нефтепродукты и др.). Эти вещества, попадая в аэротэнк, аккумулируются биоценозом активного ила, что резко снижает их биологическую активность. В связи с образованием плотной корки на поверхности избыточного ила резко сокращается испарение влаги и это значительно увеличивает сроки обезвоживания ила. Образующуюся плотную корку можно ликвидировать механическим способом (путём перемешивания), химическим (путём добавления специальных реагентов) или биологическим (используя активаторы – биопрепараты). Первый способ требует больших затрат, связанных с использованием перемешивающих устройств. Кроме того, механическое воздействие на ил повышает количество выделяемых с поверхности зловонных запахов. В целом, такой способ обеспечивает лишь временный результат, так как при отсутствии перемешивания процесс образования корки возобновится. Второй способ также неэффективен, как с экономической, так и с экологической точек зрения. Третий способ может быть более эффективным, при условии применения не-

патогенных, высокоактивных штаммов микроорганизмов, позволяющих не только изменять физико-химические свойства ила, но и снизить эмиссию зловонных запахов в окружающую среду. В связи с этим, был проведен эксперимент по изучению эффективности применения биопрепарата «Экобактер» для ускоренного удаления верхней, поверхностной корки на иловых картах городских очистных сооружений. Схема эксперимента состояла в обработке поверхностного слоя (5-10 см) иловой карты микробиологическим препаратом «Экобактер» применяется из расчёта: 1 литр препарата на 10 м³ стоков. Перед обработкой препарат разбавляли водой из вторичных отстойников. Через 3 месяца после первой обработки, на экспериментальной иловой карте наблюдали следующее: поверхностная корка иловой карты на большей её части отсутствовала. При визуальном осмотре – характер жидкости и цвет сточных вод из плотной корки и зловонной чёрной жижи, перешёл в относительно прозрачную жидкость, с зелёным оттенком. Это свидетельствует о том, что под воздействием био-препарата произошло разжижение корки, увеличение её проницаемости для атмосферного кислорода, без которого не могут расти водоросли. В естественных условиях, в самоочищении водоёмов, зелёные водоросли играют большую роль. Можно полагать, что в нашем случае, использование био-препарата позволило ускорить эти процессы и в иловой карте. В свою очередь, наличие кислорода способствует развитию простейших и гидробионтов, способных утилизировать органические отходы, тем самым очищая воду. Следует отметить, что обработка иловых площадок препаратом снижала эмиссию токсичных газов (NH₃ и H₂S) в окружающую среду. Видимо, это связано с тем, что био-препарат подавляет развитие гнилостных бактерий, а также ускоряет процессы денитрификации, за счёт присутствия в препарате наряду с аэробами и анаэробов. Таким образом, можно сделать вывод о том, что применение препарата «Экобактер» может ускорить процессы образования надосадочной возвратной жидкости, утилизации избыточного активного ила и его объёмов, сокращая тем самым площади земель, отводимых под строительство иловых карт.

Список литературы

1. Аллаhverдиев С.Р., Ерошенко В.И., Булниченко А.В. Микробиологический препарат «Экобактер-Терра» в растениеводстве. Сборник материалов международной научно-методологической конференции «Роль физиологии и биохимии в интродукции и селекции сельскохозяйственных растений». Москва, 15-19 апреля 2010 г., том 2, стр. 102-104..
2. Allahverdiev S.R., Eroshenko V.I., Budnichenko A.V. New microbiological fertilizer in agriculture. Danish Scientific Journal, 2020, vol.2, № 38, p. 57-58.

ECONOMIC SCIENCES

CONCEPTUAL PROVISIONS FOR IMPROVING OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC BASES OF SEED PRODUCTION OF CEREALS CROPS IN RESEARCH INSTITUTIONS OF UKRAINE

Danylko I.

post-graduate

*National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"
10, Heroiv Oborony, str., c. Kyiv, Ukraine, 03127*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ З УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАСАД ВИРОБНИЦТВА НАСІННЯ ЗЕРНОВИХ КОЛОСОВИХ КУЛЬТУР У НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

Данилко І.

аспірант

*Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
вул. Героїв оборони, 10; м. Київ, Україна, 03127*

Abstract

The article is devoted to the presentation of conceptual provisions for improving the organizational and economic bases of seed production of cereals in research institutions of Ukraine. The priority directions for improving of the marked organizational and economic bases are determined via increasing of economic support, perfecting the system of organizational connections, increasing efficiency of organizational order of measures and increasing the validity, flexibility and operativeness of performance evaluation of effectiveness of organizational and economic support.

Анотація

Стаття присвячена викладу концептуальних положень з удосконалення організаційно-економічних засад виробництва насіння зернових колосових культур у науково-дослідних установах України. Визначено пріоритетні напрями удосконалення зазначених організаційно-економічних засад шляхом посилення економічного забезпечення, удосконалення системи організаційних зв'язків, підвищення ефективності організаційного порядку здійснення заходів та підвищення обґрунтованості, гнучкості та оперативності оцінювання ефективності організаційно-економічного забезпечення.

Keywords: conceptual provisions, improvement directions, organizational and economic bases, seeds of cereal crops, research institutions, competitive ability.

Ключові слова: концептуальні положення, напрями удосконалення, організаційно-економічні засади, насіння зернових колосових культур, науково-дослідні установи, конкурентоспроможність.

Стратегічне значення зерна обумовлюється його роллю у вирішенні суспільних завдань, серед яких можна зазначити: забезпечення продовольчої безпеки населення, формування експортного потенціалу держави та конкурентних позицій виробників зерна на внутрішньому та зовнішньому ринках. У свою чергу стратегічне значення виробництва насіння зернових колосових культур обумовлюється його впливом на результативні показники вирощування зерна, зокрема його урожайність, якість та рівень собівартості тощо.

Для України в цілому і для галузі зерновиробництва важливим є налагодження продуктивної взаємодії між суб'єктами селекції, насінництва та товарного виробництва. При цьому акцентом селекційних розробок повинно бути створення високопродуктивних, пластичних сортів зернових колосових культур, адаптованих для вирощування у різних ґрунтово-кліматичних умовах. У свою чергу завдання насінництва з виробничо-технологічної та

суспільної точок зору полягає у розмноженні насіння цінних у господарському відношенні сортів, у збереженні та поліпшенні їхньої чистосортності, якісних характеристик та врожайних властивостей. Ефективне вирішення завдань суб'єктами насінництва зернових колосових культур обумовлює ефективність виконання завдання сортооновлення та сортозаміни в окремих регіонах та галузях зерновиробництва держави.

Організаційна специфіка науково-дослідних установ суб'єктів насінництва України полягає у їх комбінованій організаційній природі: вони є державними науковими установами, що здійснюють господарську діяльність у ринковому середовищі – тобто організаційно-економічне забезпечення їх роботи має подвійну спрямованість: державну та ринкову. Належність до державних наукових установ обумовлює необхідність їхньої участі у виконанні державних наукових завдань, під яке вони отримують бюджетне фінансування. Проте матеріально-технічне забезпечення установ здійснюється

на госпрозрахункових засадах залежно від майстерного використання ринкових принципів у їхній роботі. Тому підвищення результативності та ефективності діяльності науково-дослідних установ знаходиться у контексті як посилення їхньої взаємодії із державою, так і підвищення обґрунтованості прийняття управлінських рішень на ринку.

Одним з суттєвих кроків у розвитку насінництва зернових культур стала трансформація вітчизняної схеми сертифікації сортового насіння до схеми міжнародної сертифікації Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Науково-дослідним установам слід враховувати переваги міжнародної торгівлі насінням, які вони можуть використати за умов виконання вимог щодо відповідності організації селекції та насінництва схемам ОЕСР. Дані вимоги розповсюджуються на всі держави-члени Організації економічного співробітництва та розвитку, на 1 травня 2018 р. кількість яких налічувала 36. Отримання єдиних сортових документів на насіння зернових культур дозволить вітчизняним НДУ стати повноправними учасниками міжнародної торгівлі насінням.

Узагальнення теоретичних і методичних засад та практичного інструментарію організаційно-економічного забезпечення селекції й насінництва зернових культур надало підстави щодо напрямів їх подальшого удосконалення за складовими представленими на рис. 1. При цьому базовою позицією удосконалення є узгодження цілей розвитку організаційно-економічного забезпечення з цілями розвитку НДУ та галузі насінництва зернових колосових культур установи. Основна ідея дослідження полягає у доведенні важливості опанування науковими установами ринкових принципів роботи на ринку

насіння зернових колосових культур. Результативність НДУ значною мірою залежить від узгодження організаційної структури установи із виробничо-селекційною структурою здійснення процесів селекції, насінництва та маркетингу за ланцюгами просування насіння до кінцевого споживача.

Складовою ефективності селекції та насінництва зернових колосових культур у діяльності НДУ є забезпечення таких обсягів реалізації насіння, рівень доходу від яких перевищив би витрати на процеси селекції та насінництва. Цього можна досягти за рахунок активізації маркетингової складової у просуванні насіння, що пов'язано із веденням селекції з диференціюванням відносно властивостей різних ґрунтово-кліматичних умов, оновленням сортового складу, прискореним впровадженням сортів у виробництво, внесенням своїх сортів у національні реєстри зарубіжних країн.

В умовах обмеженості фінансування селекційних досліджень корисним є налагодження взаємовідносин з приватними селекційними структурами. У цьому відношенні, наукова установа зі свого боку може пропонувати сорти зернових колосових культур та їхнє насіння. Внеском приватних установ може бути фінансове забезпечення процесів селекції та насінництва.

Важливим для вітчизняних НДУ є вирішення питання адаптації до конкурентних умов роботи у глобалізованому економічному середовищі та у при формування зони вільної торгівлі у процесі євроінтеграції. Враховуючи пріоритетність зерновиробництва для України важливим є цільова державна підтримка як суб'єктів з виробництва зерна, так і суб'єктів селекції та насінництва.

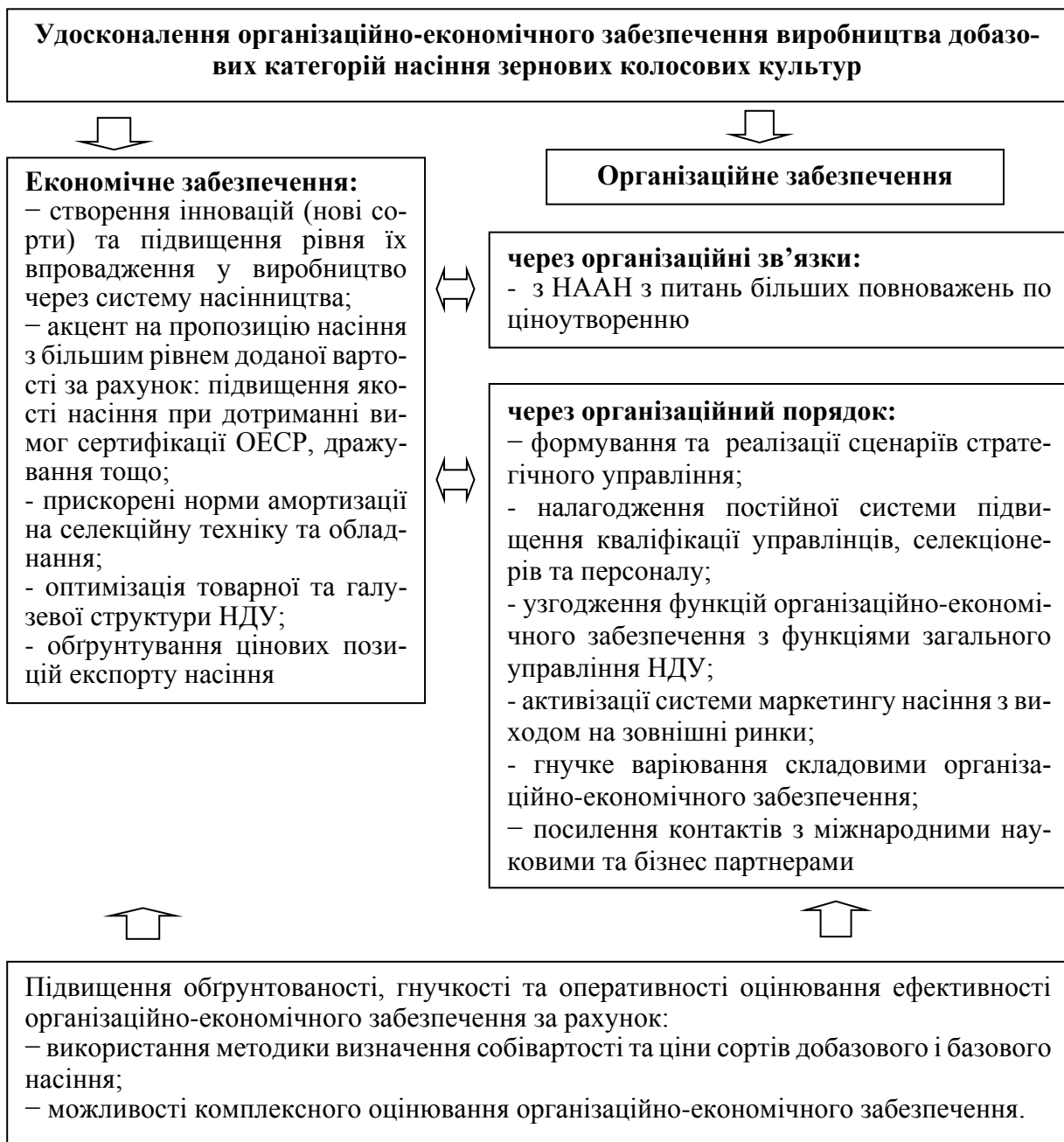

Рис. 1. Концептуальна схема удосконалення організаційно-економічного забезпечення виробництва добазових категорій насіння зернових колосових культур в НДУ

* Джерело: розроблено автором

Орієнтуючись на провідних гравців на ринках зерна та насіння, для дієвого протистояння ним у конкурентній боротьбі, слід сформувавши адекватну поточним потребам систему підтримки. Орієнтиром у цьому відношенні можуть стати рівні підтримки сільського господарства у США та Європейському Союзі. Методичний підхід ОЕСР рівня державної підтримки оцінюється за часткою підтримки до вартості випуску продукції галузі за певний період. Наприклад, у США за період 2014-2018 рр. рівень підтримки становив 10 %, що еквівалентно сумі 489 млрд. доларів США. У свою чергу, у Європейському співтоваристві за період 2014-2020 рр. підтримка очікується на рівні 20 %, що еквівалентно сумі 408 млрд. євро [1].

Одним з суттєвих завдань НДУ є посилення своїх конкурентних позицій на ринку. Будь-яка ціль повинна бути формалізована. Тому і ціль відносно збереження та посилення ринкових позицій також потребує чіткого формулювання. Посилення ринкових позицій може бути виражене у збільшенні площі землекористування НДУ, збільшенні площі вирощування добазового та базового насіння, збільшенні кількості сортів, обсягу отриманого прибутку і норми прибутку та частки ринку, що володіє НДУ за добазовим та базовим насінням зернових колосових культур.

Висновки. Визначено пріоритетні напрями удосконалення організаційно-економічних засад виробництва добазового насіння зернових колосових культур шляхом економічного забезпечення,

удосконалення системи організаційних зв'язків, підвищення ефективності організаційного порядку здійснення заходів та підвищення обґрунтованості, гнучкості та оперативності оцінювання ефективності організаційно-економічного забезпечення. Запропоноване ґрунтується на підвищенні конкурентоспроможності насіння за рахунок посилення інноваційного рівня процесів селекції та насінництва; активного освоєння маркетингових підходів з освоєнням зовнішньоекономічного вектору у просуванні насіння за ринковими ланцюгами із диференційованим врахуванням позицій суб'єктів попиту та пропозиції на ринку насіння зернових колових культур; функціональному узгодженні порядку удосконалення організаційно-економічного забезпечення з загальними функціями управління та цілями наукових установ.

Список літератури

1. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80>

References

1. Pro sxvalennya Konceptsiyi Derzhavnoyi cil'ovoyi programy` rozvytku agrarnogo sektoru ekonomiky` na period do 2022 roku : Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 30 grudnya 2015 r. № 1437-r. [About Approval of the Concept of State Target Programm of Development of Agrarian Sector for the Period to 2022 : Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 30, 2015 No. 1437-r.]. Retrieved from :: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80> [Published in Ukrainian].

THEORETICAL APPROACHES TO THE ANALYSIS OF AN INFORMATION CONTENT

Kondratenko N.

V. N. Karazin Kharkiv National University

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ СУТНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ

Кондратенко Н.Д.

доцент кафедри

міжнародного бізнесу та економічної теорії

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

м. Харків

Abstract

The article considers the information as a category that is the material of consciousness - it is perceived, processed and creates new information. The main functions of information, the main properties of information, content of information and its form are highlighted. Various definitions and views on information are analyzed: philosophical, mathematical, economic. The information is given as a mathematical set. The question of the difference between information and knowledge is considered, since not every information leads to an increase in knowledge. The information provides a material that can be transformed into knowledge, so it is in this way that one can agree with theories that view information as a means of reducing uncertainty, which is used in various theories and concepts. The definition of information has been clarified.

Анотація

В статті розглянута інформація як категорія, що є матеріалом свідомості - сприймається, обробляється та створює нову інформацію. Висвітлено основні функції інформації, головні властивості інформації, зміст інформації та її форма. Проаналізовано різноманітні визначення та погляди на інформацію: філософські, математичні, економічні. Подано інформацію - як математичну безліч. Розглянуто питання розходження між інформацією й знанням, оскільки не всяка інформація приводить до збільшення знань. Інформація дає матеріал, який можна трансформувати в знання, тому саме в цьому ключі можна погодитися з теоріями, які розглядають інформацію, як засіб зниження невизначеності, якій використовується в різних теоріях і концепціях. Доповнено визначення інформації.

Keywords: information, essence of information, information industry, information economy, knowledge, knowledge economy.

Ключові слова: інформація, зміст інформації, інформаційна індустрія, інформаційна економіка, знання, економіка знань.

У сучасному глобальному економічному середовищі інформація розглядається в якості одного з найважливіших стратегічних ресурсів розвитку суспільства. Інформація пронизує всю економіку, і це створює складність дослідження інформаційної сторони економічного життя.

Підвищення ролі і значення інформації в суспільному житті викликало необхідність виділення інформаційної діяльності в самостійну галузь. Якщо робоча сила, засоби виробництва і предмети праці – основні елементи в умовах виробництва, то інформація – це важливий ресурс економіки, товар, який є результатом всієї людської діяльності, елемент і основа процесу управління та прийняття рішень.

Дослідженню поняття «інформація» приділяється значна увага. Це питання розглядалось та досліджувалось такими провідними вченими, як Шеннон К., Коллендер Б., Янковський С., Хейне П., Портер М., Винер Н., Арский Ю. М., Ходжсон Джефри, Кастельс М., Сапир Ж. та багато іншими авторами. Але на сьогодні залишаються дискусійними як в науковому так і в практичному аспектах питання пов'язані з визначенням «інформації» та потребують подальшого вивчення та вдосконалення.

Метою даної роботи є розгляд поняття «інформація», доповнення визначення «інформація», визначення ролі та місця її в інформаційній економіці.

Незважаючи на те, що поняття «інформація» є одним з найбільш поширених, воно більшість в чому залишається інтуїтивним та приймає різноманітні значення в різних сферах діяльності людини. Спочатку під інформацією розуміли повідомлення, відомості, передані одними людьми іншим людям, а також сам процес передачі цих відомостей. Термін «інформація» пішов від латинського «informatio», що означає – роз'яснення, виклад.

Слово «інформація» введено в постійне вживання у середині двадцятого століття Клодом Шенноном, який ввів цей термін у вузькому змісті, стосовно до теорії зв'язку або передачі кодів. Ця теорія одержала назву «Теорія інформації» [1].

Інформація, як категорія має властивості, головними з яких є зміст та форма. Під змістом інформації розуміють, власно, саму інформацію - свідчення про предмет. Інформація може включати, як факти, так і їх тлумачення.

Форму інформації розглядають як матеріальний вид і спосіб існування інформації. Інформація не може існувати поза матерією, тому що вона її атрибут. Так само як розміри й форма предмета, його конфігурація, утворюються самою речовиною предмета. Ця речовина в представленому вигляді і є матеріальним способом існування цієї інформації. Разом з тим, інформація даного матеріального об'єкта може бути скопійована на інший матеріальний об'єкт, якщо цей другий об'єкт має відповідні властивості.

Деякі автори також розглядають інформацію як різноманітність. Наш світ різноманітний, і ми часто говоримо про різноманітність життя, про біологічну розмаїтість, про різноманітність предметів,

різноманітність характеристик тощо. Таким чином, різноманітність – загальна властивість усього світу та кожного окремого об'єкта. Оскільки розмаїтість – сутність світу. Інформація – це опис розмаїтості, точніше, обраної його частини.

Звідси випливає, що інформація є опис розмаїтості й різноманіття. Відмінність же конкретної інформації від загальної розмаїтості й різноманіття складається тільки в тім, що, інформація – це частина загальної різноманітності, а опис різноманітності – це матеріальний спосіб надання інформації. Існує також погляд на інформацію, як математичну безліч. Наприклад, Бертран Рассел пише, що: «Безліч є сукупність різних елементів, мислима як єдине ціле». Саме таким уявляється певна розмаїтість, яку можна назвати інформацією.[2]

Георг Кантор визначив безліч як «єдине ім'я для сукупності всіх об'єктів, що володіють даною властивістю». Ці об'єкти він назвав елементами безлічі. Злегка змінивши це визначення, назвавши елементи безлічі властивостями, а вся безліч об'єктом, можна сказати: «Інформація – єдине ім'я для одного або групи властивостей, що належать розглянутому об'єкту» [3].

Безліч властивостей, які належать $A(x)$, позначимо $\{x | A(x)\}$. Суть інформації складається в тім, що елементи безлічі $(x_1, x_2, x_3, x_4, \dots, x_n)$ різні. $x_{n-1} \neq x_n$. Інформація – це завжди відмінність, це розмаїтість. І, навпроти, якщо між елементами безлічі розходження немає, то немає й інформації про них.

Отже, деяка безліч $Y = \{x | A(x)\}$ містить інформацію $A(x)$ про властивості об'єкта Y . Можна піти далі, указавши, що і взята окремо яка-небудь властивість x_n теж є об'єктом безлічі властивостей z , $\{z | X(z)\}$. $X = \{z | Z(z)\}$. Тоді інформація про властивості безлічі X включена в інші більш загальні безлічі окремого об'єкта – Y . [3]

При передачі інформації необхідно дотримуватися взаємо-однозначної відповідності математичних безлічей, які передані інформацією. Кожному елементу однієї безлічі, який представляє інформацію першоджерела, повинен відповідати елемент іншої безлічі, що відображає цю інформацію на іншому матеріальному носії. Така передача часто називається аналоговою передачею, тому, що від передана розмаїтості аналогічного виду інформації в першоджерелі. Це спосіб передачі в найбільшій мері властивий неживої природної інформації.

Як вже відмічалось інформація є атрибутом матеріальних об'єктів, тому інформація по своїй природі матеріальна. Тут діє проста природність: якщо є матеріальний об'єкт, то існує і інформація про нього; якщо є інформація – значить існує і її матеріальний носій. Матеріальний світ і його властивості дуальні: вони й матеріальні й ідеальні.

Зміст інформації нематеріальний, але її використання, опис, завжди втілюється у матеріальну. Всесвітня матерія представлена інформацією про себе. Незважаючи на те, що зміст інформації нематеріальний, вона діє як самостійне явище, маючи можливість за певних умов переходити з одного матеріального носія на інший. Інформація робить світ пізнаваним і керованим. [4]

Таким чином, з філософської точки зору можна вважати, що свідомість – це процес і результат обробки інформації разом з пам'яттю. Збереження інформації є функцією пам'яті. Думка - це інформація, отримана в результаті роботи свідомості. Зміст інформації надає свідомість. [4]

Розвиток інформації розвиває принципово новий вид індустрії – інформаційну. Інформаційна індустрія або «індустрія знань», за визначенням Ф. Махлупа (США), включає п'ять видів інформаційної діяльності:

- наукові дослідження і розробки;
- освіта;
- засоби масового спілкування;
- інформаційні машини;
- інформаційні послуги. [5]

Американські вчені ввели також поняття – первинний і вторинний інформаційний сектор. Особливим видом інформації є інформаційні технології. Вони є інструментом вирішення завдань управління організацією. Інформація в даному випадку розглядається як внутрішньофірмовий ресурс, самостійний фактор виробництва.

За допомогою інформації споживач-користувач одержує можливості задовольняти потреби в нових даних і знаннях, які можуть бути використані у різних напрямках у тому числі й для отримання прибутку.

Поняття інформації стало розглядатися й з філософської точки зору. Філософський підхід до визначення інформації визначає її як специфічний атрибут об'єктивного світу, що створює умови, необхідні для забезпечення стабільності й розвитку систем різної природи.

В умовах сучасного розвитку інформаційного суспільства й електронної (квазіінформаційної) економіки інформацію можна вважати видом ресурсів і фактором суспільного розвитку. Інформація стає особливим видом продукту із всіма властивостями товару як економічного об'єкта.

Застосування інформації як економічного ресурсу може бути представлено як в продажі/купівлі/обмін. Цей ресурс може бути представлений в обмеженій кількості. При цьому, згідно концепції загальної теорії інформації на інформацію може пред'являтися платоспроможний попит. [6]

Будь-яка взаємодія між об'єктами, у процесі якого один здобуває деяку субстанцію, а інший її не втрачає називається інформаційною взаємодією. При цьому передана субстанція називається інформацією.

Якщо взяти за основу дане визначення можна виявити дві найбільш загальні властивості інформації. Перше – інформація не може існувати поза взаємодією об'єктів. Друге – інформація не втрачається жодним з них у процесі цієї взаємодії.

Наведемо ще деякі визначення поняття інформація. Так інформація (по Ф. Найту) представляється як поняття, протилежне невизначеності й обмежено пропорційному ризику. [7].

У той же час П. Хейне, розглядаючи інформацію, як економічну категорію стверджував, що «інформація є рідким благом», придбання якого пов'язане з витратами [8].

М. Портер навпаки вважаючи неправомірним трактувати інформацію як економічну сутність і теоретично виправдувати поширення товарних відносин на інформаційну сферу, наполягає на тому, що для адекватного розуміння соціальних відносин в епоху конвергенції обчислювальної техніки й техніки засобів зв'язку необхідне дослідження змін у структурі комунікаційного досвіду. [9]

Пізніше поняття інформації було розширено й доповнене Н. Вінером і У. Ешби з погляду кібернетики. [10]

Подальші дослідження показали, що поняття інформації значно більш ємне й, що дуже важливо, що вона існує поза сприйняттям конкретної людини. Отже, повний процес отримання, переробки і передачі знань, що розпочинається з отримання інформаційним органом (комунікатором) первинних даних і закінчується настройкою кожного елемента системи створення інформації на досягнення мети та перетворенням об'єкта в нове цільове утворення з врахуванням вимог споживача (комуніканта) – інформація і інформаційна діяльність. Інтелектуальним змістом довідково-інформаційних фондів на будь-яких носіях і кваліфікаційним рівнем фахівців можна оцінити ефективність інформаційної діяльності.

До кінця 60-х років ХХ століття інформація й інформаційні процеси не розглядалися як щось самостійне. Вважалося, що вдосконалювання інформаційних процесів викликається, насамперед, потребами розвитку матеріального виробництва й переслідує мету його обслуговування. Так, наприклад, темпи росту знань, нагромадження цінної інформації є важливим показником суспільного прогресу, але цей показник не розглядався як головний і єдиний, оскільки сама по собі інформація не здатна збільшити виробництво матеріальних і культурних цінностей, і вона приносить користь тільки тоді, коли втілена в техніку й технологію, у культурні цінності, у знання й досвід людей, у форми їхнього спілкування, у всю систему суспільних відносин. Цінність інформації є дійсною, коли вона сприяє росту матеріально-енергетичного й духовного потенціалу людей, сприяє їхньому всебічному розвитку й удосконалюванню.

Однак, вже у середині ХХ століття розвинені західні країни вступають у постіндустріальну фазу розвитку. Відбуваються корінні зміни в структурі суспільства, галузях економіки, зайнятості, виробництва, чому сприяють технічні досягнення в галузі зв'язку, масових комунікацій, обчислювальної техніки. Обсяг знань і їхнє виробництво постійно зростають. Наступає усвідомлення того, що інформація може розглядатися як промисловий продукт і виробництво її – один з видів промислової індустрії. Виникає ринок інформаційних послуг. Всі ці процеси поступово приводять до того, що колишні погляди на роль інформації й інформаційних процесів у суспільстві стають неспроможними, і це

спонукує дослідників шукати нові підходи до оцінки проблеми.

Основним же каналом одержання інформації, способом прилучення до світу і його подій, посередником у формуванні культури, а також найважливішим фактором, який трансформує всю систему духовного виробництва, є саме засоби масової комунікації, що творять інформаційний моносвіт, особливу «інфросферу», якої притаманні риси глобальності, як принципово нове середовище перебування сучасної людини. Її відмінними рисами стають універсальність і тотальність поширення.

Термін інформація відрізняється від терміна знання. На думку деяких філософів специфікою інформації (на відміну від знання) є її надмірність і фрагментарність.

Дж. Ходжсон пояснює розходження між інформацією та знаннями як розходження дуже принципове. Інформація – сукупність даних, які вже інтерпретовані, котрим удалося додати якийсь зміст. А знання – продукт використання інформації. Знання є щось таке, що перебуває «і що треба просто «зробити доступним», або те, що є «десь поблизу» і що треба «зробити доступним» або «відкрити». [11]

М. Кастельс відносно знання підтримується визначення Д. Белла «Знання сукупність організованих висловлень про факти або ідеї...» А в відношенні інформації підтримує судження, М. Портера, що інформація є дані, які були організовані й передані [12].

Ж. Сапир пропонує вважати інформацією «будь-якими відомостями, які можуть бути почерпнуті зі свідомості й додані до вже існуючого знання». Звідси виходить, що, можна перейти від «економіки інформації» до «економіки знання» [13].

Питання розходження між інформацією й знанням безпосередньо пов'язане з використанням інформації. Інформація дає матеріал, який можна трансформувати в знання.

Саме в цьому ключі можна погодитися з теоріями, які розглядають інформацію, як засіб зниження невизначеності, якій використовується в різних теоріях і концепціях. Інформація у змістовому значенні являє собою знання. Але, для нашого дослідження треба взяти до уваги, що не вся інформація стає знаннями. У знання може перетворитися лише нова інформація, яка може бути використана для досягнення поставленої цілі. Тобто, знання – це інформація, перероблена так, щоб зробити можливим перетворення перетворення в «силу».

На наш погляд, варто доповнити визначення інформації, як засіб зниження невизначеності її здатністю забезпечувати досягнення цілей або реалізацію потреб суб'єкта. Дане визначення підводить нас до поняття інформаційної економіки. Це поняття в економічній науці не має стійкої термінології, що природно впливає на формулювання її цілей і завдань.

Інформація являє собою ресурс аналогічний матеріальним, трудовим і грошовим ресурсами, який в умовах інформаційного суспільства практи-

чно у всіх сферах суспільно-економічного життя відіграє вирішальну роль. Інформація не відділяна від процесу інформування, тому необхідно розглядати разом не тільки джерела інформації та споживачів інформації, але й трансляційні канали, які включають в себе як морально-етичні та культурні компоненти. В умовах експоненціального збільшення інформації економічні агенти в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних та духовних благ керується розмитими критеріями ефективності, оскільки володіють зазвичай обмеженою (асиметричною) інформацією. В свою чергу, це призводить до збільшення невизначеності ринку та загострення економічної та політичної турбулентності (в тому числі, при можливій маніпуляції з інформацією).

Із цього погляду інформацію можна визначити, як ресурс, який виникає в результаті перетворення й обробки нових відомостей, прийнятих через спектр трансляційних каналів (морально-етичні та культурні компоненти), зрозумілих й оцінених кінцевим споживачем як корисні за допомогою «мережевого ефекту» для зниження невизначеності ринку, що забезпечить йому досягнення цілей або реалізацію потреб суб'єкта. Вважаємо доцільним розглядати інформацію як актив разом із фізичними та фінансовими активами.

Необхідно підкреслити, що інформація відмінна від знання, оскільки не всяка інформація приводить до збільшення знань.

Економіка, заснована на широкому застосуванні інформаційних систем для досягнення кінцевих результатів є «Інформаційною економікою». Отже, найважливішим напрямком росту ефективності використання інформації в інформаційній економіці виступає економічне моделювання. Тому що саме інформація дає можливість екстраполювати наявні явища економічного життя у майбутнє. Саме у цьому напрямку необхідно зосередити увагу економічні дослідження з метою підвищення цінності інформації для поліпшення результативності економічної діяльності.

References

1. Shannon K. (1963) Raboty po teorii informatsii i kibernetike. [Works on information theory and cybernetics]. Moscow: Inostrannaya literature. (in Russian)
2. Rassel B. (2000) Chelovecheskoe poznanie. Ego sfera i granitsy. [Human cognition. Its scope and boundaries]. TERRA Knizhnyy klub. (in Russian)
3. Kantor G. (1985) Trudy po teorii mnozhestv. [Works on set theory]. Moscow: Nauka. (in Russian)
4. Kollender B. (1983) Informatsiya - eto ne prosto. [Information is not easy]. Moscow: Nauka. (in Russian)
5. Makhlop F. (1966) Proizvodstvo i rasprostranenie znaniy v SShA. [Knowledge production and dissemination in the United States]. Moscow: Progress. (in Russian)
6. Yankovs'kiy Stanislav. (2020) Kontseptsii obshchey teorii informatsii. [General information theory concepts]. Available at: www.n-t.ru/tp/ng/oti03.htm (accessed 16 November 2020).

7. Nayt F.N. (2005) Risk, neopredelennost' i pribyl'. [Risk, uncertainty and reward]. Moscow: Infra-M. (in Russian)

8. Kheyne P. (1997) Ekonoicheskiy obraz myshleniya. [Economic way of thinking]. Seattle: Catallaxy. (in Russian)

9. Porter M. (2008) Konkurentna perevaha: Jak dosjahty vysokoho rezul'tatu j zabezpechyty joho stijkist'. [Competitive pervaga: Yak to reach the highest result and without preserving its stiffness.]. Moscow: Al'pina Pablsher. (in Ukrainian)

10. Viner N. (1983) Kibernetika, ili upravlenie i svyaz' v zhivotnom i mashine. [Cybernetics, or control and communication in an animal and a machine]. Moscow: Nauka. (in Russian)

11. Khodzhsion Dzhefri. (2003) Ekonomicheskaya teoriya i instituty: manifest sovremennoy institutsional'noy ekonomicheskoy teorii. [Economic Theory and Institutions: A Manifesto of Contemporary Institutional Economics]. Moscow: Delo. (in Russian)

12. Kastel's M. (2000) Informatsionnaya epokha: ekonomika, obshchestvo i kul'tura. [Information age: economy, society and culture]. Moscow: GU VShE. (in Russian)

13. Sapir Zh. (2020) Ekonomika informatsii: novaya paradigma i ee granitsy. [Information Economy: A new paradigm and its scopes]. Available at: <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2005-10-4-24> (accessed 16 November 2020).

CONCEPTUALLY THE BASIS OF THEORIZING THE PROCESSES OF LABOR REPRODUCTION IN THE RUSSIAN LABOR MARKET

Krvtsevich S.V.

Ph.D. in Economics, Doctoral Student of the Faculty of Commerce and Industry of the Russian Federation REU I. G. V. Plekhanova, Moscow

ПОНЯТИЙНЫЕ ОСНОВЫ ТЕОРЕТИЗАЦИИ ПРОЦЕССОВ ВОСПРОИЗВОДСТВА РАБОЧЕЙ СИЛЫ НА РОССИЙСКОМ РЫНКЕ ТРУДА

Кравцевич С.В.

кандидат экономических наук, докторант базовой кафедры Торгово-промышленной палаты РФ РЭУ им. Г. В. Плеханова, г. Москва

Аннотация

В статье рассматриваются понятийно-категориальные основы процессов воспроизводства рабочей силы на российском рынке труда. Приверженность российского рынка труда к классическим моделям воспроизводства рабочей силы вводит в нормативно-законодательный аппарат понятия минимального размера оплаты труда, прожиточного минимума и многих других. Ориентация на нижние границы социального обеспечения населения России до настоящего времени во многом было обусловлено экономической ситуацией. В связи с этим на российском рынке труда получила распространение несовершенная конкуренция в социально-трудовых отношениях с последствиями распространения негативных социально-экономических явлений, таких как бедность работающего населения, теневая занятость, нелегальная миграция, глубокая дифференциация оплаты труда, избыток и старение кадров. Что не может не отразиться на воспроизводстве рабочей силы в России, т.к. основным ее источником остается заработная плата работников. Таким образом на российском рынке труда назревает объективная потребность в концептуальном подходе к процессам воспроизводства рабочей силы и переход от принципов необходимости к принципам социальной достаточности в удовлетворении социальных интересов и потребностей работников. Предлагается изменение подходов в понятийном осмыслении воспроизводственных процессов рабочей силы.

Abstract

The article examines the conceptual and categorical basis of labor reproduction processes in the Russian labor market. The Russian labor market's commitment to the classic models of labour reproduction introduces into the regulatory apparatus the concept of the minimum wage, the living wage and many others. The focus on the lower social security boundaries of the Russian population has so far been largely driven by the economic situation. In this regard, the Russian labour market has experienced excessive competition in social and labor relations with the consequences of the spread of negative socio-economic phenomena, such as poverty of the working population, shadow employment, illegal migration, deep wage differentiation, surplus and aging of personnel. That can not but affect the reproduction of the labor force in Russia, because its main source remains the wages of workers. Thus, the Russian labour market is in for a strong need for a conceptual approach to labour reproduction and a shift from the principles of necessity to the principles of social sufficiency in meeting the social interests and needs of workers. It is proposed to change approaches in conceptual understanding of the reproductive processes of the labor force.

Keywords: labor reproduction, minimum wage, labor price, consumer labor costs.

Ключевые слова: воспроизводство рабочей силы, минимальный размер оплаты труда, цена труда, потребительная стоимость рабочей силы.

Воспроизводство рабочей силы становилось предметом научно-практического интереса в различных теоретических школах и остается актуальным и на сегодняшний день. Развитие общественных отношений и НТП оставляет данный вопрос насущным во все времена, т.к. с развитием последнего возрастают потребности в качественно новой рабочей силе, воспроизводство которой будет требовать все новых усилий, а значит и роста стоимости ее воспроизводства [1].

В современной России особая роль в воспроизводстве рабочей силы отводится семье — индивидуальный уровень воспроизводства рабочей силы, при этом доходы занятого населения остаются невысокими, и часть населения не способна на должном уровне воспроизводить рабочую силу. Расширенное воспроизводство рабочей силы предполагает, что доходы или заработная плата работника должна обеспечивать не только воспроизводство рабочей силы этого работника, но и членов его семьи. Причем стоимость такого воспроизводства превышает обычное понимание, так как затраты на воспитание, обучение детей превышают затраты на простое физико-биологическое воспроизводство рабочей силы.

Современный российский рынок труда характеризуется тем, что предлагаемый работодателем уровень заработной платы (цена труда) не соответствует тому уровню расходов, который необходим для воспроизводства рабочей силы, в том числе потенциальной рабочей силы (воспитание детей). Исторически сложившийся низкий уровень заработных плат по ряду отраслей народного хозяйства не позволяет работникам полноценно содержать свою семью и тем самым обеспечивать полноценное (нормальное) или должное воспроизводство рабочей силы. Состояние постоянной нужды для части населения России, чьи заработки на уровне прожиточного минимума, заставляет постоянно делать выбор в потреблении товаров и слуг, оставляя без удовлетворения жизненно-важные потребности, например, в образовании, в культурном отдыхе и т.п.

Факторами воспроизводства рабочей силы становятся различные аспекты функционирования российского рынка труда [2, С. 8]. Советский демограф Б.Я. Смуглевич отмечал, что факторами, определяющими процессы воспроизводства населения и рабочей силы, являются производственные отношения, обеспеченность трудящихся заработком, уверенность в завтрашнем дне, социально-экономическое положение семьи [3].

Общепризнанными факторами воспроизводства рабочей силы выступают: *развитие производительных сил общества*, что определяет уровень качества рабочей силы в профессионально-квалификационных и социально-духовных аспектах жизнедеятельности человека; *воспроизводство населения*, что определяет физико-биологическую

возможность воспроизводства рабочей силы; *социально-экономическое развитие* общественных отношений, что определяет уровень удовлетворения потребностей человека и, соответственно, условия воспроизводства рабочей силы.

Влияние социально-экономического фактора на воспроизводство рабочей силы на российском рынке труда во многом обусловлено несовершенным конкурентным поведением субъектов рынка труда и несовершенными конкурентными условиями пребывания субъектов на рынке труда, что выражается в глубокой дифференциации оплаты труда работников и низким уровнем заработных плат. Это, в свою очередь, приводит к слабой реализации или к утрате *распределительной и производственной* функций заработной платы. А именно, уровень заработной платы работников не отвечает их физиологическим, социальным и духовным потребностям, он ниже прожиточного минимума, или совокупный заработок работающих членов семьи в расчете на всех членов семьи, в том числе включая иждивенцев, становится ниже прожиточного минимума. «К числу факторов, определяющих стоимость рабочей силы, относится и содержание семьи. Кроме того, в стоимость рабочей силы входят расходы на обучение рабочих, на приобретение ими определенной квалификации» [4].

Проблемы воспроизводства рабочей силы на отечественном рынке труда обуславливаются общими экономическими условиями хозяйствования субъектов. Сопутствующими условиями воспроизводства рабочей силы выступают особенности развития отечественного рынка труда. Одной такой особенностью «выступает исторически сложившаяся низкая цена на труд. В период с 1918 по 1929 гг. низкая цена на труд объясняется сформировавшимися заниженными требованиями работников в результате поздней отмены крепостного права, революций, стихийных бедствий и войн. В период с 1929 по 1991 гг. и с 1991 по 2000 гг. низкая цена на рабочую силу поддерживалась государством, т. к. существенная часть затрат на рабочую силу возмещалась посредством предоставления бесплатных образовательных, медицинских, социальных услуг, обеспечения жильем, компенсацией транспортных расходов и т.д. В период с 2001 г. по настоящее время низкая цена рабочей силы поддерживается государством за счет привлечения неквалифицированной иностранной рабочей силы и широкого распространения неформальной занятости». Другой особенностью воспроизводства рабочей силы на отечественном рынке труда «выступает нерациональное использование рабочей силы. Причиной являются противоречия между уровнем образования и структурой национального хозяйства, присутствующие в каждой модели» [5].

Проблемы воспроизводства рабочей силы рассматривались в различные исторические периоды и

в различных экономических школах и направлениях и представлены в научных трудах ученых классиков А. Смита, Д. Рикардо, У. Петти, которые утверждают, что «воспроизводство рабочей силы опосредовано воспроизводством населения и зависит от величины заработной платы, которая является стоимостью рабочей силы. В основе заработной платы лежит стоимость средств, необходимых для жизнедеятельности рабочего и воспитания детей, которые сменяют его на рынке труда» [6, С. 9]. Таким образом, в рамках классических экономических учений воспроизводство рабочей силы рассматривается в рамках функционального подхода как воспроизводственная функция заработной платы.

Представитель классической экономической школы Т. Мальтус рассматривал закон народонаселения, согласно которого рост населения планеты несопоставим с ростом производства материальных благ и услуг, где рост населения подчиняется законам геометрической прогрессии, а рост производства материальных благ — законам арифметической прогрессии. В связи с чем основной проблемой воспроизводства рабочей силы становится отсутствие материальных ресурсов. И как решение проблемы в воспроизводстве рабочей силы Т. Мальтус видел в ограничении роста населения естественными (болезни, голод) или искусственными мерами [7].

К. Маркс, рассматривая трудовую теорию стоимости, ввел понятие «рабочей силы», понимая под ней «совокупность физических и духовных способностей человека к труду, реализуемых в процессе производства» [8]. Рассматривая стоимость рабочей силы, К. Маркс измерял ее рабочим временем, общественно-необходимым для ее воспроизводства... Для восстановления и сохранения способности к труду рабочий должен удовлетворять свои потребности в пище, одежде, обуви и т.п., которые он покупает на рынке» [8]. «Кроме того, в стоимость рабочей силы входят расходы на обучение рабочих, на приобретение ими определенной квалификации... Своеобразие воспроизводства рабочей силы состоит в том, что человек воспроизводит себя не только как работник со своими физическими и интеллектуальными способностями, но и как работник определённого качества и типа» [9]. В стоимость рабочей силы включают расходы, связанные с содержанием и воспитанием детей — потенциальной рабочей силы. Таким образом, воспроизводство рабочей силы рассматривается в рамках стоимостного подхода как часть произведенных общественных благ, выраженных в стоимостной оценке и направленных на жизнеобеспечение рабочей силы.

Представителями неоклассической экономической школы Т. Шульц, Г. Беккер, Л. Туроу, Г. Джонсона, Дж. Минцера, М.М. Критский, С.А. Курганский, А.И. Добрынин, С.А. Дятлов, Е.Д. Цыренова «воспроизводство рабочей силы представляется как процесс воспроизводства способностей человека к труду (знаний, умений, компенсаций),

необходимых для эффективной работы фирм, отраслей, национальной экономики. Расходы на воспроизводство рабочей силы рассматриваются не как потребительские расходы, а как инвестиции, способные приносить доход в будущем (расходы на образование, воспитание детей, здравоохранение, поиск информации, смену работы и другие вложения) [6, С. 9]. Таким образом, воспроизводство рабочей силы рассматривается в рамках процессуального подхода как процесс восстановления физических, интеллектуальных и духовных способностей к труду.

Общеизвестной теорией, непосредственно связанной с воспроизводством рабочей силы, является теория человеческого капитала, возникшая как ответ на потребности практики в конце 50-х, начале 60-х годов [2, С. 10]. Так, Г. Беккером под человеческим капиталом понимается «имеющийся у каждого запас знаний, навыков и мотиваций. Инвестициями в него могут быть образование, накопление производственного опыта, охрана здоровья, поиск информации» [10]. Идея известного экономиста Эдварда Ф. Денисова заключалась в том, что экономический рост, зависящий от производительности труда, связан с качеством человеческих ресурсов, привлеченных в производство [11].

В российской экономике, реализация теории человеческого капитала находит себя в проведении государственной социально-экономической политики по реализации государственных программ: «Развитие здравоохранения», «Развитие образования», «Социальная поддержка граждан», «Доступная среда», «Обеспечение доступным и комфортным жильем», «Содействие занятости», «Развитие культуры», «Охрана окружающей среды», «Развитие физической культуры и спорта» и др. По своим целевым установкам и конечному результату реализация государственных программ способствуют воспроизводству рабочей силы.

Современником российской экономической науки о труде Пшеничниковой С.Н. делается заключение, что «стоимость рабочей силы имеет двойственный характер. С одной стороны, она складывается из затрат на ее производство, включающих все статьи потребления. С другой стороны, стоимость рабочей силы может быть представлена как стоимость результата, в том числе, полученного при ее потреблении в процессе производства какого-либо продукта». По ее мнению стоимость произведенной рабочей силы измеряется двумя величинами: во-первых, совокупной ценностью рабочей силы как величины запаса производительных сил человека, расходование которых происходит порциями в процессе труда, и, во-вторых, стоимостью готового продукта, произведенного с помощью живого и овеществленного труда» [12].

Ельмеев В.Я. предлагает к рассмотрению «новую парадигму трудовой теории потребительной стоимости». По его мнению в условиях капиталистического рыночного производства потребительная стоимость рабочей силы выражается в ее способности доставлять труд и создавать стоимость, которая по величине превышает стоимость самой

рабочей силы. Потребительная стоимость рабочей силы равняется избытку труда, доставляемого работником, над тем его количеством, которое затрачивается на воспроизводство рабочего [13]. Согласно концепции Ельмеева В.А. потребительской стоимости рабочей силы, определяется полезностью рабочей силы для работодателя. Таким образом, «потребительная стоимость рабочей силы» как экономическая категория определяется *полезностью и ценностью* товара рабочей силы на рынке труда.

Рассмотрение классической экономической школой воспроизводственные процессы рабочей силы рассматриваются в рамках понятий «заработной платы» и «стоимости рабочей силы». Неоклассические учения предполагают рассмотрение понятий «потребительной стоимости рабочей силы» и «цены труда». Последнее рассматривается как мера денежного выражения потребительной стоимости рабочей силы, позволяющей учитывать и отражать такие свойства товара рабочей силы, как его полезность и ценность для работодателя [14].

В понятийно-категориальном аспекте рассматриваемые понятия соотносятся между собой в рамках классических и неоклассических учений. Так, в классических учениях, заработная плата является стоимостной оценкой для работодателя произведенного работником труда и выражает в денежной форме стоимость рабочей силы. Под последней понимается количество общественных благ и услуг, которые необходимы для воспроизводства рабочей силы. Современная наука определяет заработную плату как вознаграждение работника за произведенный труд, т.е. за затраченное рабочее время и приложенные умственные и физические усилия.

В неоклассических учениях, цена труда является денежной мерой потребительной стоимости рабочей силы. Под последней понимается ценность и полезность труда работника для работодателя в процессе производства общественных благ и услуг. Современная экономическая наука под «ценой труда» понимает готовность работодателя оплачивать количество и качество труда, предлагаемого работником, а под «оплатой труда» понимаются направляемые денежные средства работодателем за труд работников (см. рис. 1).

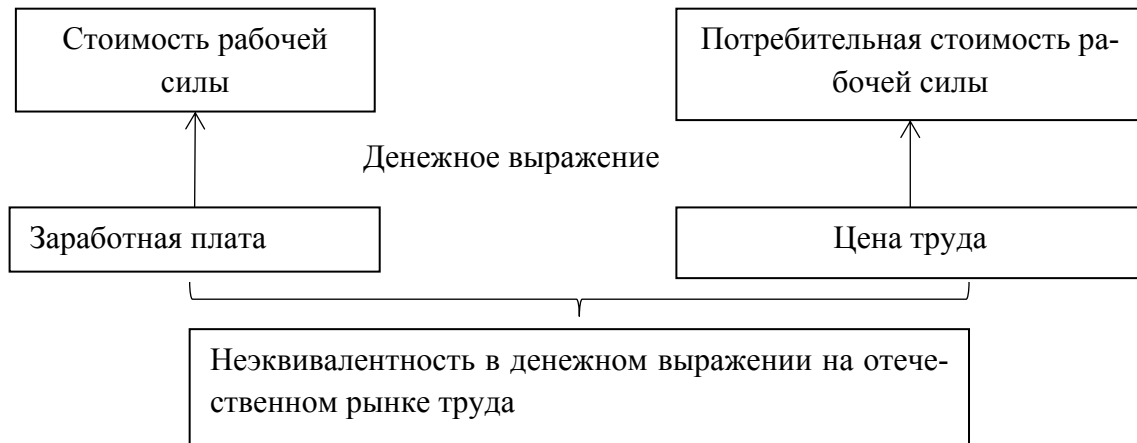

Рис. 1. Понятийно-категориальные аспекты воспроизводства рабочей силы

Меры государственного регулирования российского рынка труда до последнего времени были направлены на обеспечение минимального уровня потребностей населения и работников. Следствием чего становится введения на законодательном уровне понятий минимального размера оплаты труда, потребительской корзины. В связи с этим воспроизводство рабочей силы с научно-методических позиций осуществлялось в рамках классицизма, что препятствовало дальнейшему социально-экономическому развитию. Положительным сдвигом в воспроизводстве рабочей силы на российском рынке труда считаются принятые изменения в конституции Российской Федерации, где закрепляется минимальный размер оплаты труда, а также последнее приравнивается к прожиточному минимуму.

Но и эти меры становятся не достаточными в современных экономических условиях, когда российский рынок труда испытывает дефицит и избыток рабочей силы по определенным профессионально-квалификационным группам профессий и

уровню образования рабочих и специалистов. Переоценка научно-методических взглядов и подходов к процессам воспроизводства рабочей силы на российском рынке труда в сторону неоклассических представлений о «цене труда» и «потребительной стоимости рабочей силы», позволят на законодательном уровне руководствоваться не нижними границами в регулировании социально-трудовых отношений — на уровне необходимости, а верхними границами — на уровне достаточности и удовлетворения социальных интересов и потребностей населения страны.

Литература

1. Ананских А.А. Социальные проблемы воспроизводства рабочей силы / А.А. Ананских // Вестник МичГАУ, 2012. № 4. С. 139–142
2. Горюн Л.П. Воспроизводство рабочей силы и основные направления его совершенствования в Российской Федерации / Л.П. Горюн // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Орел, 1998. — 23 с.

3. Скрябина Я. Социально-экономическая политика государства и репродуктивное поведение населения России / Я. Скрябина // Экономика и управление. 2010. № 6. С. 58–63
4. Халитова Л.Р. Теоретические основы сущности воспроизводства рабочей силы / Л.Р. Халитова // Известия Оренбургского государственного аграрного университета. 2011. №2 (30-1). С.155–158
5. Дубровская Е.Н. Историко-экономические особенности развития процесса воспроизводства рабочей силы / Е.Н. Дубровская // Весник СурГУ. 2017. №2(16). С. 37–47
6. Дубровская Е.Н. Особенности воспроизводства рабочей силы в современной экономической системе России / Е.Н. Дубровская // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Челябинск, 2012. — 26с.
7. Мальтус Т. Опыт о законе народонаселения. Антология экономической классики. М.: Экономика, 1993. Т. 2. С. 55
8. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 1. Кн. I. Процесс производства капитала. М.: Политиздат, 1988. 891 с.
9. Халитова Л.Р. Оплата труда как инструмент управления воспроизводством рабочей силы / Л.Р. Халитова // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Уфа, 2010. — 24 с.
10. Беккер Г. Человеческий капитал и распределение временем / Г. Беккер // Человеческое поведение: экономический подход: Изб. тр. По экономике. Пер. с англ. — М., 2003. — С. 56–57
11. Кравцевич С.В. Факторы влияния несовершенной конкуренции на социально-трудовые отношения : монография / С.В. Кравцевич. — Москва : РУСАЙНС, 2020. — 306 с.
12. Пшеничникова С.Н. О некоторых аспектах воспроизводства рабочей силы и формирования ее стоимости / С.Н. Пшеничникова // Проблемы современной экономики. 2011 № 2(38) С. 71–75
13. Ельмеев В.Я. Социальная экономия труда: общие основы политической экономии. — СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2007. — 576 с.
14. Перекарнкова Ю.А. Основные факторы воспроизводства рабочей силы и формирования оплаты труда в экономике: некоторые историко-теоретические подходы / Ю.А. Перекарнкова, А.Я. Троцкий, В.И. Крывка и др. // Наука сегодня: опыт, традиции, инновации. — 2019. — С. 17–19

References

1. Anansky A.A. Social Problems of Labour Reproduction / A.A. Anansky // MichGAU Herald, 2012. № 4. С. 139-142
2. Goryun L.P. Reproduction of the labor force and the main areas of its improvement in the Russian Federation / L.P. Gorun // The author's thesis for a Ph.D. in economics. The Eagle, 1998. 23 s.
3. Scriabin J. Social and economic policy of the state and reproductive behavior of the population of Russia / J. Scriabin // Economics and governance. 2010. № 6. S. 58-63
4. Khalitova L.R. Theoretical basics of the essence of labor reproduction / L.R. Khalitov // Izvestia of Orenburg State Agricultural University. 2011. №2 (30-1). S.155-158
5. Dubrovskaya E.N. Historic and economic features of the development of the process of labor reproduction / E.N. Dubrovskaya // Vesnik SurSU. 2017. №2(16). S. 37-47
6. Dubrovskaya E.N. Features the reproduction of labor in the modern economic system of Russia / E.N. Dubrovskaya // Autoreferate thesis for the PhD degree of economics. Chelyabinsk, 2012. 26 s.
7. Malthus T. Experience on the Population Law. An anthology of economic classics. M.: Economy, 1993. Т. 2. S. 55
8. Marks K. Capital. Criticism of political economy. Т. 1. Кн. I. Capital production process. M.: Politizdat, 1988. 891 s.
9. Khalitov L.R. Pay as a tool for managing the reproduction of the labor force / L.R. Khalitov // Autoreferate thesis for the Ph.D. in economics. Ufa, 2010. 24 s.
10. Becker G. Human Capital and Distribution of Time / G. Becker // Human Behavior: Economic Approach: Izb. Tr. On the economy. Lane. M., 2003. S. 56-57
11. Kravtsevich S.V. Factors of influence of imperfect competition on social and labor relations : monograph / S.V. Kravtsevich. - MOSCOW : RUSAINS, 2020. 306 s.
12. Pshenichnikova S.N. On some aspects of the reproduction of the labor force and the formation of its value / S.N. Pshenichnikova // Problems of the modern economy. 2011 No. 2 (38) S. 71-75
13. Elmeev V.Y. Social Economy: the common foundations of political economy. St. Petersburg: S.-Peterb. Un-ta, 2007. - 576 s.
14. Perekarinkova Y.A. The main factors of labor reproduction and wage formation in the economy: some historical-theoretical approaches / Y.A. Perekarinkova, A.Y. Trovsky, V.I. Krypka, etc. // Science today: experience, traditions, innovations. — 2019. S. 17-19

INFLATION IN THE HISTORY RUSSIA

Kruglov V.V.

*Doktor of Sciences Economic,**Professor of Sanct-Petersburg States Economics University*

ИНФЛЯЦИЯ В ИСТОРИЧЕСКОЙ СУДЬБЕ РОССИИ

Круглов В. В.

*д. э. н., профессор СПб ГЭУ***Abstract**

The article is a brief historical insight into the manifestations of inflation in Russia at various stages of its socio-economic development.

Аннотация

Статья представляет собой краткий исторический экскурс в область проявления процессов инфляции в России на различных этапах её социально-экономического развития.

Keywords: varieties and forms of inflation, inflation rates, monetarism, Central Bank policy, Witte monetary reform, monetary reforms of the Soviet period.

Ключевые слова: разновидности и формы инфляции, темпы инфляции, монетаризм, политика ЦБ, денежная реформа Витте, денежные реформы советского периода.

Известно, что в основе любой инфляции лежит несовпадение денежной массы и суммы цен на востребованные потребителями товары и услуги. На этом фундаменте выстраиваются следующие процессы и явления:

- темпы инфляции;
- изменения в структуре потребительского спроса;
- жизненный цикл товаров и услуг;
- состояние экономической конъюнктуры на мировых рынках и отечественном рынке;
- состояние финансово-кредитных учреждений и, в особенности, их центральных организаций;
- экономическая политика государства.

Перечень причин и конкретных проявлений инфляции можно продолжить. Каждая страна и каждая историческая эпоха с преобладанием товарно-денежных отношений имеют свою историю преодоления инфляции и специфический набор соответствующих инструментов и мер по достижению этой цели. Вместе с тем просматривается одна закономерность: инфляция всегда сопровождается ущербом для наиболее многочисленной массы потребителей, т. е. для населения в целом. Борьба с инфляцией имеет много разновидностей, но в целом реализуется либо за счет сжатия денежной массы, либо за счет налогового пресса на рынок потребительских товаров, либо за счет обеих этих мер. Инфляция для большинства населения есть явление негативное, но, в варианте «мягком» (например, при «ползучей» инфляции) вообще-то терпимое.

Инфляция также зависит от целей и задач принятой стратегии социально-экономического развития соответствующего государства, и от финансово-бюджетной и кредитно-денежной политики. Немалое значение имеет здесь и субъективный фактор, т. е. личность, стоящая во главе центрального ведомства или учреждения, хотя и в этой области все бывает не так просто. Вот, например, одним из наиболее толковых и рачительных министров Николая Первого был министр финансов Егор Францевич Канкрин, честнейший и скромнейший

чиновник. Он даже свой парадный мундир не сменил за все время пребывания в ранге министра. Но, при этом он не сумел предотвратить падение курса ассигнационного рубля по отношению к серебряному рублю. В то время именно падение этого курса считалось проявлением инфляции.

Другой пример – талантливый государственный деятель и политик, инициатор и руководитель денежной реформы в России во второй половине 1890-х г. г., а также инициатор конституционной реформы 1906 г. Сергей Юльевич Витте. Он был довольно расточителен в расходах на личную жизнь, на организацию пышных приемов, балов, обедов, и т. п.. Однако, при нем российский рубль являлся одной из наиболее прочных валют в мире; устойчивое положение рубля сохранялось вплоть до апреля 1917 года. Неспособность Временного правительства обеспечить устойчивое состояние экономики страны и особенно захват большевиками власти в октябре 1917 года быстро привели к невиданной хозяйственной разрухе. Положение стало выправляться с введением Новой Экономической Политики в 1921 году. В тот период денежное хозяйство Советской России находилось в плачевном состоянии. Инфляция советских денежных знаков (тогда эти бумажки деньгами не называли) была чуть меньше пресловутой валюты Зимбабве в недавнем прошлом. Восстановление хозяйственной жизни настоятельно требовало восстановления устойчивого денежного оборота. Недаром Л. Д. Троцкий называл инфляцию «сифилисом экономики». (Сейчас уместно назвать это явление «денежной пандемией»). Задачу проведения эффективной денежной реформы взял на себя первый нарком финансов Г. Я. Сокольников, имевший законченное высшее образование, которое он получил в университете Сорбонны. Он привлек к решению этой задачи уцелевших сотрудников С. Ю. Витте по проведению денежной реформы 1890-х г. г. В результате денежной реформы 1922 – 1924 г. г. советская валюта в лице «червонца» вновь встала в один ряд с наиболее востребованными валютами мира и до

1928 г. свободно обращалась на мировом валютном рынке.

В 1929 – 1991 г. г., т. е. в советский период российской истории, официально инфляция в стране отсутствовала, т. к. соблюдалось равенство производства и потребления товаров и услуг в результате действия системы директивного планирования. На самом деле инфляция имела место в форме нехватки востребованных товаров и услуг и затоваривания ненужными изделиями, постоянном отставании социальной инфраструктуры от реальных потребностей населения. Вначале у народа была уверенность и надежда на завершение эпохи жертв и лишений и на поворот к политике роста народного благосостояния, но эти надежды постепенно испарились. В условиях послевоенной разрухи и потребностей в восстановлении хозяйства, необходимости достижения бюджетного равновесия заставили провести денежную реформу 1947 г., которая носила конфискационный характер и обеспечила бюджетное равновесие за счет сужения денежной массы и повышения косвенных налогов. Реформа практически не задела интересов рядовых граждан, не располагавших «свободными денежными средствами». Мало задела она и держателей значительных денежных сумм, т. к. таковые могли заблаговременно перевести их в дорогие материальные ценности. В начале 50-х г. г. были предприняты некоторые меры по облегчению участи деревенского населения: так, были снижены натуральные налоги на личное подсобное хозяйство колхозников, объявлена «амнистия» задолженности колхозов по гос. поставкам и банковским кредитам, и ряд других. Эти меры, к сожалению, имели краткосрочный эффект и не смогли кардинально изменить состояние аграрно-продовольственной сферы.

Под лукавыми предлогами была проведена денежная реформа 1961 г. Фактически она означала сильную девальвацию рубля, но, т. к. торговля в СКВ реально не затрагивала интересы рядовых граждан, то и она не имела видимых отрицательных социальных последствий.

Инфляцию фактически признали в 1963 году в ходе так называемого «временного повышения цен на мясо-молочные продукты». Так называемая система «твердых цен, утверждавшихся «сверху», обернулась «экономикой перманентного дефицита» и привела к мощным перекосам в структуре потребления. Только один показательный пример: владельцы подсобных хозяйств, имевшие молочный скот, предпочитали не заготавливать сено (для них выделялись неудобные покосы с непривлекательным разнотравьем), а кормили своих коровенок хлебом, т. к. стоила буханка 14 копеек, заменяя добрый пуд сена; для стареющего населения деревень заготовка сена и корнеплодов в необходимых объемах становилась все более непосильным занятием. Советская промышленность по традиции выпускала сельскохозяйственную технику высокой мощности, а выпуск средств «малой механизации» ей не планировался. Следует также добавить, что политика «твердых цен» приводила к масштабной фальсификации продовольственных товаров и понижению их качества. Становилась все более очевидной несостоятельность административно-командной

системы управления экономикой, что вызвало острый общественно-политический кризис в стране, завершившись развалом СССР и переходом к «коренным социально-экономическим и общественно-политическим реформам». В связи с этими реформами наступил этап коренных изменений в денежно-кредитном хозяйстве страны. Наиболее серьезные последствия этих реформ выступили в виде «галопирующей инфляции» в первой половине 1990-х г. г., т. е. как раз спустя столетие после «виттевской денежной реформы», но с какими разными последствиями! «Галопирующая инфляция» привела к фактической ликвидации так называемых «трудовых накоплений» подавляющей массы населения страны и одновременно к появлению сверхбогачей «советского» типа, наживавшихся за счет легкого доступа к очень дешевым кредитам Госбанка и первых коммерческих банков. Инфляция явилась действенным инструментом разрушения советской экономики; она имела целью создание «новой экономики» на фундаменте признания и поддержки частной собственности и формирования социальной группы крупных предпринимателей «нового типа». На деле получилось в основном «не так», т. е. все по известному изречению В. С. Черномырдина «хотели как лучше, а получилось, как всегда». Социальный слой «новых русских», ошалевший от безнаказанности при разделе «общенародной собственности», отнюдь не демонстрировал свои умения успешно руководить доставшимися предприятиями, а стремился перевести их в реализуемые активы, желательно в СКВ, и переправить их в «благополучные» страны. 1990-е г. г. открыли «эру» бегства из России капиталов, ученых и специалистов высокой квалификации в развитые государства.

Инфляция того времени в России имела «уродливо антисоциальную» направленность и, соответственно, антисоциальные результаты. Появилось глубочайшее имущественное и социальное неравенство, на что наложились деструктивные процессы и в политической жизни и в международных отношениях.

Борьба с инфляцией стала «брендом» российской социально-экономической стратегии в 2000-е г. г. На каждый год Правительством и ЦБ закладывается снижение инфляции, но фактически ежегодно инфляция оказывалась выше запланированных темпов. Наш экономический блок в Правительстве и руководство ЦБ, «молясь» на монетаристское «Евангелие», свои основные усилия направляют на снижение инфляции, но эта борьба, к глубочайшему сожалению, идет за счет снижения потребительских расходов в семейных бюджетах, стагнации размеров социальных выплат, пресловутой пенсионной реформы. «Доигрался» Президент Макрон до восстания «желтых жилетов». Законы рыночной экономики циничны и жестоки, но ведь ими нужно уметь управлять, а иначе и нам можно «доиграться» до улиц разбитых витрин. Пример современной Беларуси демонстрирует наличие такой опасности. Нам в России нужно учиться решать наши проблемы не «по-думски», а по-человечески. Тогда и инфляция, в разумных пределах, не будет социальным злом; конечно, и благом она не будет, но просто может стать подсобным

інструментом в лічєнні застарєлєх болєзнєх россьїського общєства.

Надє полєгать, щє всемїрнє епїдємїє «Covid – 19» отнєдь не будє спєсєбствєвать нормєлїзєцїє дєнєжнє-кредїтнєго хєзїєствє стрєнє. Прї єтєм совєршєннє єчєвїднє, щє не тєлєкє нашє стрєнє будєт їспїтєвать єнєлєгїчнє трєднєстї. Об'єдїнївшємєсє прєтїв єтєй общєй єпєснєстї чєлєвєчєствє спрєвїтєсє бїлє єлєгчє. Врємє длє прєвїлньнєх рєшєнїє єщє єстє.

Лїтерєтурє

1. Історїє Мїнїстерствє фїнєнсєв Россьїє в 3-х томєх. (пєд рєд . А. Л. Кудрїнє). Ізд-во «Інфрє-М». М., 2002 г.

2. П. І. Лєщєнкє. Історїє нєрєднєго хєзїєствє СССР в 3- томєх. М., Госполїтїздєт, 1952 г.

3. В. В. Круглєв. Нєчєлє фїлєсєфїє рєзвїтєчє Россьїє. СПб, 2020

Прїмєчєнїє: СКВ –свєбєднє кєнвєртїруємєє вєлєутє.

RISK MANAGEMENT OF EXTERNAL PUBLIC DEBT

Lupenko A.Yu.

Head of the Securities Department

State Mortgage Institution

01133, Ukraine, Kyiv, Lesia Ukrainka Boulevard, 34

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЗОВНІШНІХ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ

Лупєнкє А.Ю.

начєлєнїк вїддїлє цїннїх пєпєрїв

Дєржєвнє іпєтєчнє устєновє

01133, Українє, м. Кїїв, б-р Лєсї Українкї, 34

Abstract

The article investigates and systematizes the theoretical bases of risk management of external public debt. The system of risk management related to external public debt has been conceptualized. Expanded the typology of risks of external public borrowing. The conceptual model of a relationship between external public debt and the risks of external public borrowing has been developed. Measures to minimize the main risks of Ukraine's external public debt management are summarized.

Анєтєцїє

У стєттї дєслїдженє є системєтїзовєнє теорєтїчнїє зєсєдїєнє рїзїкємї зєвнїшнїх дєржєвнїх зєпєзїчєнєх. Кєнцєптєуєлїзовєнє системє управлїннє рїзїкємї, пов'язєнїмї їз зєвнїшнїм дєржєвнїм бєргєм. Розшїрєнє тїпєлєгїє рїзїкїв зєвнїшнїх дєржєвнїх зєпєзїчєнєх. Розроблєнє кєнцєптєуєлїєнє мєдєлє вєзємєзв'язкє зєвнїшнєго дєржєвнєго бєргє тє рїзїкїв зєвнїшнїх дєржєвнїх зєпєзїчєнєх. Узєгєлєнєнє зєхєдї щєдє мїнїмїзєцїє оснєвнїх рїзїкїв управлїннє зєвнїшнїм дєржєвнїм бєргєм Українї.

Keywords: risks, risk management, external public debt, external borrowings, public debt management.

Ключєвїє слєвє: рїзїкї, управлїннє рїзїкємї, зєвнїшнїє дєржєвнїє бєргє, зєвнїшнїє зєпєзїчєннє, управлїннє дєржєвнїм бєргєм.

Встєп. Будь-якє фїнєнсєвє дїєлньнєстє схїлньнє дє рїзїкє. Зєвнїшнє дєржєвнє зєборговєнїстє не є вїклєчєннєм. Рїзїк прї цьємє порєджєтєсє нєвїзнєчєнїстє, брєкєм дєстєтнєй повнєй їнфєрмєцїї тє нємєжлївїстє спрєгнозувєтї розвїтєк пєдїєв. Рєєлїзєцїє стрєтєгїчнїх зєсєдїєнїє мєкрєєкєнємїчнєй стєбїлїзєцїє єкєнємїкї Українї прєдбєчєє нїзкє зєхєдїє їз зєлєчєннє їнвєстїцїї тє зєвнїшнїх дєржєвнїх зєпєзїчєнєх. У цьємє кєнцєкстї дєслїдженнє теорєтїчнїх зєсєдїєнїє рїзїкємї зєвнїшнїх дєржєвнїх зєпєзїчєнєх є єкєтуєлньнє зєдєчєє фїнєнсєвє-єкєнємїчнєй нєкє в Українї нє нїнїшнємє єтєпї її дєржєвєтєврєннє.

Анєлїз єстєннїх дєслїдженєх ї пєблїкєцїї. Дєслїдженнє прєблєм рїзїк-мєнєджмєнтє зєвнїшнєго дєржєвнєго бєргє Українї прїсвєчєнє нїзкє фєндємєнтєлньнїх прєцє Т. Бєгдєн, В. Вїсєцькєго, О. Вєлкєвєй, В. Гєїцє, А. Дєнїлєнкє, Ю. Дрєчєкє, Т. Єфїмєнкє, В. Кєлїтчєкє, Т. Кєтєвїчє, Є. Крєйчєкє, С. Лєндєрє, Н. Лєбкєй, І. Лєнїнєй, І. Лєютєго, В. Фєдєсєвє, І. Чєгєнєвє, Н. Шєлєдєкє тє бєгєтєхє

їншїх вчєнїх. Вєднєчєс єнєлїз пєблїкєцїї зєсвїдчїв, щє бїлєшнїстє нєкєвєцїєв спрємєвєютє свєйє дєслїдженнє нє розв'язєннї кєнкрєтнїх зєдєчє, є теорєтїчнїє бєзїс управлїннє рїзїкємї зєвнїшнїх дєржєвнїх зєпєзїчєнєх Українї зєлїшєєтєсє нєкєнєсєлїдєвєнїєм ї пєтрєбєє пєдєлєшнїх розвїдєкє.

Мєтєє стєттї є системєтїзєцїє теорєтїчнїх зєсєдїєнїє управлїннє рїзїкємї зєвнїшнїх дєржєвнїх зєпєзїчєнєх Українї.

Вїклєд оснєвнєго мєтєрїєлє. Вїдпєвїднє дє Пєлєжєннє прє управлїннє рїзїкємї, пов'язєнїмї з дєржєвнїм бєргєм, управлїннє рїзїкємї – цє склєдєвє управлїннє дєржєвнїм бєргєм щєдє вїзнєчєннє бєжєнєго спїввїднєшєннє мїж єкїчєкєвєнїмї вїтрєтємї тє рїзїкємї ї дєсєгнєннє цьєго спїввїднєшєннє [1].

Управлїннє рїзїкємї зєвнїшнїх дєржєвнїх зєпєзїчєнєх є системєє, щє склєдєєтєсє з двєх пїдсїстєм: єб'єктє управлїннє ї сєб'єктє управлїннє (рїс. 1). Єб'єкєтєм управлїннє є сєм рїзїкє, рїзїкєвїє зєпєзїчєннє кєпїтєлє, єкєнємїчнїє вїднєсїнї мїж

державами під час формування й реалізації зовнішньої боргової політики.

Суб'єктом управління є Кабінет Міністрів України, який через Міністра фінансів спрямовує і координує діяльність Агентства з управління державним боргом України, реалізуючи державну бюджетну політику у сфері управління зовнішнім державним боргом й гарантованим державою боргом [2].

До того ж, говорячи про систему управління ризиком, пов'язаних із управлінням зовнішнім державним боргом, мова йде про систему підтримки

прийняття рішень того чи іншого суб'єкта, головне завдання якого в максимальній мірі знизити невизначеність, що має місце під час прийняття управлінських рішень центральними органами виконавчої влади. Управлінською одиницею з управління ризиком при цьому є операція з управління зовнішнім державним боргом, під якою розуміється операція, спрямована на зменшення ризиків, пов'язаних з управлінням зовнішнім державним боргом, та/або економію коштів державного бюджету.

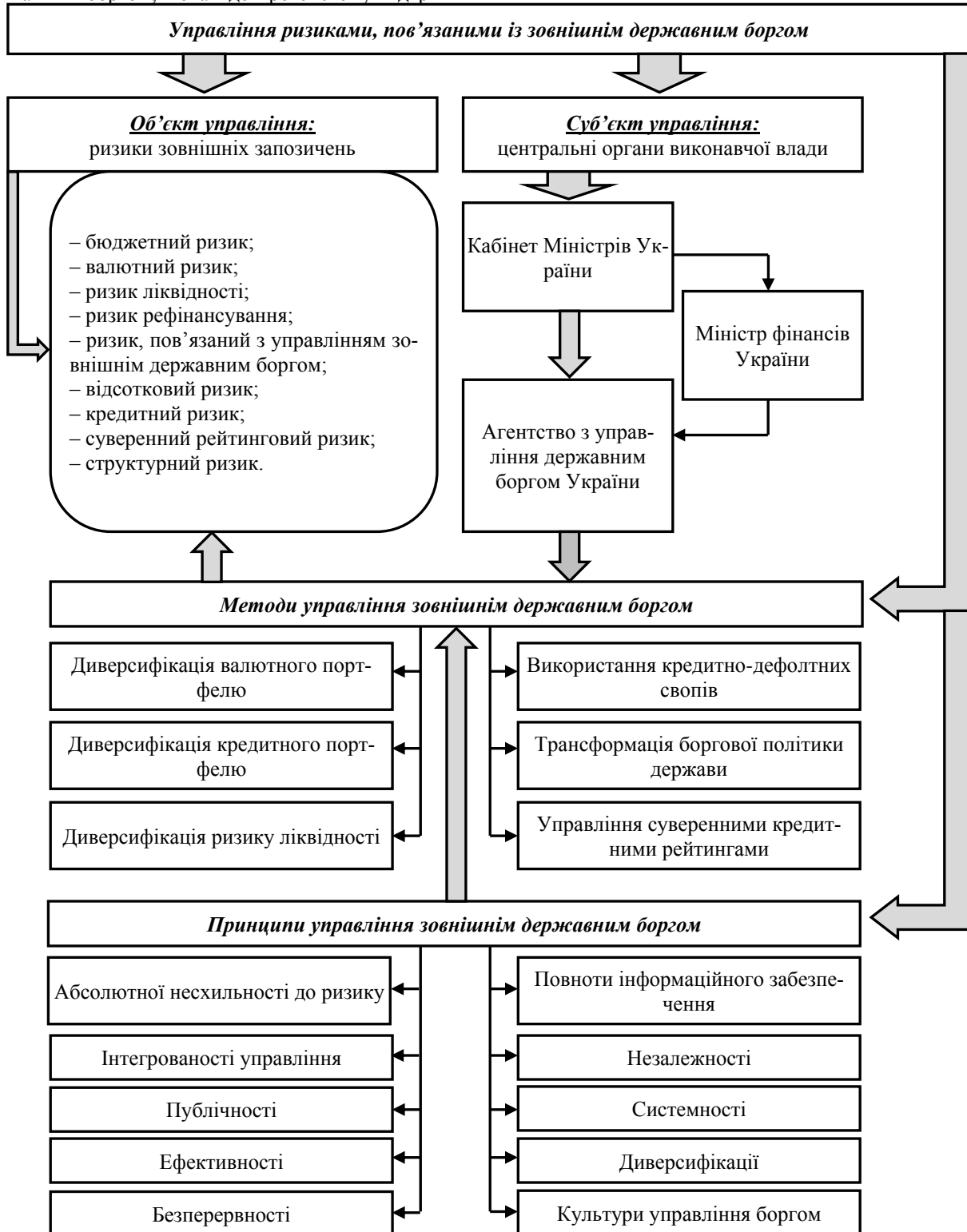

Рис. 1. Система управління ризиками, пов'язаними із зовнішнім державним боргом
Джерело: розробка автора.

У цілому ризик, пов'язаний з управлінням зовнішнім державним боргом являє собою імовірність настання певної події, яка призведе до збільшення

витрат державного бюджету, пов'язаних з погашенням і обслуговуванням зовнішнього боргу, та зменшення обсягу зовнішніх державних запозичень (рис. 2).

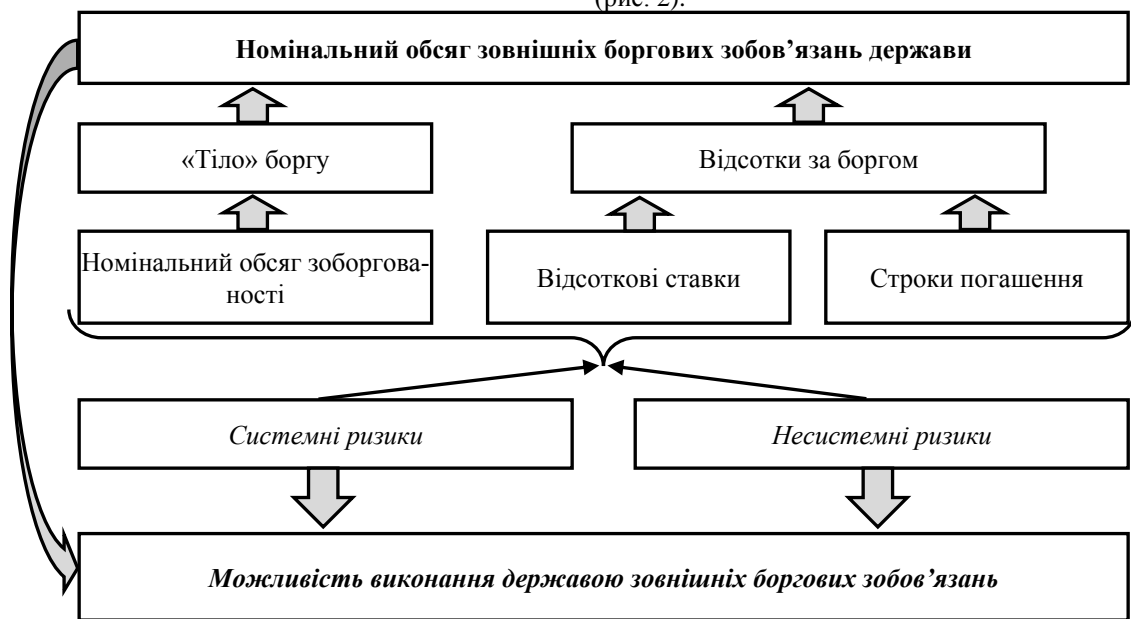

Рис. 2. Концептуальна модель взаємозв'язку зовнішнього державного боргу та ризиків зовнішніх державних запозичень

Джерело: розробка автора.

Критичний аналіз праць вітчизняних учених, які розглядали змістовні характеристики ризиків зовнішніх державних запозичень показав, що більшість науковців дотримуються схожої думки [4, 5, 6, 7, 8, 9]. Деяко розширене тлумачення цієї дефініції дає В. Калитчук, вважаючи ризик державної заборгованості можливістю неочікуваного збільшення в майбутньому величини витрат державних коштів, котра пов'язана із невизначеністю майбутніх подій, а також ситуацію, коли такі витрати мають бути здійснені для виконання урядом та державними суб'єктами (центральним банком, органами місцевої влади тощо) своїх боргових зобов'язань, які виникли внаслідок запозичень, та зобов'язань за офіційно визнаним державним боргом, а також вірогідність виникнення витрат для врегулювання заборгованості, щодо якої існує необхідність або висувуються претензії щодо визнання її державним боргом [9, с. 30].

Можна стверджувати, що ризики зовнішніх державних запозичень прямо впливають на можливість виконання державою зовнішніх боргових зобов'язань, а також опосередковано обумовлюють величини базових індикаторів номінального обсягу зовнішнього державного боргу.

Зважаючи на це, за ступенем системності впливу ризику поділяють на: несистемні ризики – ризики, ступінь впливу яких на державний борг і державний бюджет може бути знижений у процесі управління; системні ризики – ризики, ступінь впливу яких не може бути знижений під час реалізації стратегії управління зовнішнім державним боргом.

Системні ризики спричинені невизначеністю кон'юнктури на міжнародному фінансовому ринку,

періодичністю фінансових та економічних криз, техногенними й природними катастрофами, геополітичними дисбалансами тощо.

Несистемні ризики виникають здебільшого внаслідок прорахунків під час формування й реалізації державної боргової політики. Основними чинниками, що впливають на рівень несистемно-портфельних ризиків державного боргу, є наявність альтернативних сфер вкладення фінансових ресурсів, кон'юнктура фондових ринків. До несистемних ризиків належать валютний ризик, бюджетний ризик, процентний ризик, ризик ліквідності, ризик банкрутства емітента тощо.

У сфері управління ризиками, пов'язаними з державним боргом, нині визначені такі [3]: бюджетний ризик, валютний ризик, відсотковий ризик, ризик ліквідності, ризик рефінансування.

На нашу думку, доцільно додатково виокремити кредитний, суверенний рейтинговий та структурний ризики, пов'язані із зовнішніми державними запозиченнями. Так, кредитний ризик зовнішнього державного боргу зумовлений невиконанням контрагентами своїх зобов'язань. Похідними від нього є ризик формування боргової піраміди, спричинений несумлінністю контрагентів за гарантованим державою боргом й емісією кредитно-дефолтних свопів, а також ризик дефолту держави як суверенного емітента боргових цінних паперів. Дефолт при цьому може виникнути як в цілому, коли держава взагалі не має змоги виконати своїх зобов'язань, так і за окремим видом боргових деривативів, що призводить здебільшого до реструктуризації заборгованості. Також ми поділяємо думку вчених, що кредитні ризики охоплюють власне

прямі імовірності невиконання боргових зобов'язань, гарантійні ризики (невиконання зобов'язань за гарантованим державою боргом), країні ризики й ризики здійснення активного управління зовнішнім державним боргом [5]. Суверенний рейтинговий ризик пов'язаний із діяльністю міжнародних рейтингових агентств («Standard and Poor's», «Fitch Ratings», «Moody's Investors Service»), які базуючись на певній методології експертного оцінювання встановлюють суверенний кредитний рейтинг та надають прогноз економічного й фінансового розвитку країни, що є базою для ухвалення рішень інвесторами й кредиторами. Незважаючи на задекларовану незалежність цих агентств, в умовах геополітичних протистоянь є імовірність заниження суверенних кредитних рейтингів і тим самим зниження міжнародної інвестиційної позиції держави. Структурний ризик знаходить свій прояв у структурних диспропорціях зовнішнього державного боргу, що пов'язано передусім із надмірною лібералізацією фінансово-кредитних відносин, політичними й гео-

політичними рішеннями, вільним доступом фінансових і нефінансових корпорацій до міжнародних ринків капіталів, емісія боргових цінних паперів яких здійснюється під гарантії Уряду.

Слід зазначити, що науковці виокремлюють і інші види зовнішніх боргових ризиків. Так, В. Висоцький, В. Калитчук, Ю. Драчук та Т. Котович [5, с. 44] вказують на наявність окремої групи судових ризиків, пов'язаних із рішеннями міжнародних судів, що призводять до збільшення сум державної заборгованості або до зменшення зобов'язань перед країною, а також до понесення додаткових витрат і судових зборів. Також, на думку цих вчених, відсотковий, валютний і цінновий ризики формують групу ринкових ризиків, зовнішніх державних запозичень, які призводять до збільшення обсягів зобов'язань через зміну ринкових умов.

Заходи щодо мінімізації основних ризиків управління зовнішнім державним боргом України затверджуються Кабінетом Міністрів України у формі Середньострокових стратегій управління державним боргом, як правило, на трирічний період. Їх формалізація наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Заходи щодо мінімізації основних ризиків управління зовнішнім державним боргом України

Ризик	Заходи щодо мінімізації ризику
Валютний ризик	<ul style="list-style-type: none"> – зменшення частки державного боргу в іноземній валюті через поступове обмеження випуску облігацій внутрішньої державної позики, номінованих в іноземній валюті; – нарощування міжнародних резервів; – залучення іноземних інвесторів до інвестування в облігації у національній валюті; – запровадження інструментів валютного хеджування.
Ризик рефінансування	<ul style="list-style-type: none"> – збільшення середньозваженого строку до погашення зовнішнього державного боргу України внаслідок рефінансування боргу до настання терміну його погашення; – зменшення нагромадження боргових зобов'язань, строк погашення яких настає у найближчі три роки з метою досягнення плавного графіка погашення боргу; – забезпечення надійного доступу до ринків капіталу; – залучення довгострокового пільгового фінансування.
Відсотковий ризик	<ul style="list-style-type: none"> – підтримання поточної структури відсоткових ставок; – утримування обмеженої частини боргу з плаваючою відсотковою ставкою.
Бюджетний ризик	<ul style="list-style-type: none"> – зниження дефіциту державного бюджету; – зниження боргового навантаження на державний бюджет; – запровадження середньострокового бюджетного планування.
Ризик додаткових зобов'язань	<ul style="list-style-type: none"> – виважена політика управління державними банками; – поступове зменшення частки держави в банківському секторі.
Ризики, пов'язані з управлінням зовнішнім державним боргом	<ul style="list-style-type: none"> – здійснення активних операцій з управління державним боргом; – рекапіталізація банків.
Рейтинговий ризик	<ul style="list-style-type: none"> – активна співпраця з міжнародними рейтинговими агентствами.

Джерело: склав автор за даними [7, 10, 11].

Основними методами мінімізації несистемних ризиків в управлінні зовнішнім державним боргом є диверсифікація й використання механізму кредитно-дефолтних свопів.

Своєю чергою, диверсифікація являє собою механізм нейтралізації негативних фінансових наслідків та дозволяє знизити рівень концентрації несистемних ризиків. Щодо державного боргу, то це

стосується видів боргових інструментів, за допомогою яких здійснюються запозичення, видів відсоткових ставок за ними та портфеля іноземних валют. Зокрема, диверсифікація валютного портфелю передбачає вибір для здійснення зовнішніх державних запозичень у декількох видах валют. Як наслідок забезпечується зниження фінансових втрат за валютними ризиками у випадку знецінення національної валюти відносно іноземних валют, у яких

номіновано зобов'язання за державним боргом. Диверсифікація кредитного портфелю передбачає розширення кола кредиторів, формування зовнішніх державних запозичень у менших обсягах та на різний термін, що дає змогу зменшити ризик невиконання боргових зобов'язань. Диверсифікація ризику ліквідності передбачає пошук альтернативних джерел фінансування для своєчасного виконання зобов'язань за зовнішнім державним боргом.

Вважаємо слушною думку Н. Лубкей, щодо доцільності виокремлення стратегічних напрямів управління зовнішнім державним боргом [12, с. 128]: управління ризиками, пов'язаними із значними (надмірними) обсягами зовнішнього державного боргу; управління борговими ризиками, зумовленими нераціональною структурою зовнішнього державного боргу; управління ризиками, пов'язаними зі стрімким зростанням обсягів зовнішнього боргу держави; управління ризиками, що пов'язані з неефективним використанням зовнішніх державних запозичень. Такий підхід до ризик-менеджменту зовнішнього державного боргу реалізуватиме принцип цільової спрямованості управління, коли зосереджується увага на ключових проблемах боргової політики.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Реалізація стратегій управління зовнішнім державним боргом України має ґрунтуватися на всебічному аналізі ризиків державних запозичень. Управління ризиками, пов'язаними із зовнішнім державним боргом, необхідно розглядати як систему, де об'єктом управління є ризики, а суб'єктом – відповідні органи центральної виконавчої влади, що здійснюють функції управління на основі принципів боргового ризик-менеджменту. Від ефективності ризик-менеджменту зовнішнього державного боргу залежить можливість виконання державою своїх боргових зобов'язань, а відтак стабільність її економіки й рівень життя населення.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є дослідження механізмів використання кредитно-дефолтних свопів та хеджування ризиків, пов'язаних із зовнішнім державним боргом.

References

1. Ministry of Finance of Ukraine. The order no. 461 of 16 June, 2010 on approval of the Regulation on risk management related to a public debt. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0461201-10> [Accessed 1st December 2020]. [Published in Ukrainian].
2. Cabinet of Ministers of Ukraine. The decree no. 127 of 12 February, 2020 on the establishment of the Public Debt Management Agency of Ukraine. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127-2020-п> [Accessed 1st December 2020]. [Published in Ukrainian].

3. Cabinet of Ministers of Ukraine. The decree no. 815 of 1 August, 2012 on approval of the Procedure for control over the risks associated with the management of public (local) debt. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/815-2012-п> [Accessed 1st December 2020]. [Published in Ukrainian].

4. Bohdan T. Modern approaches to the national debt risk management. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. 2011; 11: 10-17. Available from: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/docu-ment?id=89956> [Accessed 2nd December 2020]. [Published in Ukrainian].

5. Vysotsky V., Kalytchuk V., Drachuk Yu., Kotovych T. Management of national debt risks: from theoretical conceptions to the practical steps in Ukraine. *World of Finance*. 2008; 1(14): 41-48. Available from: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/235/244> [Accessed 2nd December 2020]. [Published in Ukrainian].

6. Fedosov V.M., Kolot O.M. Managing the public debt in the context economic regulation of risk-management. *Finance of Ukraine*. 2008; 3: 3-33. Available from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2008_3_2 [Accessed 2nd December 2020]. [Published in Ukrainian].

7. Lyuty I.O., Zykova S.I. The Government Debt of Ukraine: Dynamics and Methods of Management. *Business Inform*. 2019; 2: 383-389. Available from: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-2-383-389> [Accessed 2nd December 2020]. [Published in Ukrainian].

8. Kraichak Ye. Risk management of the public external debt of Ukraine. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 2018; 9: 18-21. Available from: http://www.investplan.com.ua/pdf/9_2018/5.pdf [Accessed 2nd December 2020]. [Published in Ukrainian].

9. Kalytchuk V.M. Risks of government debt. *RFI scientific papers*. 2007; 4(41): 24-30. Available from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2007_4_4 [Accessed 2nd December 2020]. [Published in Ukrainian].

10. Cabinet of Ministers of Ukraine. The decree no. 883 of 22 August, 2018 on approval of the Medium-Term Public Debt Management Strategy for 2018–2020. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/883-2018-п> [Accessed 1st December 2020]. [Published in Ukrainian].

11. Cabinet of Ministers of Ukraine. The decree no. 473 of 5 June, 2019 on approval of the Medium-Term Public Debt Management Strategy for 2019–2022. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2019-п> [Accessed 1st December 2020]. [Published in Ukrainian].

12. Lubkey N. Discussion questions of essence of the public debt risks and problems of their evaluation in Ukraine. *World of Finance*. 2017; 4(53): 121-131. Available from: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1033/1039> [Accessed 2nd December 2020]. [Published in Ukrainian].

DISCUSSION ISSUES OF THE ESSENCE OF THE FOREIGN EXCHANGE MARKET

Moroz Y.S.,*Postgraduate student of NSUEM**FSBEI HE NSUEM**st. Kamenskaya, 56, Novosibirsk, Novosibirsk region, 630099**Scientific advisor:***Shmyreva A.I.***Doctor of Economics Professor*

ДИСКУССИОННЫЕ ВОПРОСЫ СУЩНОСТИ ВАЛЮТНОГО РЫНКА

Мороз Ю.С.*Аспирант НГУЭУ**ФГБОУ ВО НГУЭУ**ул. Каменская, д. 56, Новосибирск, Новосибирская обл., 630099**Научный руководитель:***Шмырева А.И.***Доктор экономических наук профессор***Abstract**

The article analyzes various interpretations of the concept of the foreign exchange market, offers the author's definition of this term. The features of modern foreign exchange markets are considered.

Аннотация

В статье анализируются различные трактовки понятия валютного рынка, предлагается авторское определение данного термина. Рассматриваются особенности современных валютных рынков.

Keywords: foreign exchange market, world financial center, foreign exchange transactions, banks.

Ключевые слова: валютный рынок, мировой финансовый центр, валютные операции, банки.

Экономисты мирового сообщества часто ведут дискуссионные споры в вопросе определения понятия валютного рынка. Одна из наиболее распространенных проблем заключается в отсутствии принятия единого общественного понимания сущности валютного рынка и его элементов. Данная проблема встречается не только в научных изданиях, программных документах, но также и в действующих на сегодняшний день нормативных правовых актах, которые регулируют финансовый рынок.

Валютный рынок представляет собой центр, где осуществляется купля-продажа иностранной валюты на национальную валюту по курсу, который определяется на основании спроса и предложения. Каждая страна с развитой рыночной экономикой имеет свой национальный валютный рынок. В результате развития и взаимодействия национальных валютных рынков различных стран образовался единый мировой валютный рынок. Он включает в себя мировые, национальные и региональные рынки. Характерными отличиями данных рынков является объем, характер валютных операций, а также количество валют, находящихся в операциях. Мировые валютные рынки сосредоточены в мировых финансовых центрах.

Мировые финансовые центры представляют собой места, в которых сконцентрированы банки, специализированные кредитно-финансовые институты, осуществляющие международные валютные, финансовые, кредитные операции, различные

сделки с золотом и ценными бумагами. Среди крупнейших мировых финансовых центров ведущие позиции занимают Нью-Йорк, Лондон, Токио, Гонконг, Сингапур, Цюрих, Франкфурт-на-Майне и другие. Лондон уступил Нью-Йорку статус ведущего мирового финансового центра в результате Brexit.

Современные валютные рынки характеризуются следующими особенностями:

1. Масштабный объем торгов, представляющий самый большой актив в мире, обеспечивающий высокую ликвидность. В соответствии с данной особенностью валютные рынки значительно отличаются среди других мировых рынков.

2. Глобальный географический охват участников, непрерывная работа. Валютный рынок является действительно единственным глобальным рынком, осуществляющим куплю-продажу валюты 24 часа в сутки. Валютные сделки берут свое начало на Дальнем Востоке и странах Юго-Восточной Азии (Токио, Сингапур), далее перемещается в Европу (Лондон) и завершается в США (Нью-Йорк).

3. Высокая концентрация валютных сделок. Около 2/3 сделок приходится на банки, 20% - на иные финансовые институты (компании дилеры по ценным бумагам, инвестиционные, паевые фонды и др.) и 15% - на нефинансовые учреждения (включая отдельных крупных спекулянтов).

Характерными особенностями валютных рынков являются широкие масштабы спекулятивных

сделок, унификация всех валютных операций. Валютные рынки позволяют обеспечивать оперативное проведение международных расчетов, осуществлять взаимосвязь с кредитными и финансовыми рынками. Благодаря валютным рынкам увеличиваются валютные резервы предприятий, банков и отдельных государств. Механизм валютных рынков применяется не только для националь-

ного регулирования экономики, но также используется на макроуровне для групп стран, к примеру в рамках Европейского Союза.

С институциональной точки зрения валютные рынки — это совокупность бирж, брокерских фирм, банков, фондов, корпораций. Обратимся к попыткам определения сущности понятия валютного рынка, представленных в таблице 1:

Таблица 1

Дискуссионные вопросы определений сущности валютного рынка

Ф.И.О.	Определение валютного рынка	Комментарии
Брайен Батлер, Брайен Джонсон, Грэм Сидуэлл	Валютный рынок (англ. Foreign exchange market, currency market) – это система устойчивых, экономических и организационных отношений, возникающих при осуществлении операций по покупке или продаже иностранной валюты, платежных документов в иностранных валютах, а также операций по движению капитала иностранных инвесторов [1].	В данном определении валютный рынок рассматривают со стороны социального взаимодействия в рамках антипозитивистского направления экономической науки.
Л.Н. Красавина	Валютный рынок – это официальный центр покупки и продажи, обмена иностранной валюты на национальную по фиксированному курсу и согласно актуальным законам спроса и предложения [4].	В данном случае автор рассматривает понятие валютного рынка со стороны неоклассического направления в экономической науке.
А.И. Шмырева	Валютный рынок – это механизм, с помощью которого реализуются функции: перенос покупательской способности из одной страны в другую; предоставление или получение кредитов для международных торговых операций; минимизация подверженности риску в связи с колебаниями курса обмена т.е. как экономический механизм [5].	Здесь понятия валютного рынка происходит через механизм реализуемых функций.
А.Г. Наговицин и В.В. Иванов	Валютный рынок – это рынок, на котором осуществляется купля-продажа валюты разных стран [2].	Авторы рассматривают понятие валютного рынка в наиболее простейшей трактовке, без учета глобальных масштабов.
Д.Ю. Пискулов	Валютный рынок – это совокупное представление сделок как конверсионных, так и депозитно-кредитных, выраженных в иностранной валюте, между участниками, учитывая ставку процента и рыночный курс валют [3]	Определение валютного рынка в аспекте дилинговых операций.

Таким образом, приведенные выше трактовки понятия валютного рынка, несомненно, позволяют лучше понять его сущность. На основе анализа рассмотренных ранее определений, предлагается следующее определение валютного рынка. Валютный рынок – это универсальная торговая площадка, которая играет важную роль в ведении международной торговли и финансового сектора, обслуживании компаний и частных лиц, позволяя им покупать и продавать товары и услуги в иностранной валюте по установленному курсу.

Список литературы

1. Butler Brian, Johnson Brian, Sidwell Graham. Finance. Dictionary. 2nd ed. M.: "INFRAM", Publishing house "Ves Mir". General edition: Doctor of Economics Osadchaya I.M., 2000.
2. Nagovitsin A.G., Ivanov V.V. Exchange rate: factors, dynamics, forecasting. M., 2005.S. 212
3. Piskulov D.Yu. Theory and practice of currency dealing. 4th ed. M.: Financier; Diagram, 2002.S. 208
4. Krasavina L. International monetary and financial relations. Textbook. Moscow: Finance and Statistics, 2002
5. Shmyreva AI International monetary and credit relations: Textbook. manual for universities / Shmyreva, A.I., Kolesnikov V.I., Klimov A.Yu. SPb.: PETER, 2002.S. 264.

Kozyar N.O.*postgraduate student**Vinnitsia National Agrarian University***ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ****Козяр Н.О.***аспірант**Вінницький національний аграрний університет, Україна***Abstract**

The article considers the business basis of investment activity in the agricultural sector of Ukraine. A set of special methods of economic research has been used in the research process. Using the abstract-logical method, the conclusions of the research have been formulated. In the process of analyzing investment activity in the agricultural sector of Ukraine, the statistical and economic method has been used, in particular its practices of - comparison, index, dynamic, structural analysis, etc., which made it possible to determine the factors influencing changes in the amount of investment in agriculture.

It has been established in the course of the research that the main sources of capital investment financing are the own financial resources of economic entities in the field of agribusiness. The root causes of this situation have been clarified.

It has been found that the main direction of capital investment of farms in the corporate sector of the agricultural economy is the purchase of machinery and equipment, which is caused by the focus on manufacture of crop products in the production and economic activities of most agricultural producers.

The role and place of the state in stimulating agricultural producers in the acquisition of technical means of domestic production have been determined.

The measures have been proposed to intensify investment activities in the agricultural sector, in particular in the livestock industry, which is characterized by a long payback period.

Анотація

В статті розглядаються організаційно-економічні засади інвестиційної діяльності в аграрному секторі України. У процесі дослідження використано набір спеціальних методів економічних досліджень. За допомогою абстрактно-логічного методу, сформульовано висновки проведено дослідження. У процесі аналізу інвестиційної діяльності в аграрному секторі України використано статистико-економічний метод, зокрема його прийоми – порівняння, індексний, динамічний, структурний аналіз та ін., що дало можливість визначити чинники, які впливають на зміну обсягів інвестицій в сільське господарство.

В процесі дослідження встановлено, що основними джерелами фінансування капітальних вкладень є власні фінансові ресурси суб'єктів господарювання в сфері агробізнесу. З'ясовано основні першопричини подібного становища.

З'ясовано, що основним напрямком капітальних інвестицій господарств корпоративного сектору аграрної економіки є придбання машин та техніки, що викликано орієнтацією у виробничо-господарській діяльності більшості сільськогосподарських товаровиробників на виробництво продукції рослинництва.

Визначено роль і місце держави, щодо стимулювання сільськогосподарських товаровиробників у придбанні технічних засобів вітчизняного виробництва.

Запропоновані заходи щодо активізації інвестиційної діяльності в аграрному секторі, зокрема в тваринницьку галузь, яка характеризується тривалим періодом окупності вкладеного капіталу.

Keywords: agricultural sector, investments, capital investments, agricultural enterprises, state support, assets, agricultural machinery.

Ключові слова: аграрний сектор, інвестиції, капітальні інвестиції, сільськогосподарські підприємства, державна підтримка, активи, сільськогосподарська техніка.

Інтенсивний розвиток сільськогосподарського виробництва передбачає технологічну модернізацію, реконструкцію, оновлення активної частини основних засобів виробництва, а також нове будівництво потужностей, особливо тваринницьких комплексів, об'єктів розподільчої та збутової інфраструктури тощо. Однак реалізація перелічених напрямів реаліза-

ції інвестицій для сільськогосподарських товаровиробників залежить від фінансового стану, розміру підприємства, ефективності господарської діяльності і інших критеріїв, які впливають на можливості формування власних інвестиційних ресурсів і доступності позичкових. Результати проведеного аналізу в попередньому підрозділі переконують, що інвестування сільськогосподарського виробництва є необхідним

для забезпечення економічного розвитку та продовольчої безпеки країни, а також з причини загострення продовольчої кризи, щоб створити сприятливі передумови для інвестиційної діяльності.

Питання відтворення капіталу, джерел формування інвестицій і умов їх залучення в економіку досліджуються досить широко. До найбільш відомих зарубіжних науковців, які вивчали процеси інвестування, необхідно віднести: Р. Акоффа, І. Ансоффа, Г. Бірмана, З. Боді, М. Бромвіча, Л. Дж. Гітмана, М. Д. Джонка, Дж. М. Кейнса, У. Кінга, Д. Кліланда, Д. С. Майерса, Д. Норткоппа, Р. Солоу, Дж. Тобіна, І. Фішера, Р. Фостера, Дж. Хікса, У. Ф. Шарпа, С. Шмідгата інших авторів.

Вагомий внесок в економічну теорію засад інвестиційної діяльності, економічної оцінки ефективності інвестицій та інвестиційної привабливості зробили українські науковці: І.О. Бланк, В.Г. Блохіна, О.М. Варченко, С.О. Гуткевич, О.І. Гуроров, А.С.Даниленко, М.Д. Денисенко, М.І. Долішній, І.О. Івашук, Н.В. Коваль, М.І. Кісіль, Д.Ф. Крисанов, М.Ю. Коденська, П.А. Лайко, Т.В. Майорова, Ю.М. Нестерчук, А.А. Пересада, Л.М. Сатир, А.М. Стельмашук, О.В. Шубравська та багато інших. Однак, незважаючи на підвищений інтерес до розвитку інвестиційної діяльності в сільському господарстві, багато аспектів інвестування є недостатньо розробленими. До них належать питання формування внутрішніх та зовнішніх джерел інвестування з урахуванням поточної ситуації та галузевої специфіки, дослідження внутрішніх резервів росту ефективності інвестиційної діяльності на підприємстві. Це зумовило вибір теми дослідження та засвідчує її актуальність.

Метою публікації є розробка оцінка сучасного стану інвестиційної діяльності в аграрному секторі України на її основі розробка практичних рекомендацій з метою її посилення.

Рівень розвитку інвестиційних процесів та його основу формує національне законодавство. Так, інвестиційна діяльність в Україні регулюється низкою законів і підзаконних актів, однак нормативне регулювання є недосконалим. Так, законодавство передбачає для іноземних інвестицій національний режим діяльності, тобто не надає пріоритету національним чи іноземним інвесторам, проте суттєвим недоліком правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні є відсутність реальних державних гарантій захисту іноземних інвестицій. Односторонній порядок змін законодавства, нестабільність законодавчої бази, неточність формулювань, декларативний характер законів і державних програм розвитку аграрного сектору та недосконалість статистичних даних, що надає Державна служба статистики, також створюють перешкоди для інвестиційної діяльності в Україні [1].

Очевидно, що на розвиток інвестиційної діяльності впливатимуть зміни в регулюванні державної торгової політики. Підписання Угоди про асоціацію з ЄС створило умови для відкриття європейських ринків для української сільськогосподарської продукції. Також очікується, що гармонізація національного законодавства із законодавством ЄС сприятиме інтенсифікації міжнародної торгівлі. Усе це створює передумови для пошуку шляхів активізації інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств, однак

фінансові можливості на різних рівнях управління та безпосередньо у товаровиробників. Нестача ліквідності фінансових інститутів, низька диверсифікованість фінансових продуктів, високі відсоткові ставки кредитів, завищені вимоги до заставного майна, абсолютна недорозвиненість небанківських фінансових інститутів створюють перешкоди для інвесторів та сільськогосподарських товаровиробників. Незважаючи на те, що офіційно фінансові інститути не надають перевагу окремим категоріям інвесторів, вищезазначені проблеми ускладнюють доступ до фінансових продуктів (особливо позикових коштів) для середніх та малих інвесторів і підприємств. Так, згідно з результатами опитування малих і середніх сільськогосподарських виробників, для 41% аграріїв доступ до зовнішнього залучення обігових коштів була однією з основних проблем у 2014 році. Ці показники випередила лише складність доступу до форвардних закупівель (59%).

Водночас, небанківські фінансові інститути зовсім не розвинені в Україні. Серед них лише одиниці функціонують відповідно до законодавства та надають якісні фінансові послуги. Конкуренцію банкам вони не створюють і поки що не можуть бути надійним джерелом фінансування для сільськогосподарських виробників та інвесторів в аграрному секторі України. Фондовий ринок України також має обмежені можливості, він недостатньо капіталізований і ліквідний, незважаючи на розроблену законодавчу базу для його діяльності та створену інфраструктуру ринку [2].

Наголосимо на відсутності позитивного сприйняття можливостей інвестування через фондовий ринок серед внутрішніх інвесторів. Окрім того, деякі норми законодавства України, що регулюють валютні операції, обмежують можливості інвесторів щодо здійснення операцій з цінними паперами іноземних емітентів на території України. Ще одним недоліком інвестиційного клімату України є неналагоджена система ризик-менеджменту. У межах програми підтримки розвитку аграрного сектору держава здійснює форвардну закупівлю зерна в сільськогосподарських виробників (незалежно від виду та кількості продукції, яку вони виробляють), але цю допомогу навряд чи можна вважати суттєвою, оскільки форвардні контракти становлять приблизно 1% від усіх контрактів купівлі-продажу зерна в Україні. Відсутні також стратегія та план дій щодо зменшення ризиків, пов'язаних із цінними коливаннями, погодними умовами, хворобами рослин та тварин.

Слід зазначити, що законодавча база, яка регулює використання натуральних ресурсів та раціонального енергоспоживання, є недосконалою та нестабільною. До березня 2015 р. її можна було б охарактеризувати як більш-менш сприятливу для інвесторів, оскільки законом передбачалося надання пільг виробникам альтернативної енергії, а саме: обчислення акцизного збору за нульовою ставкою, звільнення від оподаткування прибутку виробників біопалива, часткове оподаткування прибутку від продажу енергозберігаючих установок на митній території України тощо.

Зазначимо, що, незважаючи на несприятливі умови, нині сільське господарство розглядають як

одне із найпривабливіших з позиції інвесторів, зважаючи на постійне зростання обсягів інвестицій в розвиток даного сектору економіки.

Якщо починаючи з 2016 року загальні обсяги капітальних інвестицій в агропродовольчі сектори економіки України збільшувалися, то, за даними Держстату, у 2019 року вони зменшилися на 2,2 %.

Капітальні інвестиції у сільське, лісове та рибне господарство у січні – грудні 2019 року у фактичних цінах становили 55254,2 млн грн, тобто 83,8 % від обсягу відповідного показника минулого року. Темп зниження при цьому склав 18,8 %.

З них на безпосередньо сільське господарство припало 96,5 % загальної суми усього скорочення інвестицій по аграрному секторі економіки.

В агропромисловій сфері економіки України нині відбуваються переважно негативні інвестиційні процеси, що загрожує їх поширенню на всю економіку України.

Водночас, обсяги капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, порівняно з попереднім роком, зросли торік на 37,7 % – до 23088,9 млн грн. Однак цей приріст був недостатнім для компенсації загального зменшення інвестицій у виробництво аграрної продукції.

Незважаючи на значний спад, у 2019 році сільське господарство зберегло інвестиційну пріоритетність порівняно з харчовою промисловістю: на 1 грн капітальних інвестицій у харчову промисловість припало 1,72 грн вкладень у сільське господарство. Хоча в динаміці ця пріоритетність, починаючи з 2017 року, послаблюється.

Посилення кризових явищ в економіці зумовлює зміни в перспективі розвитку сільськогосподарських товаровиробників, оскільки низькі рівні рентабельності та збитковості виробничої діяльності не формують передумов для економічного їх зростання у перспективі.

Відомо, що основними джерелами інвестування є внутрішні та зовнішні джерела по відношенню до підприємства. Так, внутрішні джерела інвестування характеризуються: простотою та швидкістю залучення; високою віддачею за критерієм норми прибутковості інвестиційного капіталу, оскільки не вимагається сплати позикового відсотка; забезпеченням фінансової стійкості розвитку підприємства в довгостроковій перспективі, а, отже, істотним зниженням ризику неплатоспроможності та банкрутства підприємства при їх використанні; податковими пільгами. Водночас, серед недоліків внутрішніх джерел інвестування сільськогосподарського виробництва слід зазначити: обмежений обсяг залучення, а отже, й можливостей щодо розширення інвестиційної діяльності при сприятливій кон'юктурі інвестиційного ринку; обмежений зовнішній контроль за ефективністю використання власних інвестиційних ресурсів; висока вартість використання порівняно з іншими позиковими джерелами формування капіталу [3].

Щодо зовнішніх джерел інвестування характерними особливостями слід вважати такі: можли-

вості щодо значних обсягів залучення, за умови достатнього рівня кредитоспроможності; наявність зовнішнього контролю за ефективним їх використанням; можливість використати ефект фінансового леверіджу за відповідних умов. Щодо негативних факторів позикових джерел інвестування, то серед них доцільно виділити: підвищений ризик банкрутства через несвочасне погашення боргу; втрата частини одержаного прибутку від інвестиційної діяльності у зв'язку з необхідністю платити відсотки та дивіденди; додаткові витрати на залучення коштів; необхідність розробки техніко-економічних розрахунків по інвестиційному проекту [4].

Як свідчать дані Державної служби статистики України власні кошти підприємств залишалися основним джерелом капітальних інвестицій (85 %).

Необхідно відзначити про низьку активність у фінансуванні капітальних вкладень в розвиток сільського господарства є банківські установи.

Отже, основним джерелом забезпечення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств є власні ресурси, де вагома роль належить чистому прибутку.

Варто зауважити про незначну частку банківських позик у структурі інвестицій, що свідчить про наявність суттєвих проблем у взаємовідносинах сільськогосподарських підприємств і фінансових інститутів. Свідченням цього є стабільність залучення кредитних ресурсів.

Сільське господарство є кредитомісткою галуззю, а її нормальне функціонування без кредитних ресурсів у сучасних умовах практично неможливе. Це зумовлено специфікою сільського господарства: нестачею вільних фінансових коштів; високою капіталомісткістю і порівняно низькою фондівдачею; сезонністю виробництва та значною тривалістю виробничого циклу. Розвиток банківського кредитування сільського господарства стримує низка чинників. Зокрема, високі відсоткові ставки, відсутність ліквідної застави та гарантій повернення кредиту, високий рівень витрат банків із надання послуг, відсутність практики страхування неповернення кредитів [5].

Формування адекватного механізму кредитного забезпечення аграрного сектору є базовою передумовою розвитку інвестування, оновлення, технічного переозброєння, модернізації суб'єктів виробничої бази сільськогосподарських підприємств, а стабілізація їх фінансово-економічного стану значною мірою залежить від успішного вирішення визначеної проблеми.

Процес кредитного забезпечення сільгоспвиробників не набув стабільної тенденції і має циклічний характер. У нинішніх умовах підвищення процентних ставок за кредитами не дозволяє сільськогосподарським підприємствам залучати кредитні ресурси, оскільки економічно вигідним кредитування буде у випадку якщо рівень рентабельності діяльності буде вищим або рівним вартості кредиту. Така ситуація вимагає дієвого впливу інструментів державного регулювання на забезпечення доступності кредитних ресурсів.

Зважаючи на специфіку сільськогосподарського виробництва, у більшості країн світу держава приймає спеціальні програми розвитку та підтримки суб'єктів галузі. Належне місце при цьому відводиться й умовам кредитних відносин сільгоспвиробників із банківськими установами. Наприклад, у таких країнах, як Великобританія, Німеччина та Франція частка банківського кредиту у формуванні основного капіталу агропідприємств становить 30–50 % [6]. В Австрії до 40 % обсягів всіх наданих пільгових кредитів банками країни використовується на облаштування та удосконалення організаційної структури ферм, до 30 % – на будівництво і реконструкцію житлових і господарських приміщень, понад 10 % – на механізацію виробництва і тільки 5 % – на сприяння реалізації продукції [7].

Отже, нинішня ситуація щодо забезпечення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств є досить складною, оскільки товаровиробники галузі орієнтуються передусім на власні фінансові ресурси. Така ситуація є нехарактерною для сільськогосподарського виробництва, на яке суттєво впливає сезонність.

Для нарощування потенціалу у фінансовій сфері слід удосконалити механізми фінансування і здійснити заходи щодо підготовки узгоджених пропозицій, спрямованих на створення привабливого інвестиційного клімату для внутрішніх і зовнішніх інвесторів, що сприятиме підвищенню ефективності використання ресурсів та енергоефективності агробізнесу, значно полегшить доступ сільського господарства та харчової промисловості до сучасних технологій. Для цього слід доопрацювати Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання залучення інвестицій». У ньому закріплене поняття пріоритетних галузей національного господарства, що сформує необхідне законодавче підґрунтя для довгострокової державної підтримки визначених галузей. Крім того, посилення державного контролю за виконанням регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва буде гарантувати дотримання затверджених обсягів їх фінансування для забезпечення фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки підприємств. Необхідно удосконалювати фінансово-кредитний механізм через застосування програм пільгового кредитування, нарощування частки довгострокових позичок. З метою розширення фінансово-кредитного обслуговування дрібних товаровиробників слід впроваджувати механізми формування кооперативної системи обслу-

говування сільського господарства на базі кооперативних банків, кредитних спілок, лізингових, страхових та інвестиційних компаній.

Як свідчить аналіз структури інвестицій, які здійснюють сільськогосподарські підприємства за рахунок власних коштів основним об'єктом є матеріальні активи, зокрема машини та обладнання та будівництво будівель і споруд (табл.1). Дана обставина викликана в першу чергу спеціалізацією господарств корпоративного сектору аграрної економіки, зокрема на орієнтація на виробництво продукції рослинництва, що викликає зростання попиту на сільськогосподарські машини та зерносовищ та елеваторів.

За даними профільного міністерства в, 2019 року в Україні введено в експлуатацію 130 об'єктів зі зберігання, доробки й переробки зерна, загальною кошторисною вартістю будівництва 4,7 млрд гривень з урахуванням ПДВ. На 2020 р. заплановано будівництво 115 нових об'єктів і реконструкцію ще 15 об'єктів.

Необхідно відзначити, при низькі обсяги капітальних інвестицій у відтворення родючості земельних угідь. Дана обставина свідчить про відсутність довгострокових перспектив щодо користування орендованих сільськогосподарських угідь. Крім, того існують певні певні методологічні перешкоди щодо вірного відображення витрат, які спрямовані на підвищення родючості сільськогосподарських угідь, які здійснюються суб'єктами господарювання в сфері агробізнесу.

Нині більшість сільськогосподарських підприємств не дотримуються законодавчих норм щодо використання сільськогосподарських угідь.

Спостерігається інтенсивне зростання інвестицій в нематеріальні активи, що викликано процесом цифровізація виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Нині інвестиційна діяльність позитивно впливає на процеси оновлення технічної бази сільськогосподарських підприємств, що є одним із пріоритетних напрямів інвестування. Так, вкладення коштів у технічне забезпечення галузі рослинництва є необхідним та економічно вигідним. По-перше, зерно й олійне насіння як основа рослинництва користується постійним попитом на внутрішньому та зовнішньому ринку. По-друге, обсяги інвестування досить помірні порівняно з іншими капіталовкладеннями в аграрному секторі. На початку діяльності достатньо інвестувати в галузь у середньому від 1 до 2 тис. дол. США розрахунково на 1 га. При цьому середній термін окупності інвестицій становить 2–4 роки [8].

Таблиця 1

Динаміка розподілу фінансових ресурсів на капітальні інвестиції (тис. грн.)

Роки	Капітальні інвестиції - усього	У тому числі							
		Капітальні інвестиції у матеріальні активи	з них				Капітальні інвестиції у нематеріальні ак- тиви	з них	
			у землю	в існуючі будівлі та споруди	у будівництво та перебудову буд- вель	у машини та об- ладнання		у концесії, пате- нти, ліцензії, тор- говельні марки і аналогічні права	у придбання про- грамного забезпе- чення
2010	10264898	10213291	40923	402473	2260064	6067372	51607	22133	8631
2011	16203700	16082661	35721	540554	3572061	10415767	121039	6408	18716
2012	18895885	18835264	47483	398496	4745086	11656296	60621	14669	17558
2013	18513724	18180210	19782	349788	3851043	11535746	333514	7889	12563
2014	18175515	18106866	86972	329025	4011595	11668847	68649	8762	22659
2015	28983114	28813268	51658	986240	5558539	19324763	169846	3823	22622
2016	49497718	49231555	95392	572194	7452890	37676540	266163	2498	34557
2017	63262939	62664514	152568	400210	9648129	48433030	598425	10783	49632
2018	65559593	64252982	192955	2162597	12152795	44844023	1306611	5226	56493
2019	59332931	57936339	316584	1085572	11988236	37537085	1396592	41170	38298
2019 р.в % до 2010 р.	578,0	567,3	773,6	269,7	530,4	618,7	2706,2	186,0	443,7
2019 р.в % до 2018 р.	90,5	90,2	164,1	50,2	98,6	83,7	106,9	787,8	67,8

Джерело: складено за дані Державної служби статистики України

Як свідчать результати досліджень обсяги придбання сільськогосподарської техніки суб'єктами господарювання зросла майже в 4,4 рази (табл.2). При цьому на протязі досліджуваного періоду спо-

стерігалася зниження частки вітчизняних технічних засобів в структурі придбання на 2012-2017 рр. та підвищення в 2018 р., головним чином за рахунок програм державної підтримки.

Таблиця 2

Динаміка вартості придбанної техніки сільськогосподарськими підприємствами

Показник	Рік					2018 р. в % до	
	2010	2015	2016	2017	2018	2010 р.	2017 р.
Придбано техніки, всього, млн грн	4125,3	6789,6	10312,3	14358,6	18260,7	442,7	127,2
у т.ч. вітчизняної, млн грн	1418,7	1174,7	1503,0	1913,9	6092,9	429,5	318,3
У % до всього придбання	34,4	17,3	14,6	13,3	33,4	0	20 в.п.
іноземної, млн грн	2706,5	5614,9	8809,4	12444,7	12167,8	449,6	97,8
у % до всього придбання	65,6	82,7	85,4	86,7	66,6	1 в.п.	-20,1 в.п.
Придбано нової іноземної техніки, млн грн	2280,3	4965,6	7935,1	10842,7	10345,3	453,7	95,4
у % до всього придбання	55,3	73,1	76,9	75,5	56,7	1,4 в.п.	18,8 в.п.
у % до іноземної техніки	84,3	88,4	90,1	87,1	85,0	0,7 в.п.	-2,1 в.п.
Придбано вживаної іноземної техніки, млн грн	426,3	649,2	874,2	1602,1	1822,5	427,5	113,8
у % до всього придбання	10,3	9,6	8,5	11,2	10,0	-0,3 в.п.	-1,2 в.п.
у до іноземної техніки	18,7	13,1	11,0	14,8	17,6	-1,1 в.п.	2,8 в.п.

Джерело: складено за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Середні і великі аграрні компанії, фермерства налаштовані на придбання нової техніки. Малі фермерські господарства віддають перевагу вітчизняним виробникам, оскільки вона дешевша і доступніша. Отже на обсяги придбання сільськогосподарської техніки впливають наступні фактори, як: купівельна спроможність агропідприємств, що робить вплив на фактичний попит на техніку: політика держави щодо сільгоспгалузі в цілому, і що виявляється в регулюванні внутрішнього ринку і в лояльності до національних виробників; економічне становище України; інвестиційний клімат в країні

Також присутня кадрова проблема штату механізаторів, що змушує на тіснішу співпрацю з коледами та вищими навчальними закладами.

Незважаючи на факт дотування агропромислового комплексу в Україні - результативність залишається не такою, як хотілося б. І основна причина - участь великої кількості чиновників на всіх стадіях фінансування, що робить більш тривалим за термінами виділення бюджетних коштів. Також слід зазначити і відсутність доступу деяких підприємств до держпідтримки. Сільськогосподарські кредити - найбільш прийнятний на сьогоднішній

день спосіб придбання сільгосптехніки, чим і користуються сьогодні аграрії. Для отримання кредиту необхідно надати банку: фінансову гарантію повернення наданих банком коштів різним способом - у вигляді автомобіля, нерухомості, техніки, майнового поручителя; інформацію про реальні доходи.

Інвестування коштів у технічні засоби здебільшого залежить від очікуваного фінансового результату в поточному році. За результатами опитування керівників сільськогосподарських підприємств Вінницької області 43% респондентів відповіли, що приймають рішення про купівлю техніки залежно від поточної ситуації. Ці результати, а також той факт, що 20% аграріїв планують придбання техніки всього за 1–3 міс. до початку її експлуатації, свідчить про високий ступінь невизначеності в досліджуваному секторі й необхідність для компаній сільгосптехніки завозити частину обладнання на склад, щоб не втратити своїх клієнтів і частку на ринку. На кількість придбання сільськогосподарської техніки, зокрема тракторів, суттєвим чинником є площа землекористування, що не завжди корелюється із рівнем рентабельності виробництва.

За результатами проведеного аналізу встановлено, що основним напрямом використання інвестиційних ресурсів є реалізація бізнес-проектів, пов'язаних головним чином із будівництвом та модернізацією будівель і споруд виробничого призначення, а також придбанням сільськогосподарської техніки та обладнання. Низька активність потенційних інвесторів проявляється щодо спрямування фінансових потоків у довгострокові біологічні активи в рослинництві та тваринництві, що свідчить про відсутність економічного підґрунтя щодо здійснення подібних заходів.

Особливе занепокоєння викликає відсутність економічного інтересу до фінансування заходів, пов'язаних із природоохоронною діяльністю щодо використання земельних ресурсів, а це є свідченням відсутності довгострокових перспектив виробничої діяльності у сфері агробізнесу, а також державницького підходу до вирішення цієї проблеми.

Вважаємо, що низька ефективність інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств визначається такими факторами: низькі обсяги інвестицій в основний капітал не дають можливості здійснити інтенсивне розширене відтворення на інноваційній основі; не виконання в повній мірі управлінських функцій керівників та менеджменту сільськогосподарських підприємств, відповідальних за здійснення інвестиційної діяльності при поточних обсягах інвестицій в основний капітал; система державної підтримки не сприяє її активізації та підвищенню ефективності.

Висновки. Отже, за результатами проведеного дослідження встановлено, що розвиток інвестиційної діяльності в сільськогосподарських підприємствах знаходиться на недостатньому рівні та слабо піддається регулюванню. Причиною такого стану є безліч факторів – об'єктивних і суб'єктивних, макроекономічних та мікроекономічних, що вимагає розробки дієвих інструментів щодо мобілізації внутрішніх інвестиційних ресурсів, формування організаційного забезпечення розвитку інвестиційної діяльності на рівні підприємств, а також удоскона-

лення методичних підходів щодо оцінки ефективності проектів в умовах розвитку приватно-державного партнерства при реалізації інвестиційних проектів.

Вважаємо, що з метою посилення інвестиційної діяльності в аграрному секторі України необхідно на законодавчому рівні розробити та погодити з ключовими зацікавленими сторонами зміни та доповнення до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства» та інших нормативних актів, які передбачатимуть доступ усіх виробників до програм державної підтримки, з наданням пріоритету в підтримці малим сільськогосподарським виробникам трудомістких та природоохоронних виробництв; здійснювати поступовий перехід від державної підтримки у вигляді податкових пільг до гарантованої державної підтримки у вигляді бюджетних асигнувань з розрахунку на: одиницю оброблених угідь (1 гектар); голову утримуваної худоби; фермерське господарство; в з метою активізації інвестиційної діяльності в тваринництві, зокрема в молочному скотарстві запровадження програми державної підтримки за приросту голови корови.

References

1. Dadashev, B. A. (2013), Investment agricultural development Ukraine, Ahroikom, vol. 4 - 6, pp. 43 - 46.
2. Isayan, A. M. (2013). Teoretychni aspekty bankiv's'koho kredytuvannya pidpryemstv APK. Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii i ta praktyky, 1, pp. 260-268.
3. Maliy E.G. (2016). Kredyt yak dzhereło finansuvannya ahrobiznesu [Credits a source of financing for agribusiness]. Visnyk Harkiv's'kogo natsional'nogo tehničnogo universytetu sil's'kogo gospodarstva imeni Petra Vasylenka: Ekonomichni nauky – Bulletin of Kharkov national technical University of agriculture named Peter Vasilenko: Economics, Issue. 172, pp. 132-141
4. Nazarenko I.M. (2015) Analiz investytsiinoho zabezpechennia silskohospodarskykh pidpryemstv rehioniv Ukrainy. Problemy ekonomiky. № 4, pp. 136-143
5. Odnoroh, M.A. (2015), "Peculiarities of investment activities in the agrarian sector", Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn, vol. 126, pp. 108 - 115.
6. Satyr, L.M. (2012), Orhanizatsijno-ekonomichne zabezpechennia vidtvorennia material'no-tehničnykh resursiv sil's'kohospodars'kykh pidpryemstv [Organizational and economic support for the reproduction of material and technical resources of agricultural enterprises], BNAU, Bila Tserkva, Ukraine pp. 350.
7. Skrypnyk, A. & Tkachenko, O. (2018). Informatsiyna skladova pidvyshchennya efektyvnosti kredytuvannya ahrarnoho sektoru. Visnyk Natsional'nogo banku Ukrayiny, 11, pp. 32–35.
8. Trakhanov, I.P. (2016), "Problems of investment support of enterprises of agroindustrial complex of Ukraine and prospects of its development", Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'nogo universytetu, vol. 9, pp. 153 -157.

INSTITUTIONAL COMPONENTS OF CORPORATE MANAGEMENT DEVELOPMENT IN UKRAINE

Nemchuk P.V.

*Research Fellow at the National Research Center Institute of Agrarian Economics
City Kiev, Ukraine*<https://orcid.org/0000-0001-8660-8911>

ІНСТИТУЦІЙНІ СКЛАДОВІ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Немчук П.В.

*Науковий співробітник Національного наукового центру Інститут Аграрної економіки
Місто Київ, Україна*<https://orcid.org/0000-0001-8660-8911>**Abstract**

The purpose of this article is to analyze of provisions of existing views on the concept of corporate law , corporate legislation in combination with corporate man agement issues and the possibility of their use in Ukraine.

The article discusses a general overview of corporate governance and law in the context of the main problems of the development of personal management , socio-cultural aspects of human resource management and management. Special a ttention is paid to the characteristics of corporate governance from the point of view of analy z ing the socio-economic foundations of corporate law.

Анотація

Метою даної статті є аналіз існуючих поглядів на поняття корпоративного права, корпоративного законодавства в поєднанні з питаннями корпоративного управління і можливості їх використання в Україні.

У статті розглядається загальний огляд положень корпоративного управління і права в контексті основних проблем розвитку менеджменту, соціокультурних аспектів управління людськими ресурсами та менеджменту. Особлива увага приділяється характеристиці корпоративного управління з точки зору аналізу соціально-економічних основ корпоративного права.

Keywords: Corporate Management, Corporate Law and Corporate Relations, Ukraine.

Ключові слова: Корпоративне управління, Корпоративні права та корпоративні відносини, Україна.

Необхідність управління обумовлюється тим, що багатоликою і різнохарактерну практику всіляких ситуацій, які можуть виникнути в процесі діяльності акціонерних товариств (АТ) втім, як і будь-який інший організаційно-правовій форми юридичної особи не можна передбачити і вичерпати нормами тільки права .

Корпоративне управління в загальному можна визначити, як порядок, налагодженість, організованість і внутрішню системність, регламент поведінки учасників корпоративних відносин.

Корпоративне управління як інструмент регулювання внутрішніх корпоративних відносин, в останні роки звертає на себе увагу багатьох дослідників.

Метою даної статті є аналіз існуючих поглядів та понять корпоративного права, корпоративного законодавства в поєднанні з в про просять корпоративного управління і можливості їх використання їх в Україні

Всі рішення, прийняті в процесі здійснення корпоративного управління, повинні відповідати чинному законодавству. Перш за все цей принцип націлено на захист прав та інтересів акціонерів. Принцип участі акціонерів в роботі органів управління акціонерних товариств в першу чергу відноситься

до такого органу господарських товариств, як зібрання, участь в роботі якого - право будь-якого акціонера-власника голосуючих акцій.

Крім того, не виключається і можливість участі в інших органах а до акціонерних товариств в порядку, який визначається як законом, так і установчими документами товариств.

Даний перелік не можна назвати вичерпним, більш того, він ніяк не може бути незмінним, оскільки управління на конкретному підприємстві будується на індивідуальних внутрішніх принципах, однак для розуміння корпоративного управління як системи осново утворюючих принципів - він дає зрозумілу картину того, на чому має ґрунтуватися побудова управління в АТ та інших корпоративних формуваннях.

Корпоративне управління, проявляються в трьох найважливіших напрямках (формах):

1) управління власністю або пакетами акцій (частками участі в статутному капіталі);

2) управління виробничо-господарською діяльністю, включаючи інвестиційну, технологічну, кадрову, збутову;

3) управління фінансовими потоками.

Таким чином, управління - це набір певних механізмів впливу, щодо досягнення спільної мети підприємства [1].

Узагальнюючи уявлення окремих вчених - економістів і правознавців, можна зробити висновок про те, що основна функція корпоративного управління міститься в забезпеченні працездатності компанії в інтересах акціонерів, які надали компанії фінансових ресурси для діяльності. В процесі виконання даної функції компанії стикаються з великою кількістю складних і важливих питань акціонерного права та корпоративного управління, які ще тільки належить розбирати і вирішувати учасникам акціонерних правовідносин.

Одна з причин, не розвину тості теорії і практики корпоративного управління на пострадянському просторі полягає в тому, що «система корпоративного законодавства, склалася» зверху»: спочатку були написані закони, потім багато в чому стала формуватися практика, ділова етика і справ про виття оборот. Тому й існує великий розрив між тим, що написано в законодавстві, і між тим, у чому дійсно потребує бізнес, в чому полягають його потреби»[2].

В основі системи корпоративного управління знаходиться принцип розподілу володіння і управління капіталом: акціонер, з одного боку, не зобов'язаний, а з іншого - не має права вести справи товариства. Для цього він може бути обраний до виконавчого органу товариства на рівних засадах з іншими кандидатами на цю посаду, які не обов'язково є акціонерами.

Виконавчий орган є виконуючим органом управління до р корпоративної формування. Виконавчий орган в рамках реалізації затвердженої загальними зборами акціонерів стратегії (рішень) веде справи товариства, в тому числі представляє його інтереси у відносинах з третіми особами (здійснює операційну функцію). Виконавчим органом можуть бути також правління, дирекція - колегіальні виконавчі органи, або директор, генеральний директор -

одноосібний виконавчий орган. Поточна діяльність виконавчих органів знаходиться під контролем створюваним спільним зібранням акціонерів радою директорів (наглядової ради).

Корпоративне право - під галузь цивільного права, сукупність норм якої регулює суспільні відносини щодо організації та діяльності господарюючих суб'єктів, сформованих на корпоративних принципах, тобто таких колективних юридичних осіб, які займаються підприємницькою діяльністю.

В даний час термін корпоративне право розуміють в різних трактуваннях: в широкому - як сукупність юридичних норм, що регулюють прав про виття статус, порядок діяльності та створення господарських об'єднань, і вузькому - як систему правил, встановлених власником або адміністрацією комерційною організацією та регулюють правовідносини всередині організації. (рис.1).

Українське корпоративне право, в основному, обмежується положеннями «Корпоративні права та корпоративні відносини» Господарського кодексу, а також положеннями супутніх з ним законодавчих норм та певних правових актів.

Відносини, що складаються в зв'язку зі створенням і діяльністю акціонерного товариства, різноманітні і різні за своєю природою і змістом, але їх в цілому можна назвати корпоративними відносинами. Оскільки вони складаються між різними учасниками корпоративного формування - великими і міноритарними акціонерами, а також між органами управління і його акціонерами, між суспільством і державними органами, що здійснюють державне регулювання.

Корпоративні відносини є предметом регулювання корпоративного права і є сьогодні дискусійним аспектом в науці.

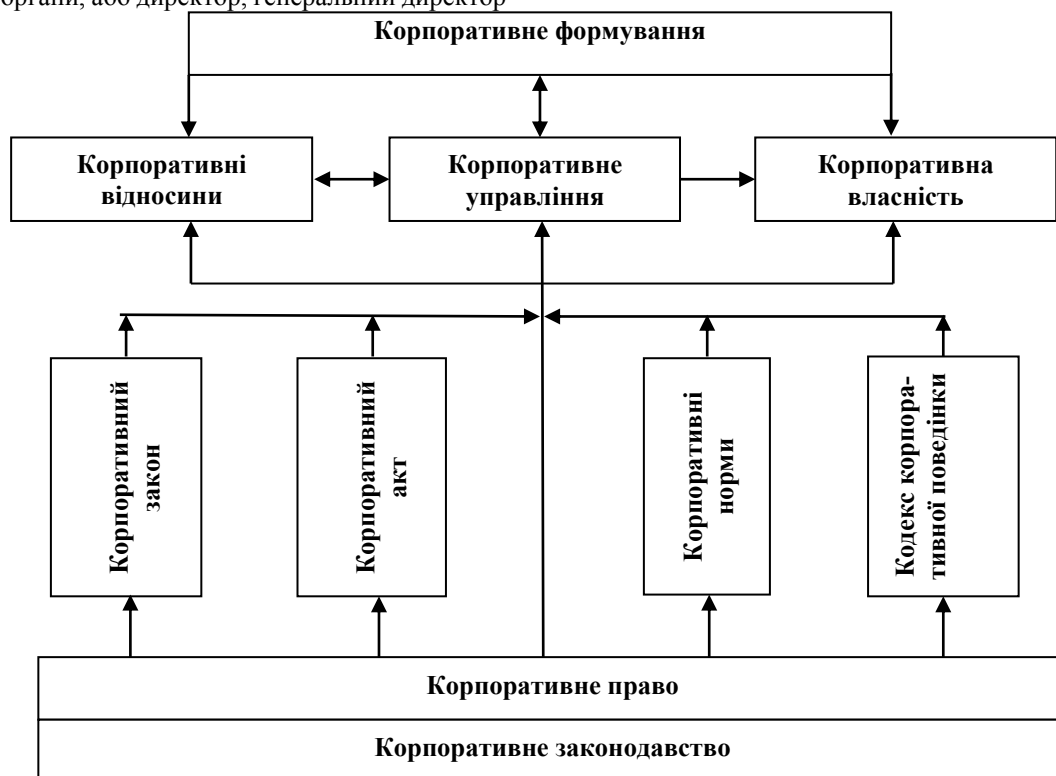

Рис. 1 Схема впливу корпоративного права на корпоративне формування.

Джерело: систематизовано автором на основі опрацьованих даних [1,4,9].

Разом з тим, багато питань в корпоративному праві і корпоративному законодавстві залишаються відкритим.

Перш за все корпоративне право - це приватне право об'єднань. Як система правових норм. Розглядаючи його як право господарських товариств і товариств, Є.І. Вороніна, вважає, що "корпоративне право - це система правил поведінки, які розроблені в самій організації, заснованої на об'єднанні осіб і капіталів, виражають волю її колективу і регулюють різні сторони діяльності організації" [3]. Корпоративне право також можна назвати внутрішньо організаційним, внутрішньо фірмовим правом.

Таке широке розуміння корпоративного права, безумовно, правомочні але, не зовсім відповідає історичній природі появи корпорації в якості нового суб'єкта права, що існує незалежно від складу його учасників, і управління, і відокремлено від їх особистої волі.

Корпоративне право - це також приватне право акціонерних товариств (підприємницьких корпорацій). При цьому воно не зводиться до права внутрішньо фірмового - правилами поведінки для учасників корпорації. Його предмет - корпоративні відносини, які і є за змістом більш широкими, ніж відносини тільки внутрішньо організаційні [4].

У вузькому розумінні корпоративні норми є правилами поведінки учасників корпорації незалежно від того, виражені вони чи ні в тому чи іншому локальному акті. Важливо, щоб ці норми не суперечили законодавству та принципам права і відповідали морально-етичні стандартам, справедливості і сумлінності, які також розглядаються як складова частина в регулюванні корпоративних відносин. Ці етичні норми, що регулюють корпоративні відносини, викладені в проекті кодексу корпоративної поведінки [5].

Аналіз досвіду країн СНД показує [2], що згідно з Корпоративним кодексом, метою застосування стандартів корпоративної поведінки є захист інтересів всіх акціонерів, незалежно від розміру пакета акцій, яким вони володіють. Чим більш високого рівня захисту інтересів акціонерів вдасться досягти, тим на більш інвестиції зможуть розраховувати акціонерні товариства, що матиме позитивний вплив на економіку держави в цілому. Корпоративна поведінка має забезпечувати високий рівень ділової поведінки у відносинах між учасниками ринку.

Положення Корпоративного Кодексу базуються на різних у міжнародному праві принципах корпоративного управління, розроблених Організацією економічної співпраці і розвитку (ОЕСР), відповідно до яких в останні роки рядом інших держав були прийняті кодекси корпоративного управління і аналогічні їм документи.

Кодекс має рекомендаційний характер, корпоративний кодекс може бути тільки добровільним, заснованим на прагненні підвищити привабливість підприємства в очах потенційних інвесторів.

Джерелами корпоративного права є сукупність комплексних нормативних актів, тобто нормативних актів, що містять норми різних галузей права

(приватного і публічного), що регулюють корпоративні відношення [6].

Законодавство будується, як правило, виходячи з практичних інтересів і потреб, тому включає різні за своєю галузевої природі норми, щоб врахувати певні зв'язки між різними суспільними відносинами (цивільними, адміністративними та ін.) І комплексно їх урегулювати. Це правило поширюється і на корпоративне законодавство, яке за соєю суттю природним і комплексним.

Крім того, корпорації самі встановлюють обов'язкові для своїх учасників правила поведінки - корпоративні норми. Така корпоративна норма враховує інтереси всіх (або більшості) учасників корпорації і є вираженням їх волі [7].

Однак не всю сукупність прав учасників корпорації можна віднести до прав зобов'язальних. Ряд з них має ряд специфічних рис, не характерних для зобов'язальних прав. В літературі навіть зустрічається їх виділення в окрему категорію, поряд з обов'язковими правами, їх називають корпоративними у вузькому сенсі слова.

Найбільш дискусійним є питання про віднесення корпоративних відносин до розряду майнових або особистих немайнових. Існує думка на користь немайнової природи права на і н формацію і управління, що входять до сукупності прав учасників [3].

Можливість участі в управлінні корпоративної організацією і отримання інформації про її діяльність членами не від'ємні від самого поняття корпорації та опосередковують економічні відносини з привласнення матеріальних цінностей колективом [1]. Економічна природа всієї сукупності корпоративних прав дозволяє зробити висновок про те, що корпоративне управління в цілому володіє майновою природою, включаючи відносини з управління компанією, отримання інформації і т.д.

Особливий характер цього роду відносин пояснює і специфіку установчого договору в порівнянні з класичним цивільно-правовим догові про ром. Регулюючи відносини учасників корпорації після її утворення, установчий договір набуває функції локального акту, що регулює внутрішньо організаційні відносини.

Підставою виникнення корпоративних прав виступає факт участі в корпорації, але не в процесах корпоративного управління.

Процес створення корпорації знаходить своє вираження в окремій категорії відносин, які тісно пов'язані з корпоративними відносинами. Ці відносини потребують більш детального регулювання в законодавстві. Багатьма авторами пропонується розширити відповідні норми, особливо це стосується питань переходу зобов'язань, прийнятих засновниками корпорації безпосередньо до корпорації [8]. Корпоративна специфіка проявляється в різних правах учасників корпоративних відносин: право на отримання прибутку від участі в корпорації не може бути реалізоване без волевиявлення самої корпорації. Право на інформацію, в якому втілюється зв'язок учасника з корпорацією, виступає най важ-

ливим механізмом корпоративного контролю. Закріплюючи за учасниками це правомочність, законодавець створює цілий ряд гарантій його реалізації, але приділяє мало захисту інтересів корпорації. Практичне спостереження за процесом надання учасникам доступу до інформації про компанії дозволяє зробити висновок про необхідність вироблення заходів щодо її захисту і не розголошення. На наш погляд, слід ввести конкретні санкції за порушення умови про конфіденційність і закріпити їх у установчих документах [9].

Слід звернути увагу на особливі способи захисту корпоративних прав. Наприклад, інститут непрямого позову, який можна запозичити з англійського корпоративного права, має на увазі подачу позову однією особою на захист інтересів іншої без залучення останнього особи в процес. Ця особливість обумовлена корпоративною зв'язком, що існує між учасниками і корпорацією. Особливістю корпоративного права Великобританії також є можливість при певних обставинах давати суду повноваження позбавити учасників корпорації їх головною привілеї - обмеженої відповідальності і зробити їх відповідальними за борги корпорації [7]. Це посилить надійність компаній і фінансових ринків і стимулювати довгострокові інвестиції.

Основними напрямками реформування інституційних основ діяльності корпоративних формувань в Україні має стати: законодавче визначення обов'язків директорів, надання аудиторам компанії

можливості обмежити свою відповідальність одночасно з посиленням процесу аудиту як такого, розширені прав непрямих інвесторів в корпоративних формуваннях. Ці заходи сприятимуть формуванню громадянського суспільства, демократичних основ підприємницької діяльності в Україні.

References

1. Marnyzov V., Druzenko H. Adaptatsiia zakonodavstva Ukrainy do ES // Yurydycheskaia praktyka. 2003. № 12. P. 9-10.
2. Gazin. G. Korporativnoe upravlenie v Ros-sii. Rezhim dostupa
3. Voronina EI Korporativnyj sekretar 'v sisteme korporativnogo upravlenija akcionernogo obshhestva // Zakonodatel'stvo i jekonomika. 2004. №7 P. 10-15.
4. Shcherbina OV Pravove stanovyshe aktsioneriv za zakonodavstvom Ukrainy. K. : Yuryнком Inter. 2001. P. 160.
5. Myshchenko O. Borba za kapytalyzatsiyu // Yurydycheskaia praktyka. 2004. № 38. P. 5.
6. Samoilenko V. kompetentsiia zboriv aktsioneriv AT // Yuryd i chna praktyka. 2005. № 52. P. 17.
7. Kibenko ED Korporativnoe pravo Velikobritanii. K.:Justinian, 2003. - P. 319-320
8. Danylenko M. Dolia investora // Biznes. 2004. № 13. P. 98-99.
9. Zadykhailo DV, Kibenko OR, Nazarova HV Korporatyvne upravlinnia: Navchalnyi posibnyk. - Kh. : Espada, 2003. P. 688.

WAYS TO IMPROVE STRATEGIC PLANNING OF INVESTMENTS OF ENTITES IN AGRICULTURAL SECTORS

Piata L.

*Postgraduate student
National scientific center
"Institute of agrarian economic"
Ukraine, Kyiv, Heroiv Oborony Str., 10*

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ІНВЕСТИВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА

П'ята Л.

*Аспірант
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»
Україна, Київ, вул. Героїв Оборони, 10*

Abstract

Strategic planning of investments of entities is an important tool for ensuring the competitiveness and sustainable development of enterprises in the agricultural sector. In the context of the volatility of market conditions of the environment, the riskiness of agriculture and crisis conditions in the Ukrainian economy, it becomes urgent to search for ways to improve the strategic planning of investments of entities in the agricultural sector.

The article explores the application of a systematic approach to strategic planning of investments as one of the ways to optimize the strategic planning investments in entities. In particular, the article highlights the concept of a system, a systematic approach, a systemic analysis and provides a scheme of a strategic planning system in entities. The scheme of the system of strategic planning of investment in business entities of the agricultural sector has been formed.

Анотація

Стратегічне планування інвестування суб'єктів господарювання є важливим інструментом забезпечення конкурентоспроможності і стійкого розвитку підприємств аграрного сектору. В умовах мінливості ринкових умов середовища, ризиковості сільського господарства та кризових явищ в економіці України актуальним стає пошук шляхів удосконалення стратегічного планування інвестування суб'єктів господарювання аграрного сектору.

В статті досліджено застосування системного підходу до стратегічного планування інвестування як одного з шляхів оптимізації стратегічного планування інвестування суб'єктів господарювання. Зокрема, в статті висвітлені поняття системи, системного підходу, системного аналізу та наведено схему системи стратегічного планування в суб'єктах господарювання. Сформовано схему системи стратегічного планування інвестування в суб'єктах господарювання аграрного сектору.

Keywords: system, system approach, system analysis, elements of a system.

Ключові слова: система, системний підхід, системний аналіз, елементи системи.

Економічний розвиток сільського господарства в стратегічній перспективі потребує суттєвих інвестицій, особливо в малих та середніх сільськогосподарських підприємствах і домогосподарств. Ведення сільського господарства здійснюється в умовах невизначеності та піддається впливу широкого кола ризиків. Саме тому постає потреба в розробці стратегії інвестиційної діяльності, яка б забезпечила передумови конкурентоспроможності підприємств.

Проведений аналіз наукових доробок учених-економістів довів, що майже усі дослідники виділяють такі основні підходи до управління підприємствами, як процесний, системний та ситуаційний. [1]

Системний підхід дозволяє дослідити функціонування, розвиток, структуру цілого (об'єкта), встановити властивості його частин (елементів), простежити взаємодії і взаємозв'язки між ними. Відповідно до системного підходу ефективність цілого залежить від ефективності усіх його частин, а не окремих частин із найліпшою ефективністю. [1]

Доцільно передусім проаналізувати поняття «система» та «системний аналіз». Відповідно до Устименка А.О. та Малинки О.Я., «система — сукупність елементів, які знаходяться у взаємних відносинах і зв'язках із середовищем, і утворюють певну цілісність, єдність». [2] Також автори наводять поняття над системи, більш загальна система, яка містить у собі підсистеми та підсистеми - елемент системи, який при докладному розгляді виявляється системою. Будь-яка система складається з декількох рівнів підсистем.

Системний підхід передбачає використання як жорстких кількісних методів, так і логічних суджень, досвіду та інтуїції. Доцільно використовувати системний аналіз для дослідження будь-яких проблем, враховуючи не тільки ті фактори, вплив яких може бути виражено кількісно, а також фактори, оцінені якісно.

Системний підхід підвищує якість управлінських рішень, визначає швидкість їх прийняття,

сприяє координації виконання рішень, передбачає регулювання процесів, що управляються, у випадку відхилення значень отриманих показників розвитку від нормативних (запланованих).

Системний тип мислення відносно управління діяльністю підприємства дозволяє поглиблено досліджувати зміни і невизначеності, функції і процеси (їх випадковість, імовірність настання, керуваність), моделювати розвиток діяльності підприємства за певних умов із вибором оптимальних варіантів функціонування.

Системне вирішення проблем підприємства, системний підхід до стратегічного управління потребує використання автоматизованих систем управління для прийняття дієвих і зважених управлінських рішень, високо професіональних навичок в управлінні (організації, обліку, бюджетуванні, аналізі, плануванні, прогнозуванні, контролюванні).

У системному аналізі виділяють різні підходи до сутності категорії «система», під якою розуміють: сукупність змінних, властивостей об'єкта; множину зв'язаних між собою елементів; частину об'єктивного матеріального світу; комплекс взаємопов'язаних елементів; об'єкт як сукупність елементів; сукупність елементів із взаємопов'язаними і взаємозалежними процесами і відносинами, які утворюють єдине ціле; сукупність елементів (об'єктів і процесів), що взаємодіють. [3] Серед понять, які уточнюють сутність систем слід виділити такі: елемент, підсистема, структура, зв'язок, стан, поведінка, рівновага, стійкість, розвиток, мета, протиріччя, навчання системи тощо. [4, 5]

Системний підхід в плануванні діяльності підприємств за своєю суттю передбачає проведення комплексних досліджень, інтегральних оцінок щодо управління фінансово-економічною діяльністю з різних сторін і, як зазначає Р.А. Фатхутдінов, він є методом виживання на ринку, філософією управління. [5]

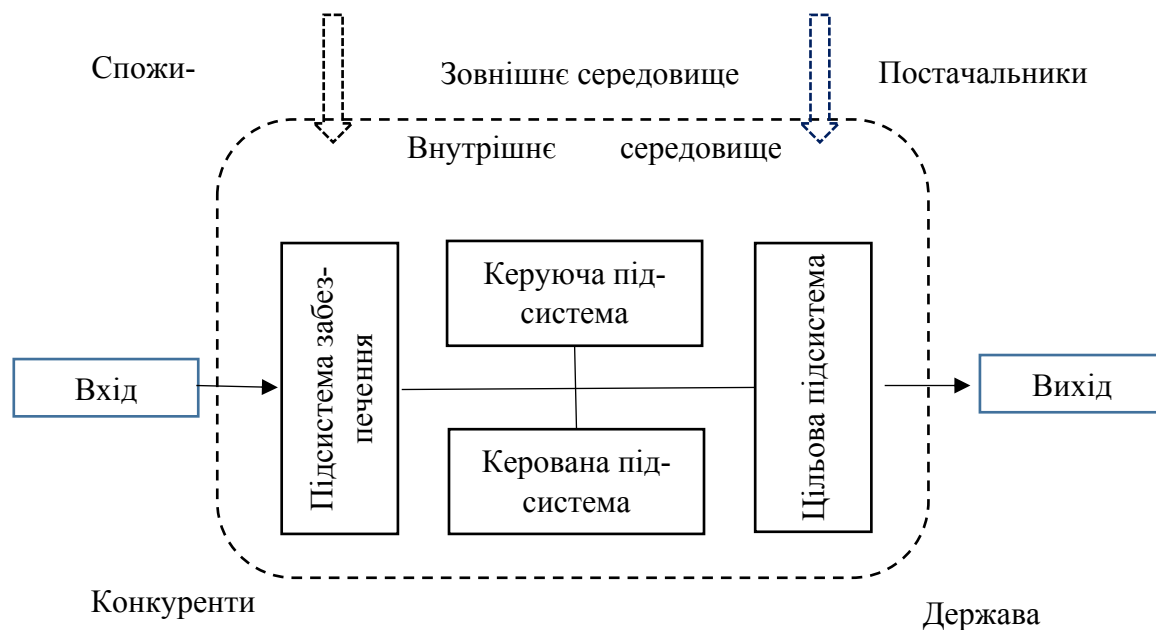

Рисунок 1. Схема системи стратегічного планування підприємства.

Джерело: Сформовано автором на основі [8]

Відповідно до Грядунова Н.Г. та Пахлової О.В., система планування являє собою сукупність структурних елементів, які забезпечують діяльність з планування та результати цієї діяльності у вигляді розроблених планів та певного набору планових показників. [6]

Система (грец. – „складене з частин”, „поєднання”, від „поєдную, складаю”) – комплекс підсистем, елементів та компонентів і їм характерних властивостей, взаємодія між якими та середовищем зумовлює якісно або сутнісно нову інтегративну цілісність. [7]

До основних елементів системи стратегічного планування інвестування є:

- об'єктом стратегічного планування інвестування є інвестиції, які заплановані в потрібній мірі, місці й часі;
- суб'єктом є певне коло посадових осіб, які належать до скоординованої системи управління підприємством та беруть участь в плануванні та управлінні інвестиціями. Результатом взаємодії суб'єкта і об'єкта управління є формування стратегій і тактик інвестиційної діяльності підприємства;
- Метою стратегічного планування інвестиційної діяльності підприємства є забезпечення умов його успішного функціонування в конкурентному середовищі та створення конкурентних переваг за будь-яких економічних, політичних, соціальних та інших змін у його зовнішньому середовищі;

- будь-яка організаційна система має будуватись на визначальних принципах. Андрушків Б.М. та Кузьмін О.Є., визначають принцип як вихідне положення економічної теорії, основне правило (керівний напрям) організації конкретної економічної діяльності.[9] Управління конкурентоспроможністю підприємства здійснюється на основі принципів формування стійкої конкурентної позиції, запропонованих авторами - комплексності, системності, динамічності, безперервності, оптимальності та конструктивності [10];

- в основі побудови системи стратегічного планування інвестиційної діяльності підприємства лежить інтегрований підхід до основних функцій управління: аналіз, планування, організація, мотивація, контроль, регулювання;

- вхідні та вихідні дані для здійснення стратегічного планування, зокрема для аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища побудови прогнозів та планів діяльності, а також аналіз діяльності підприємства з метою виявлення здійснених помилок для недопущення їх майбутньому;
- методи стратегічного планування;
- інструменти стратегічного планування.

Відповідно до принципів стратегічного планування, стратегічне планування здійснюється за участі максимальної кількості учасників. Дотримання даного принципу покликане забезпечити обґрунтованість та досяжність поставлених цілей, прийняття найбільш ефективних шляхів їх досягнення.

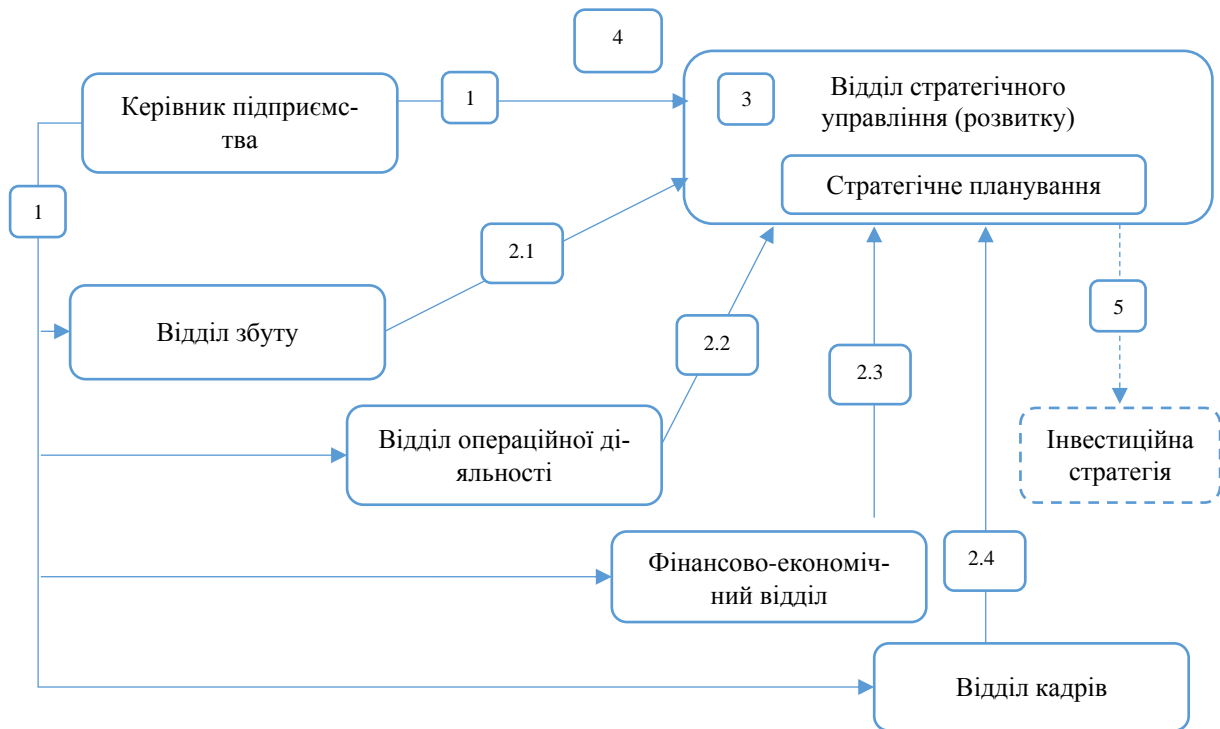

Рисунок 2. Організаційна схема стратегічного планування інвестування суб'єктів господарювання аграрного сектору

Джерело: сформовано автором

На схемі вище представлена авторська схема здійснення стратегічного планування інвестиційної діяльності підприємства. Відповідно до представлені схеми організація стратегічного планування відбувається наступним чином:

1) керівник підприємства доводить до представників підрозділів місію та стратегічні цілі діяльності підприємства (позиція на ринку, обсяг виробництва та продажів, обсяги прибутку);

2) відділ стратегічного управління розвитку збирає вхідні дані від представників інших відділів в цілях розробки стратегії розвитку підприємства:

2.1) відділ збуту надає потрібні та досяжні показники продажів, в тому числі перепродажу;

2.2) на основі потрібних показників продажів відділ операційної діяльності надає дані виробничих можливостей підприємства та яким чином можна досягти потрібних обсягів виробництва при заданій собівартості (розширення виробничих потужностей/залучення підрядників), в тому числі дані щодо обсягу потрібних інвестицій;

2.3) відділ кадрів надає дані щодо шляхів та можливості забезпечити стратегічні цілі кадрового забезпечення;

2.4) на основі планових обсягів продажу/виробництва фінансово-економічний відділ здійснює розрахунки потреби фінансуванні оборотного капіталу та капітальних інвестицій;

3) працівниками відділу стратегічного управління та розвитку консолідується та структуруються зібрані дані та формується формалізована стратегія;

4) сформований документ розглядається керівництвом за участі представників підрозділів підп-

приємства. Також, на даній стадії призначаються відповідальні особи за виконання конкретних пунктів стратегії. За необхідності, на стадії розгляду в документ можуть вноситись певні коригування та доповнення;

5) після розгляду та узгодження всіма учасниками процесу документ приймається. Відділ стратегічного управління та розвитку здійснює моніторинг виконання стратегії. За умови суттєвої зміни умов навколишнього середовища чи цілей компанії здійснюється оновлення стратегії.

Звичайний стратегічний план для сільськогосподарського підприємства має включати:

- основні відомості про суб'єкт господарювання;

- місія та стратегічні цілі суб'єкта господарювання;

- сформована матриця PEST (або його модифікацій) -аналізу з описом існуючих факторів в зовнішньому середовищі;

- результати SWOT-аналізу з вказуванням сильних та слабких сторін компанії, інтерпретації можливостей та загроз зовнішнього середовища;

- основні програми та бюджети реалізації стратегічного плану;

- система показників стратегічного плану, на основі якого можна оцінювати ступінь виконання плану. [11]

В умовах нестабільності та висококонкурентного середовища виникає необхідність у оптимізації стратегічного планування інвестування розвитку, зокрема за рахунок впровадження стратегічного підходу до організації процесу та

використання сучасних технік та інструментів стратегічного планування інвестування в суб'єктах господарювання аграрного сектору.

References

1. Bolshakov AS, Mikhajlov VI. Modern management. Theory and practice. Saint Peterburg: Piter; 2000. 411 p. [Published in Russian]
2. Ustenko AO, Malinka OY. Theory of systems and system analysis in management. Ivano-Frankivsk: Foli`ant; 2012. 328 p. [Published in Ukrainian]
3. Rayevnyeva OV. Management of enterprises development: methodology, mechanisms, models. Kharkiv: Inzhnek, 2006. 496 p. [Published in Ukrainian]
4. Volkova VN, Voronkov VA, Denisov AA. Theory of systems and system analysis in management and telecommunications. Moskva: Radio i svyaz, 1983. 248 p. [Published in Russian]
5. Fatkhutdinov RA. Management decisions. 6th ed. Moskva: INFRA-M, 2007. 344 p. [Published in Russian]
6. Gryadunova NG, Pakhlova OV, Tisagdio IV, Semenкова AV. Planning of enterprise activity. Dnipropetrovsk: NMetAU, 2009. 56 p. [Published in Ukrainian]
7. Iftemchuk VS, Bashnyanina GI, Grigoryev VA, Malinich MI, Shutak GD. Educational economical vocabulary slovnyk-handbook (political economy, microeconomics, macroeconomics, economic analysis, economics of enterprise, management, marketing, finance, banks, investments, stock exchange activity): Terms, concepts, persons. 2nd ed. Lviv: Magnoliya 2006, 2007. 688 p. [Published in Ukrainian]
8. Zhovnovach RI. System approach to management of enterprises competitiveness. Naukovi praci Kirovogradskogo nacionalnogo tekhnichnogo universytetu. Ekonomichni nauky, 2010 (18): 344-351. [Published in Ukrainian]
9. Andrushkiv BM, Kuzmin OY. Fundamentals of management. Lviv: Svit, 1995. 296 p. [Published in Ukrainian]
10. Tishhenko AN, Ivanov YB, Kizim NA, Revenco EV, Cherevata-Tarashvili TM. Formation of a competitive position of the enterprise in a crisis environment. Kharkov: Izhek, 2007. 376 p. [Published in Russian]
11. Ilchenko TV. Role of the SWOT in substantiation of the agrarian enterprise prospects. Ekonomika ta upravlinnya pidpriemstvami. 2017 (23): 79-83. [Published in Ukrainian]

JURISPRUDENCE

DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE OF JUDICIAL PROTECTION OF HONOR, DIGNITY AND BUSINESS REPUTATION IN THE CONDITIONS OF INTENSIVE DEVELOPMENT OF MEDIA SPACE

Kravchuk I.,

*PhD, Department of Law,
Polissia National University, Zhitomir, Ukraine*

Bondar S.

*lyceum student of Zhitomir regional lyceum,
Zhitomir Regional Council, Ukraine*

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ В УМОВАХ ІНТЕНСИВНОГО РОЗВИТКУ МЕДІАПРОСТОРУ

Кравчук І.І.,

*к.ю.н., доцент кафедри правознавства
Поліського національного університету, Житомир, Україна*

Бондар С.О.

*ліцеїстка Житомирського обласного ліцею
Житомирської обласної ради, Житомир, Україна*

Abstract

This scientific article analyzes the domestic and foreign experience of judicial protection of honor, dignity and business reputation in the context of intensive development of the media space. This method of protection is considered the most effective, and the need for it is due to the dissemination of inaccurate information about a particular individual or legal entity, in the media or the Internet. Despite the fact that the terms "honor", "dignity" and "business reputation" are widely used in current legislation of Ukraine and in international acts, the latter do not contain clear definitions, which may lead to different legal interpretations of the latter.

Анотація

У даній науковій статті аналізується вітчизняний та зарубіжний досвід судового захисту честі, гідності та ділової репутації в умовах інтенсивного розвитку медіапростору. Даний спосіб захисту визнається найбільш ефективним, а необхідність у ньому обумовлюється поширенням недостовірної інформації щодо конкретної фізичної чи юридичної особи, у засобах масової інформації, чи мережі Інтернет. Не дивлячись на те, що поняття «честь», «гідність» і «ділова репутація» широко використовуються у чинному законодавстві України та в актах міжнародного характеру, останні не містять чітких їх визначень, що може призвести до неоднакового юридичного трактування останніх.

Keywords: judicial protection, honor, dignity, business reputation, media space, mass media, defamation, evidence.

Ключові слова: судовий захист, честь, гідність, ділова репутація, медіапростір, засоби масової інформації, дифамація, докази.

В умовах інтенсивного розвитку медіапростору проблема захисту честі, гідності, а також ділової репутації в мережі Інтернет все більше загострюється. Це все пов'язано з наданою як пересічним громадянам, так і журналістам, можливістю активно реалізовувати в соціальних мережах своє право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, що у наслідку суттєво зачіпає права та інтереси інших. Адже до мережі потрапляє велика кількість недостовірної інформації, неправдивість якої встановити шляхом доказування досить проблематично. Загалом процедура щодо відновлення прав, порушених поширенням такої інформації, можлива в досудовому порядку, проте, у більшості випадках єдиною можливістю відновлення прав є, все ж таки, звернення за захистом до суду.

На сьогоднішній день в Єдиному державному реєстрі судових рішень України розміщено більше 36 тисяч рішень по справах щодо захисту честі, гідності та ділової репутації та відшкодування моральної шкоди, що у свою чергу свідчить про наявність проблеми і реальну потребу у її вирішенні, та власне і обґрунтовує актуальність обраної тематики проведеного дослідження.

Метою представленої до уваги роботи є порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду судового захисту честі, гідності та ділової репутації в умовах інтенсивного розвитку медіапростору.

Так, чинне українське законодавство не містить чітких визначень понять честі, гідності і ділової репутації [1], оскільки вважається, що останні є

морально-етичними категоріями й одночасно особистими немайновими правами, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту. Не дивлячись на це, вони широко використовуються як у вітчизняному законодавстві, так і у актах міжнародного характеру. Цивільне ж законодавство відносить честь, гідність та ділову репутацію до «особистих немайнових благ, які охороняються цивільним законодавством» [2].

На нашу думку, досить вдалим є наступне визначення вказаних вище категорій: зокрема під *гідністю* слід розуміти «визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності», із *чесстю* пов'язана «позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло», а під *діловою репутацією* фізичної особи розуміється «набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків» [1]. Однак слід зауважити, що для кожного окремо ці категорії несуть різне змістовне навантаження, тому ми схильні стверджувати, що наразі існує обґрунтована потреба у визначенні вказаних понять на законодавчому рівні, аби не створювати передумови хибного їх трактування.

Серед міжнародних актів, в яких закріплюються категорії «честь», «гідність» та «ділова репутація» можна назвати Загальну декларацію прав людини 1948 року, стаття 12 якої захищає особу від безпідставного посягання на її честь і репутацію і передбачає право на захист законом від такого втручання або таких посягань [3]. В статті 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року зазначається, що «ніхто не повинен зазнавати ... незаконних посягань на його честь і репутацію» [4]. До того ж, в окремих статтях цих актів згадується про заборону катування, нелюдського та такого, що принижує гідність особи, поводження і покарання [3; 4].

В статті 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод окремо виділяється заборона посягання на гідність особи та «репутацію інших осіб» як підстава обмеження права на свободу вираження поглядів (ст.ст. 10, 12) [5]. До того ж, Європейською соціальною хартією передбачено лише право на «гідне ставлення до особи на роботі» (ст. 26), а гідність людини визнається однією з основних цінностей (Преамбула), проголошується її недоторканість і передбачається її захист і повага до неї (ст. 1), забороняється катування, нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження та покарання (ст. 4) та екстрадицію особи до країн, де їй може загрожувати приниження її гідності (ст. 19) [6].

Найчастіше права на честь, гідність та ділову репутацію можуть порушуватись шляхом поширення недостовірної інформації щодо конкретної фізичної особи, наприклад, у засобах масової інформації, чи мережі Інтернет, куди потрапляє велика кількість недостовірних відомостей, неправдивість яких встановити достатньо важко. На нашу думку,

варто зазначити, що поширення будь-яким способом про особу недостовірної інформації, яка принижує її честь, гідність та може завдавати шкоди діловій репутації, на сьогоднішній день в юридичній практиці отримало назву дифамація. Останній походить від латинських *diffamatio*, *diffamare*, які означали «знеславлення», «напад», «безчестя» [7] та в основному характерний для використання у США та деяких країнах Західної Європи. Власне зміст дифамації кардинально відрізняється в різних правових системах: від поширення неправдивої інформації до поширення інформації, яка відповідає дійсності, але зображує особу в невідповідному світлі і шкодить її репутації.

Цікаво, що поміж юридичних осіб кількість позовів на предмет дифамації менша і досить часто вони пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності або відшкодуванням шкоди, завданої недобросовісною рекламою.

Загалом, будь-які неправдиві відомості про особу можуть бути поширені як усно, наприклад, під час публічної сварки, в обговоренні постраждалого з третіми особами під час особистої чи телефонної розмови тощо, так і в письмовій формі, наприклад, у вигляді статей у ЗМІ, дописів у соціальних мережах, шляхом поширення відкритих листів, тощо. Останній вид дифамації є найбільш поширеним в умовах сьогодення, які характеризуються стрімким розвитком цифрових технологій. Наразі створено чимало Інтернет-майданчиків, які можуть слугувати інструментом для анонімного розповсюдження неправдивих відомостей про особу, або з використанням несправжнього ім'я.

У разі порушення права особи на честь, гідність та ділову репутацію, останні можуть бути захищені: у судовому порядку (ст. 55 Конституції, ст. 16 ЦК України); в адміністративному порядку (ст. 17 ЦК України); нотаріусом (ст. 18 ЦК України); самостійно (ст. 55 Конституції, ст. 19 ЦК України); за допомогою інших громадських, державних та міжнародних інституцій (органів прокуратури, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а після використання всіх національних засобів правового захисту – Європейським Судом з прав людини) [8, с. 11]. Слід зауважити, що наведений перелік не є вичерпним і може додатково встановлюватися іншими законами або договором.

Найбільш ефективним та поширеним способом захисту видається звернення до суду. Всі справи зазначеної категорії підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства, за винятком справ про захист ділової репутації між юридичними особами та іншими суб'єктами підприємницької діяльності у сфері господарювання та іншої підприємницької діяльності, що розглядаються в порядку господарського судочинства [9].

Так, правом на судовий захист честі та гідності наділені дієздатні громадяни, юридичні ж особи мають право тільки на захист ділової репутації. Суд у свою чергу повинен забезпечити справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення поданого позову з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів

фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Зазвичай всі позови до суду про захист честі, гідності та ділової репутації об'єднують в собі принаймні дві позовні вимоги (предмет спору) – безпосередньо спростування поширених відомостей та відшкодування моральної шкоди, завданої поширенням таких відомостей.

Особливостями предмета позову про захист честі, гідності та ділової репутації можна вважати: 1) право постраждалої сторони на пред'явлення матеріально-правових вимог встановлено нормами матеріального права та не потребує додаткового закріплення; 2) наявність декількох способів захисту на вибір постраждалої сторони (реалізація права на відповідь, спростування недостовірних відомостей у судовому порядку); 3) вимога може бути пред'явлена лише до особи, яка розмістила недостовірні відомості, так і до особи, яка виступила первісним поширювачем інформації; 4) законом передбачено право особи пред'явити вимогу про відшкодування завданої моральної шкоди; 5) на постраждалу особу покладається обов'язок доведення лише факту поширення недостовірних відомостей особою, до якої пред'явлено вимогу. В свою чергу обов'язок доказування щодо правдивості поширеної інформації повністю лягає на відповідача [10, с. 66-67].

Під час розгляду справ зазначеної категорії суди повинні мати на увазі, що юридичним складом правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову, є сукупність таких обставин: а) поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; б) поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; в) поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; г) поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право [1].

Предметом доказування у справах про захист честі, гідності та ділової репутації є: доведення недостовірної інформації третім особам у будь-який спосіб; відповідач не доклав достатніх зусиль для забезпечення конфіденційності розповсюдженої інформації щодо позивача; причинно наслідковий зв'язок.

Сторони повинні оперувати зібраними на законних підставах доказами, що у подальшому не повинно породжувати запитань з приводу їхньої достовірності. Останні можуть міститися в періодичних друкованих виданнях, якими є газети, журнали, бюлетені, альманахи тощо, або передані словесно по радіо, телебаченню чи розміщенні у мережі Інтернет; в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; висловлене усно у бесіді, розмові, спорі тощо хоча б одній особі. Докази мають бути письмовими, наприклад, медичні висновки про спричинену недостовірною інформацією шкоду для здоров'я позивача; психологічна експертиза по визначенню розміру моральної

шкоди; покази свідків тощо. Не буде зайвим і надання доказів про рівень ділової репутації фізичної чи юридичної особи.

Виділяють два найпоширеніших способи формування доказової бази. По-перше, витребування інформації (носіїв інформації) чи документів за адвокатським запитом. По-друге, витребування необхідних доказів шляхом подання заяви (клопотання) до суду в порядку ст.ст. 131, 133, 134 ЦПК України [11].

Серед найпоширеніших проблем, пов'язаних із доказуванням у справах даної категорії виділяються: неправильне визначення відповідача та відсутність відомостей про нього; помилкове визначення інформації як такої, що була поширена; відсутність недостовірної інформації; захист порушеного права неналежним позивачем; неправильне обрання способу захисту порушеного немайнового права; сприймання позивачами оціночних суджень за факти тощо. Останні загострюються у зв'язку з розвитком інформаційних технологій та розширенням і безконтрольністю інформаційного простору, де розміщується та поширюється інформація, зокрема й пов'язана із приниженням честі й гідності особи.

Недостовірною інформацією в мережі може бути зафіксована шляхом роздрукування веб-сторінки, скріншоту або безпосередньо в електронній копії, завірених електронним цифровим підписом; висновком експерта у сфері телекомунікаційних систем за замовленням учасника справи (найбільш надійний спосіб доказування); здійснення перегляду доказів судом за місцем їх знаходження [12, с. 2].

Перешкодою щодо встановлення особи, до якої має бути пред'явлений позов, є те, що більшість ресурсів не містить інформації про власника або дописувача. Її долають за допомогою ідентифікації власника сайту через сервіс WHOIS шляхом звернення до реєстратора доменного імені з адвокатським запитом. Якщо ж ім'я автора встановити неможливо, то єдиним відповідачем стає власник сайту, оскільки, згідно із Постановою Верховного Суду від 25.03.2020 р. у справі 3760/19488/19, він створив технологічну можливість і умови для розповсюдження інформації [12, с. 3].

Щодо визначення розмірів збитків - їх підтвердження слід робити документально, надаючи фінансові звіти, квитанції й документи щодо витрат на відновлення стану, висновки експертів про збитки тощо. Слід звернути увагу й на доказування причинно-наслідкового зв'язку між фактом розповсюдження інформації й фактом нанесених збитків. Крім матеріальних збитків, можна вимагати відшкодування моральної шкоди, особливо, якщо відповідач зробив це у грубій, принизливій або непристойній формі.

У подальшому відповідно до ч. 1 ст. 212 ЦПК України суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному, безпосередньому дослідженні наявних доказів, та виносить відповідне рішення [5].

Проаналізувавши вітчизняний досвід правового регулювання захисту честі, гідності та ділової репутації, вважаємо за необхідне охарактеризувати і закордонний досвід. Варто наголосити, що значення «істини» у виявленні наклепницьких висловлювань варіюється в залежності від законів конкретної країни в певних юрисдикціях. Так, наприклад, в Швеції «правда» знаходиться під абсолютним захистом. В Латвії все ж навпаки: остання не знаходиться під захистом держави згідно із законом, але дифамація може бути здійснена лише шляхом розповсюдження певних вигадок, так званих «fictions». У Хорватії «правда» не знаходиться під захистом держави, якщо відповідач діяв з фактичним наміром заподіяти шкоду потерпілій стороні. У Польщі обвинувачені повинні довести, крім правди, що їх дії були заради громадського інтересу [13].

До 2013 року у Великобританії тягар доказування правдивості інформації покладався на відповідача. Пізніше, відповідно до Закону про дифамацію Великобританії, його було перекладено на позивача, а строк позовної давності становить один рік з моменту першої публікації [14; 15]. Загалом, у світі зростаючої кількості Інтернет-користувачів деякі положення вказаного Закону стосуються і дифамації в всесвітній мережі. Він передбачає новий захист для операторів вебсайтів: вони не будуть нести відповідальність за наклепницькі коментарі, зроблені на їх веб-сайті, якщо вони зможуть довести, що ця інформація ними не була опублікована, і після отримання повідомлення про дифамацію вони слідували визначеній процедурі. Однак адміністрація веб-сайтів не буде знаходитися під охороною цієї норми, якщо позивач зможе довести, що йому не вдалося знайти особу, що відповідальна за видалення дифамаційних повідомлень, або вона подала скаргу щодо порушення її прав відповідачем та адміністрація сайту не діяла відповідно до регламенту [15].

У США правда підлягає абсолютному захисту у юрисдикціях окремих штатів. Власне заява про дифамацію не обов'язково повинна бути буквально вірною для того, щоб цей захист був ефективним, достатньо лише того щоб ця інформація була вірною по суті. Це означає, що навіть якщо обвинувачений викладає деякі факти, які є помилковими, якщо зміст повідомлення по суті є вірним, то відповідач може розраховувати на рішення суду на його користь. Інтернет надає право на вираження думок і ставлення до особи іншим особам, які, ймовірно, ніколи не зустрічалися один з одним, не говорять на одній мові, і які потенційно можуть завдати незліченний репутаційний збиток за допомогою своїх онлайн-коментарів [16].

Що стосується покарання за наклеп в низці країн, то воно може бути як символічним, так і достатньо суворим. Наприклад, у Франції до скасування в 2013 році Закон про пресу 1881 року передбачалося покарання за образу президента, державних службовців і високопоставлених іноземних посадових осіб у вигляді тюремного ув'язнення. На разі «образу президента Франції може призвести до

того, що вам виписуть штраф у розмірі 45 000 євро [17; 18].

У зарубіжній судовій практиці показовими є справи «Аксель Шпрінгер проти Німеччини», яка стосувалась інформації, поширеної про колишнього федерального канцлера Німеччини Герхарда Шредера та його імовірні зв'язки з Росією [19], а також справа «Лінгенс проти Австрії», в якій Європейський Суд виправдав політичного журналіста Петера Лінгенса, звинуваченого у наклепі на австрійського федерального канцлера Б. Крайського за його співпрацю з нацистами [20].

Отже, аналізуючи викладене вище, можна зазначити, що на сьогоднішній день питання судового захисту честі, гідності та ділової репутації як фізичних, так і юридичних осіб у зв'язку поширення щодо них недостовірної інформації в засобах масової інформації, мережі Інтернет, є актуальними і породжують проблеми у сфері доказування, які потребують нагального вирішення.

References

1. On judicial practice in cases of protection of dignity and honor of a natural person, as well as business reputation of a natural and legal person: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of February 27, 2009 № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text [Published in Ukrainian]
2. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 16, 2003 № 435-IV // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2003. № № 40–44. St. 356. [Published in Ukrainian]
3. Universal Declaration of Human Rights: adopted and proclaimed Resolution 217 A (III) of the UN General Assembly of December 10, 1948 // Database "Legislation of Ukraine". URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
4. International Covenant on Civil and Political Rights adopted and proclaimed by the UN General Assembly on December 16, 1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
5. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. № 475/97-BP dated 17.07.97. Database "Legislation of Ukraine". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
6. European Social Charter. Strasbourg, 3 May 1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text.
7. Shatiryian Edgar. The Issue of Improvement of Some Structures of Legal Protection of Individual's Honor, Dignity and Business Reputation in The Republic of Armenia / Yerevan State University. URL: http://www.y-su.am/files/Edga_%20Shatiryian.pdf
8. Saprykina I. Protection of honor, dignity, business reputation of an individual under the laws of Ukraine: author's ref. dis. ... cand. jurid. Sciences: 12.00.03 / IV Saprykina; ker. works of NS Kuznetsova; Kyiv National University Univ. Taras Shevchenko. Kyiv, 2006. 19 p. [Published in Ukrainian]
9. Review of the case law of the Civil Court of Cassation of the Supreme Court in cases of protection of dignity, honor and business reputation.

<https://ips.ligazakon.net/document/VSS00337> [Published in Ukrainian]

10. Lezhukh T. Features of evidence in cases arising in the defense of honor, dignity and business reputation. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Ser. : Law. 2014. Vip. 25. p. 65-68. [Published in Ukrainian]

11. Civil Procedure Code of Ukraine Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2004, № 40-41, 42, p.492: Law of Ukraine of 18.03.2004 № 1618-IV. [Published in Ukrainian]

12. Asadchev Y. Evidence base for the protection of honor, dignity and business reputation. Law and Business. 2016. URL: https://zib.com.ua/ua/123396dokazova_baza_u_spravah_zahistu_chesti_gidnosti_ta_dilovoi_r.html [Published in Ukrainian]

13. Scott Griffen, Key Findings. Defences in Defamation Cases, in Barbara Trionfi, et al. eds, Out Of Balance: Defamation Law In The EU, Report For The International Press Institute (10 Mar.2015). URL: <http://www.freemedia.at/ecpm/defamation-law-report.html>.

14. UK Defamation Act of 2013. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/26/enacted>

15. Elizabeth Samson. The Burden to Prove Libel: A Comparative Analysis of Traditional English and U.S. Defamation Laws and the Dawn of England's Modern Day, 20 CARDOZO J. INT. & COMP. L. (JICL). 2012. URL: <http://ssrn.com/abstract=2170040>

16. Rodney W. Ott, Fact and Opinion in Defamation: Recognizing the Formative Power of Context, 58 FORD. L. REV. (1990) 761 URL: <https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol58/iss4/8/>

17. Nickolaus Bauer, „Insult law“, Mail & Guardian. 15 Nov.2012. URL: <http://mg.co.za/article/2012-11-15-insult-law-nothing-to-do-with-free-speech>

18. Rassokhina A. Protection of honor, dignity and business reputation of users of social networks. Qualification work for a master's degree in specialty 081 - Law. Sumy state university, Sumy, 2020. 95 p.

19. Case of Axel Springer AG v. Germany. *Application no. 39954/08*. URL: <https://precedent.in.ua/2015/12/16/axel-springer-ag-protyv-germany-reshenye-o-publyka/>

20. Lingens v. Austria. 9815/82. Council of Europe: European Court of Human Rights. 8 July 1986 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57523%22%5D%7D>

SOME ISSUES OF LEGAL REGULATION OF THE FORMS GOVERNMENT SUPPORT FOR INNOVATIVE ACTIVITIES

Li Adik

*Candidate of Law, Associate Professor,
Department of administrative and financial law,
Tashkent State University of law,
Uzbekistan, Tashkent*

К ВОПРОСУ О ПРАВОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ ФОРМ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Ли Адик

*канд. юрид. наук, доцент, и.о. профессора кафедры
«Административное и финансовое право»
Ташкентского государственного юридического университета,
Республика Узбекистан, г. Ташкент*

Abstract

The article provides a comparative analysis of the legislation of the Republic of Uzbekistan and a number of CIS countries concerning the forms of government support for innovation. The author suggests that there should be a clear distinction between the concepts of "types" and "forms" of government support for innovation. In this article specific forms of government support for innovative activities and methods of their legal support for each type of such support are indicated. The article contains proposals for improving the legal regulation of forms of government support for innovative activities on the basis of making certain amendments to the current legislation of the Republic of Uzbekistan on innovation activities.

Аннотация

В статье приводится сравнительный анализ законодательства Республики Узбекистан и ряда стран СНГ, регулирующего формы государственной поддержки инновационной деятельности. Обосновывается вывод о необходимости четкого разграничения понятий «виды» и «формы» государственной поддержки инновационной деятельности. Обозначены конкретные формы государственной поддержки инновационной деятельности и способы их правового обеспечения по каждому виду такой поддержки. Содержатся предложения по совершенствованию правового регулирования форм государственной поддержки инновационной деятельности на основе внесения отдельных дополнений в действующее законодательство Республики Узбекистан об инновационной деятельности.

Keywords: innovations, innovation activity, legal regulation, legislation, government support, types of government support, forms of government support.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, правовое регулирование, законодательство, государственная поддержка, виды государственной поддержки, формы государственной поддержки.

Интенсивное развитие промышленности, требования к рациональному использованию природных ресурсов ставят перед учеными и производственными предприятиями Узбекистана определенные задачи по разработке новых и усовершенствованию существующих технологических процессов, созданию наукоемкой продукции, обладающей принципиально новыми свойствами, повышению требований к качеству выпускаемой продукции и сырья, которые должны быть конкурентоспособными на мировом рынке.

Наиболее рациональным путем решения данных задач является стимулирование инновационной деятельности, создание действенных механизмов по развитию и внедрению в процессы модернизации, технического и технологического обновления производства, результатов научных исследований и инновационных разработок, обеспечивая тем самым более тесную связь науки и производства.

Для Узбекистана особую значимость приобрело творческое использование опыта развитых стран по реализации мер государственной поддержки инновационной деятельности, что в итоге позволит сформировать отечественную систему эффективного стимулирования такой деятельности.

Анализ нормативных правовых актов, а также сопоставление различных точек зрения ученых [1,2,3,4,5] дает основание для определения государственной поддержки инновационной деятельности как совокупности действий органов государственной власти и управления, установленных в законодательстве и направленных на создание благоприятных условий для осуществления и развития инновационной деятельности.

В действующем законодательстве не только нашей республики, но и других государств СНГ (Россия, Белоруссия, Киргизстан, Украина) нет единообразия в определении категории государственной поддержки инновационной деятельности. В них говорится о формах поддержки, есть упоминание о целях, мерах, путях, видах и формах, формах и путях, формах и методах и т.д.

Отсутствует единообразие и в определении форм государственной поддержки инновационной деятельности и их перечня.

Так п. 3 ст. 16.2. Федерального закона РФ от 23.08.1996 N 127-ФЗ (ред. от 31.07.2020) «О науке и государственной научно-технической политике» [6] закрепляет следующие основные формы государственной поддержки инновационной деятельности:

- предоставление льгот по уплате налогов, сборов, таможенных платежей;
- предоставление образовательных услуг;
- предоставление информационной поддержки;

- предоставление консультационной поддержки, содействия в формировании проектной документации;

- формирование спроса на инновационную продукцию;

- и т.д.

При этом установлено, что государственная поддержка инновационной деятельности может осуществляться и в других формах, не противоречащих законодательству Российской Федерации.

В ст. 35 Закона Республики Беларусь от 10 июля 2012 года № 425-3 «О государственной инновационной политике и инновационной деятельности в Республике Беларусь» [7] определяются формы стимулирования инновационной деятельности, которые по законодательству других стран обозначаются как формы государственной поддержки инновационной деятельности. В частности это касается финансирования расходов по организации деятельности и развитию материально-технической базы субъектов инновационной инфраструктуры, предоставления налоговых льгот субъектам инновационной деятельности, производящим и реализующим инновационные товары и др.

Закон Кыргызской Республики «Об инновационной деятельности» от 26 ноября 1999 года № 128 [8] хотя и устанавливает, что он определяет формы и методы поддержки участников инновационной деятельности, но не содержит их перечня.

В Законе Украины об инновационной деятельности от 4 июля 2002 г. № 40-IV [9] отсутствует прямое указание на формы государственной поддержки инновационной деятельности. Однако эти формы нашли отражение в разделах IV - финансовая поддержка инновационной деятельности и V - особенности в налогообложении и таможенном регулировании инновационной деятельности.

Аналогичную картину можно наблюдать и в законодательстве об инновационной деятельности нашей страны. Закон Республики Узбекистан «Об инновационной деятельности» от 24 июля 2020 г.» [10] не содержит норм, устанавливающих формы государственной поддержки инновационной деятельности. В нем определяются цели такой поддержки и пути ее осуществления.

Создание эффективной системы государственной поддержки инновационной деятельности и ее правового обеспечения требует решения ряда теоретических вопросов. Прежде всего, это касается вопросов, связанных с уяснением соотношения таких категорий как виды государственной поддержки инновационной деятельности и формы такой поддержки. В литературе и в практике законодательства зачастую эти категории используются как равнозначные понятия, хотя на содержательном уровне они имеют существенные отличия.

На наш взгляд, вид государственной поддержки инновационной деятельности раскрывает содержательную сторону данного явления, а форма - процесс реализации такой поддержки. Представляется, что к основным видам государственной поддержки инновационной деятельности следовало бы отнести:

государственная финансовая поддержка;
налоговое и таможенное стимулирование инновационной деятельности;
государственная организационно-правовая поддержка;

государственная информационная поддержка;
Исходя из того, что институт государственной поддержки, имеет организационно-управленческую природу, то категорией, способной обеспечить реализацию основного содержания различных видов такой поддержки, является форма государственной поддержки инновационной деятельности.

Например, формами государственной финансовой поддержки инновационной деятельности в рамках первого вида государственной поддержки инновационной деятельности - государственная финансовая поддержка могут быть:

предоставление бюджетных субсидий субъектам инновационной деятельности;

использование государственных гарантий в целях поддержки субъектов инновационной деятельности;

государственная финансовая поддержка безвозмездного инвестирования субъектов инновационной деятельности (инновационное меценатство).

Здесь же следовало отметить и такую форму поддержки инновационной деятельности, как создание различных фондов. Например, в соответствии с п. 6 Постановления Президента Республики Узбекистан от 15 июля 2008 года «О дополнительных мерах по стимулированию инновационных проектов и технологий в производстве» [11] предусмотрено создание Фонда модернизации и новых технологий органов хозяйственного управления и предприятий. Средства этого фонда направляются на финансирование научных прикладных исследований, разработки инновационных проектов, опытно-конструкторских работ и их внедрения в производственный процесс [12].

По второму виду государственной поддержки инновационной деятельности, содержанием которого является налоговое и таможенное стимулирование инновационной деятельности могут применяться такие формы поддержки, как использование инновационного налогового кредита, освобождение от налогообложения, таможенное стимулирование инновационной деятельности, использование тарифных льгот (тарифные преференции).

К формам государственной организационно-правовой поддержки инновационной деятельности можно отнести:

разработку и утверждение в установленном порядке приоритетных направлений развития науки, технологий и техники Республики Узбекистан, прогнозов технологического развития страны, обеспечение их инновационной направленности;

- разработку и реализацию за счет средств бюджета республиканских и региональных программ и проектов инновационной направленности, обеспечение разработки и реализации отраслевых (ведомственных) программ инновационной направленности;

- участие государства в продвижении инновационной продукции на внутренний рынок путем размещения государственных заказов и закупки инновационной продукции для государственных нужд;

- создание организационных и правовых условий для ресурсного обеспечения инновационной деятельности.

Государственная информационная поддержка инновационной деятельности может осуществляться в формах:

- организации государственного учета результатов научно-технической деятельности, объектов интеллектуальной собственности;

- организации и обеспечения деятельности государственной системы научно-технической информации, иных республиканских и региональных информационных систем, содержащих информацию о результатах научной и научно-технической деятельности, иную информацию, необходимую для осуществления инновационной деятельности;

- использования информационных технологий для хранения, обмена и предоставления информации об инновационных продуктах – электронных бирж интеллектуальной собственности, электронных площадок для обмена информацией и других современных технологий и др.

Изучение законодательного опыта различных государств СНГ и других зарубежных стран позволило выявить более 30 различных форм государственной поддержки инновационной деятельности. Наиболее часто встречающимися формами такой поддержки являются:

финансирование инновационных программ и проектов, обеспечивающих инновационную деятельность предприятий, а также субъектов инфраструктуры инновационной деятельности;

размещение государственного заказа на закупку продукции, созданной в результате инновационной деятельности;

предоставление субсидий на реализацию отдельных инновационных проектов и обеспечивающих мероприятий;

содействие формированию инновационно-венчурных фондов поддержки малого и среднего бизнеса, создание государственных фондов поддержки малого предпринимательства;

обеспечение налоговых и таможенных льгот для трансферта технологий, инвесторов инновационных программ;

организация обучения инновационных менеджеров, подготовки и повышения квалификации персонала для реализации инновационных программ и развития инновационной инфраструктуры;

тарифное и нетарифное регулирование конкурентоспособности;

обеспечение проведения государственной научно-технической, экономической и, при необходимости, экологической экспертизы инновационных проектов.

содействие развитию международного сотрудничества в области инноваций и трансфера технологий, защита интеллектуальной собственности и интересов участников инновационной деятельности.

Указанные формы поддержки инновационной деятельности следовало бы использовать в качестве базового при совершенствовании законодательства нашей страны о государственной поддержке инновационной деятельности.

16 ноября 2006 года на двадцать седьмом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств - участников СНГ Постановлением № 27-16 был принят Модельный закон об инновационной деятельности[13], который остался без внимания, как со стороны научного сообщества, так и государственных органов ответственных за подготовку проекта Закона Республики Узбекистан об инновационной деятельности и его принятия. Между тем в ст. 20 Модельного закона определены формы государственной поддержки и стимулирования инновационной деятельности.

Так, установлено, что государственная поддержка и стимулирование инновационной деятельности осуществляются в следующих формах:

финансирование инновационной деятельности;

налоговое регулирование и стимулирование инновационной деятельности;

антимонопольное регулирование и обеспечение конкурентоспособности в сфере инновационной деятельности;

информационное обеспечение инновационной деятельности;

поощрение инновационной деятельности и создание условий по стимулированию внедрения инноваций в социальную сферу и реальный сектор экономики;

содействие подготовке, переподготовке и повышению квалификации кадров в сфере научной, научно-технической и инновационной деятельности.

Таким образом, ничто не мешает нашему законодательству воспользоваться данным Модельным законом при совершенствовании правового регулирования форм государственной поддержки инновационной деятельности.

В практике зарубежных стран по государственной поддержке инновационной деятельности особое внимание уделяется такой форме поддержки как использование налоговых льгот.

По экономическому содержанию налоговые льготы стимулируют рост собственных расходов компаний на НИОКР и образовательные цели, кроме того, они больше соответствуют рыночному механизму, чем прямое бюджетное финансирование. В зарубежных странах существуют разные виды налоговых льгот для крупных фирм: в США, Японии из налога на прибыль компаний вычитается

20%, во Франции - 30% прироста расходов на научные исследования и экспериментальные разработки. Практически во всех промышленно развитых странах используют налоговые льготы и для стимулирования мелкого наукоемкого бизнеса. Например, в Японии стандартный уровень налога на нераспределенную прибыль отличается от ставки для небольших фирм на 12 % (они составляют 42 % и 30 % соответственно), а Англии - на 6 % (35 % и 29 % соответственно), в Канаде на 16 % (28 % и 12 % соответственно). В США стимулирование небольших фирм осуществляется по шкале льготного налогообложения[13].

Государство посредством правового регулирования может создать благоприятные условия для развития инновационной деятельности, используя те формы поддержки, которые способны оказать наиболее действенное воздействие на стимулирование такой деятельности. При этом необходимо осуществлять мониторинг влияния различных форм поддержки на устранение тех факторов, которые сдерживают инновационную деятельность, с учетом специфики различных отраслей, территориального расположения, размеров организаций.

Совершенствование правового регулирования государственной поддержки инновационной деятельности требует установления перечня форм поддержки, их классификации, уточнения объекта поддержки, сокращения сроков между обращением за поддержкой и её получением. Особого внимания заслуживает проблема ограниченного доступа к предоставлению государственной поддержки. В настоящее время существуют довольно серьезные административные барьеры в ее получении (прохождение экспертиз, конкурсных отборов, аккредитаций).

Эффективное использование указанных выше видов государственной поддержки инновационной деятельности и форм их реализации позволят успешно осуществить меры по существенному повышению эффективности инновационной деятельности на основе:

создания и укрепления комплексной инфраструктуры, обеспечивающей введение результатов научной деятельности в хозяйственный оборот, и поддержку инновационной деятельности (центров инжиниринга, венчурного предпринимательства, бизнес-инкубаторов, технопарков, инновационно-технологических центров, офисов по трансферу технологий);

подготовки кадров для инновационной сферы, в том числе технических специалистов, вооруженных современным инструментарием для успешной работы по продвижению инноваций в производство;

использования механизмов снижения инновационных рисков в наукоемкие и высокотехнологичные проекты за счет государственной поддержки заключительных стадий исследований, разработок и доведения их до стадии коммерческого исполнения;

стимулирования развития наукоемких производств в особых экономических зонах (техно-внедренческих зонах).

Представляется, что эти меры станут важным условием динамичного развития Республики Узбекистан на основе ускоренного внедрения современных инновационных технологий в отрасли экономики, социальную и иные сферы с широким применением достижений науки и техники.

Список литературы

1. Грибанов Д.В. Государственная поддержка инновационной деятельности в современном законодательстве // Бизнес, менеджмент и право. 2013. № 1. С. 71-77. Gribanov D.V. State support for innovation in modern legislation // Business, management and law. 2013. No. 1. S. 71-77. [Published in Russian]

2. Друева А.А. Государственное стимулирование инновационной деятельности в Российской Федерации / А.А. Друева // Безопасность бизнеса. 2012. № 3. С. 45-49. Druева A.A. State stimulation of innovative activity in the Russian Federation / A.A. Druева // Business Security. 2012. No. 3. S. 45-49. [Published in Russian]

3. Научно-практический комментарий к Федеральному закону от 23 августа 1996 г. №127-ФЗ "О науке и государственной научно-технической политике". – М.: Юркомпани, 2012. – 536 с. Scientific and practical commentary to the Federal Law of August 23, 1996 No. 127-FZ "On Science and State Scientific and Technical Policy". – М.: Yurkompani, 2012. – 536 p. [Published in Russian]

4. Степаненко Д. Государственная поддержка инновационной деятельности / Дмитрий Степаненко. – М.: LAP Lambert Academic Publishing, 2012. – 344 с. 4. Stepanenko D. State support for innovative activities / Dmitry Stepanenko. – М.: LAP Lambert Academic Publishing, 2012. – 344 p. [Published in Russian]

5. Тюрина В.Ю., Бондарев С.А. Государственная поддержка инновационной деятельности. Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Экономика. Управление. Право. 2013. Т.13. вып. 3(2). С. 379-382. Tyurina V.Yu., Bondarev S.A. State support for innovation. Bulletin of the Saratov University. New episode. Series Economics. Control. Right. 2013. T.13. no. 3 (2). S. 379-382. [Published in Russian]

6. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_11507/a89f616269a423a0f73950a2c9466a6b00cd9fd6/ (date of the application 02.09.2020).

7. URL: https://kodeksy-by.com/zakon_rb_o_gosudarstvennoj_innovatsionnoj_politike_i_innovatsionnoj_deyatelnosti/35.htm (date of the application: 03.09.2020).

8. В редакции Закона Киргизской Республики от 22 апреля 2020 года № 51. As amended by the

Law of the Kyrgyz Republic dated April 22, 2020 No. 51 URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/291> (date of the application 04.09.2020).

9. Ведомости Верховной Рады Украины. - 2002. - № 36. - Ст. 266. С изменениями от 16.10.2012 года. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. - 2002. - No. 36. - Art. 266. As amended on 16.10.2012. URL: <https://meget.kiev.ua/zakon/zakon-ob-innovatsionnoy-deyatelnosti/> (date of the application 07.09.2020).

10. (Национальная база данных законодательства, 24.07.2020 г., № 03/20/630/1101) <https://www.lex.uz/ru/> (National database of legislation, 24.07.2020 г., № 03/20/630/1101) <https://www.lex.uz/ru/>

11. Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2008 г., № 29-30, ст. 280; 2010 г., № 1-2, ст. 2; 2011 г., № 36, ст. 366; 2012 г., № 8-9, ст. 78; 2017 г., № 23, ст. 447; Национальная база данных законодательства, 06.04.2018 г., № 06/18/5399/1018; 19.06.2020 г., № 06/20/6011/0780) <https://www.lex.uz/ru/> Collection of legislation of the Republic of Uzbekistan, 2008, No. 29-30, art. 280; 2010, No. 1-2, Art. 2; 2011, no. 36, art. 366; 2012, No. 8-9, Art. 78; 2017, no. 23, art. 447; National Database of Legislation, 06.04.2018, No. 06/18/5399/1018; 06/19/2020, No. 06/20/6011/0780) <https://www.lex.uz/ru/>

12. Положение о фонде модернизации и новых технологий органов хозяйственного управления и предприятий, утвержденное постановлением Министерства финансов, Министерства экономики, Комитета по координации развития науки и технологии при Кабинете Министров Республики Узбекистан от 24 апреля 2009 года №№ 48, 71, 5 Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2009 г., № 19-20, ст. 244. Regulations on the Fund for Modernization and New Technologies of Economic Management Bodies and Enterprises, approved by the resolution of the Ministry of Finance, the Ministry of Economy, the Committee for the Coordination of Science and Technology Development under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated April 24, 2009 No. 48, 71, 5 Collection of Legislation of the Republic Uzbekistan, 2009, No. 19-20, art. 244. [Published in Russian]

13. URL: <http://docs.cntd.ru/document/902050947> (дата обращения 07.09.2020).

14. Государственная поддержка инновационной деятельности: механизм и формы. State support for innovation: mechanism and forms. URL: http://pidruchniki.ws/16331024/menedzhment/gosudarstvennaya_podderzhka_innovatsionnoy_deyatelnosti_mehanizm_formy. [Published in Russian]

PROPERTY CRIMES: REALITY AND PROSPECTS

Serebrennikova A.V.

Doctor of law, Professor of criminal law and criminology
Moscow state University. M. V. Lomonosov
Russia, Moscow

ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ СОБСТВЕННОСТИ: РЕАЛЬНОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Серебренникова А.В.

профессор, д.ю.н.
МГУ им. М.В.Ломоносова
г. Москва Российская Федерация

Abstract

In this article, the author explores the issue of using the means of criminal legal protection of the institution of property before and after the adoption of the Criminal Code of the Russian Federation, and focuses on the logic and sequence of development of criminal legislation in this matter, taking into account the need to introduce new principles and ideas about such regulation.

Аннотация

В данной статье автором исследуется вопрос использования средств уголовно-правовой защиты института собственности до и после принятия Уголовного Кодекса РФ, а также акцентируется внимание на логичности и последовательности развития уголовного законодательства в данном вопросе с учетом необходимости внедрения новых принципов и представлений о таком регулировании.

Keywords: property, Criminal Code, legal liability, crime, criminal law, damage.

Ключевые слова: собственность, Уголовный кодекс, юридическая ответственность, преступление, уголовное законодательство, ущерб.

Собственность как объект защиты гражданских прав представляет собой достаточно сложное явление, и в силу выбранного в 1993 году нового пути правового развития, рассматривается сегодня как важнейшее социально-экономическое направление, последовательно требующее не просто эффективной, но и разносторонней защиты.

Конституция РФ, которая, в вопросах реализации своего права на приобретение и возможностью обладать различными вещами в безограничительных размерах, возвела частные интересы наших граждан на один уровень с государственными интересами, а также, установив тождественность между интересами развития институтов собственности вне зависимости от его вида, а также исключения приоритета между ними в вопросах защиты (ч. 2 ст. 8)¹, установила правила игры, ставившие перед законодателем, и, тем более, правоприменителями, новую задачу – создать эффективную систему защиты указанных прав, при этом, не попирая права иных лиц и организаций, преследующих аналогичные амбиции.

Вполне естественно, как утверждает А.Г. Безверхов, что при выборе средств-регуляторов в во-

просе обеспечения эффективности и контроля защиты прав собственности, уголовное законодательство было определено как одно из самых эффективных, чье последовательное изменение впоследствии, поскольку Уголовный Кодекс РСФСР 1960 года (далее по тексту – УК РСФСР)², данные задачи решать уже не мог, было признано ключевым, с точки зрения необходимости развития последующего регулирования, а также эволюционным, с учетом признания смены основного курса правового развития всего государства³.

Нужно заметить, что основной причиной грядущих изменений стало, прежде всего, то, что уголовное законодательство советского формата, в большей степени, было сориентировано на защиты именно государственного интереса. С учетом сложившегося политического курса в УК РСФСР идея эффективности такой защиты не преподносилась как социально обусловленная с точки зрения учета частного интереса, так как развитие институтов частного владения не было таким разносторонним, как сейчас, а государственная собственность признавалась основным двигателем социальной благоустроенности и гарантом общего развития.

¹ Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12.12.1993) (с учетом поправок, внесенных Законами РФ о поправках к Конституции РФ от 30.12.2008 N 6-ФКЗ, от 30.12.2008 N 7-ФКЗ, от 05.02.2014 N 2-ФКЗ, от 21.07.2014 N 11-ФКЗ) // Собрание законодательства РФ. 2014. N 31. ст. 4398.

² Уголовный кодекс РСФСР (утв. ВС РСФСР 27.10.1960) (ред. от 30.07.1996) // Ведомости ВС РСФСР. 1960. N 40. ст. 591.

³ Безверхов А.Г. Хищение чужого имущества как правовая категория: современное состояние и тенденции развития. Юридический вестник Самарского государственного университета. 2015. Т. 1. № 3. С. 94-105.

Доказательством реализации такого подхода может служить то, что некоторые виды хищений, предусмотренные в УК РСФСР, при условии, что такое деяние было совершено в отношении вещи или имущества, принадлежащего частному лицу, включались в отдельную главу (глава «Преступления против собственности»), ответственность по которой, в силу совершения аналогичного деяния в отношении имущества в тех же размерах, но, принадлежащего государству (глава «Преступления против социалистической собственности»), была значительно ниже.

Уголовным Кодексом РФ 1996 года (далее по тексту – УК РФ)⁴ данная дифференциация была устранена. И, несмотря на то, что сегодня в законодательной среде ведутся активные обсуждения о выведении государственной собственности, в силу высокой коррумпированности, в ранг особых видов собственности, при реализации права на его защиту, тенденция регулирования в данном вопросе, по-прежнему, остается неизменной.

Поистине важным следует признать, что УК РФ исключил из числа наказаний за совершение преступлений против собственности, такое наказание как смертная казнь. И если ранее, за хищения, совершенные в особо крупных размерах по ст. 93¹ УК РСФСР такое наказание наряду с другими особо тяжкими преступлениями рассматривалось как соответствующее их степени общественной опасности, то российским законодателем данная мера была исключена практически сразу же на стадии проектирования нового уголовного закона. Последствия использования данной меры в отношении расхитителей показали, что уголовное преследование в отношении лиц, привлекаемых по преступлениям, связанных с хищениями государственной собственности, нередко, сопровождалось подложными представлениями о взаимосвязи причиненного вреда и общественной опасностью. Поэтому, на фоне нового конституционно-революционного развития и последующего внедрения более гуманных начал при определении мер уголовно-правового характера, применение столь жестокого наказания было признано неприемлемым, даже, если при этом причиненный ущерб относится к разряду невосполнимых и по своему объему является существенным для реализации государственного (общего) интереса.

Вместе с тем, многие институты наказания, непосредственно связанные с совершением деяний против собственности, не просто перекечевали из одного закона в другой, а получили новые очертания.

Так, мнения исследователей относительно необходимости использования института конфискации в отечественном праве уже долгое время не

могут сложиться в верное представление о том, какая все-таки роль должна быть отведена такой мере, и в каком порядке данная мера может применяться. В частности, В.Е. Степенко отмечает, что одной из основных причин нелогичности и, как часто указывают практикующие юристы, - чрезмерности применения рассматриваемой меры при определении наказаний, - является недостаточная изученность и проработанность института конфискации в отечественной доктрине. К примеру, современный законодатель, намечая алгоритмы его применения в уголовном праве, как будто-то специально, заведомо «смешивает» границы его использования с иными видами санкций, не относя при этом указанную меру в одному из видов наказаний, перечисленных в ст. 44 УК РФ, но, последовательно оставляя возможность его использования в любой удобной ситуации для суда или иного представителя правоохранительных органов, когда предметом правонарушения выступает имущественный интерес⁵. И опять же, в науке такой подход справедливо олицетворяют с советским представлением об отторжении имущества граждан, когда в основу изъятия, предусмотренного ст. 21 УК РСФСР, по сути, ложился не публичный интерес восстановления социальной справедливости, соразмерность которого должна формироваться на праве вернуть незаконно полученное по преступлению, а возможность забрать любое имущество преступника, включая и накопленное задолго до совершения самого преступления.

Следует отметить, что с приходом нового, более гуманного и либерального, представления о развитии уголовного наказания и последствиях его использования в нашей стране, конфискация, как вид уголовного наказания, был исключена законодателем еще в 2003 году, как заведомо несправедливое. Однако, впоследствии по причине расширения использования институтов собственности, конфискация была возвращена в действующее уголовное законодательство в качестве меры уголовно-правового характера (гл. 15.1 УК РФ), что, с одной стороны, получило негласное одобрение со стороны общества, с другой критическую оценку со стороны ученых, которые указывали на непоследовательность в определении необходимости её реанимации, а также непродуманности вопросов её применения в спорных ситуациях⁶.

Таким образом, тенденции изменений уголовного законодательства в регулировании вопросов, связанных с защитой прав собственности, стали последовательными с точки зрения изменения социально-правового курса нашей страны, в которой общественные отношения в области охраны частной собственности, получили новый вектор развития, и вполне логичными и обоснованными с позиции эффективности использования тех средств, которыми сфера уголовного права в настоящее время располагает.

⁴ Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 08.06.2020) // Собрание законодательства РФ. 1996. N 25. ст. 2954.

⁵ Степенко В.Е. Развитие института конфискации имущества в отечественном уголовном праве. В сборнике: Современные проблемы уголовного права и процесса.

Сборник научных трудов 57 студенческой научно-практической конференции. Под редакцией В. Е. Степенко. 2017. С. 137-146.

⁶ Забралова В.Ю. Основные тенденции развития института конфискации в уголовном законе. Пробелы в российском законодательстве. 2019. № 1. С. 155-158.

Литература

1. Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12.12.1993) (с учетом поправок, внесенных Законами РФ о поправках к Конституции РФ от 30.12.2008 N 6-ФКЗ, от 30.12.2008 N 7-ФКЗ, от 05.02.2014 N 2-ФКЗ, от 21.07.2014 N 11-ФКЗ) // Собрание законодательства РФ. 2014. N 31. ст. 4398.
2. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 08.06.2020) // Собрание законодательства РФ. 1996. N 25. ст. 2954. Безверхов А.Г. Хищение чужого имущества как правовая категория: современное состояние и тенденции развития. Юридический вестник Самарского государственного университета. 2015. Т. 1. № 3. С. 94-105.
3. Уголовный кодекс РСФСР (утв. ВС РСФСР 27.10.1960) (ред. от 30.07.1996) // Ведомости ВС РСФСР. 1960. N 40. ст. 591.
4. Безверхов А.Г. Хищение чужого имущества как правовая категория: современное состояние и тенденции развития. Юридический вестник Самарского государственного университета. 2015. Т.1. № 3. С. 94-105.
5. Забралова В.Ю. Основные тенденции развития института конфискации в уголовном законе. Пробелы в российском законодательстве. 2019. № 1. С. 155-158.
6. Степенко В.Е. Развитие института конфискации имущества в отечественном уголовном праве. В сборнике: Современные проблемы уголовного права и процесса. Сборник научных трудов 57 студенческой научно-практической конференции. Под редакцией В.Е. Степенко. 2017. С. 137-146.

References

1. The Constitution of the Russian Federation (adopted by popular vote 12.12.1993) (as amended, amended Laws of the Russian Federation on amendments to the Constitution of the Russian Federation from 30.12.2008 N 6-FKZ, from 30.12.2008 N 7-FCL from 05.02.2014 No. 2-FKZ, from 21.07.2014 No. 11-FCL) // collected legislation of the Russian Federation. 2014. N 31. article 4398.
2. Criminal code of the Russian Federation of 13.06.1996 N 63-FZ (ed. from 08.06.2020) // Collection of legislation of the Russian Federation. 1996. N 25. article 2954. Bezverkhov A. G. Theft of someone else's property as a legal category: current state and development trends. Legal Bulletin of Samara state University. 2015. Vol. 1. No. 3. Pp. 94-105.
3. The criminal code of the RSFSR (approved by the Supreme Soviet of the RSFSR 27.10.1960) (ed. from 30.07.1996) // Vedomosti VS RSFSR. 1960. N 40. article 591.
4. Bezverkhov A. G. Theft of someone else's property as a legal category: current state and development trends. Legal Bulletin of Samara state University. 2015. Vol. 1. No. 3. Pp. 94-105.
5. Zabalova V. Yu. Main trends in the development of the Institute of confiscation in the criminal law. Gaps in Russian legislation. 2019. no. 1. Pp. 155-158.
6. Stepenko V. E. Development of the Institute of property confiscation in the domestic criminal law. In the collection: Modern problems of criminal law and procedure. Collection of scientific papers of the 57th student scientific and practical conference. Edited by V. E. Stepenko. 2017. Pp. 137-146.

PEDAGOGICAL SCIENCES

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF EFFECTIVE ORGANIZATION OF INTERACTIVE LEARNING IN THE PROCESS OF PREPARATION OF FUTURE PRIMARY EDUCATION SPECIALISTS

Filimonova T.

PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Primary Education of Mykolaiv V.O. Sukhomlynskiy National University, Mykolayiv, Ukraine

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Філімонова Т.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського, Миколаїв, Україна

Abstract

The article analyzes the problem of training future primary education specialists by means of interactive learning; pedagogical conditions of effective organization of interactive learning in the process of training future primary school teachers are determined. The concept of «interactive learning» is revealed in the context of definitions of scientists, the essence of the concept of «pedagogical conditions» is given.

The content of the article identifies pedagogical conditions that contribute to the effective organization of interactive learning in the process of training future primary education professionals.

It is noted that the training of specialists based on the use of interactive technologies should promote: self-organization, self-improvement, self-development, self-education, self-education of the student; stimulating mental and social activity of future teachers, aimed at building an adequate image of a successful professional future with the identification and updating of their own professional resources, their adjustment first in terms of interactive learning, and in the future - in professional activities.

Анотація

У статті аналізується проблема підготовки майбутніх фахівців початкової освіти засобами інтерактивного навчання; визначаються педагогічні умови ефективної організації інтерактивного навчання в процесі підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Розкривається поняття «інтерактивне навчання» у контексті визначень науковців, подається сутність поняття «педагогічні умови».

У змісті статті визначено педагогічні умови, які сприяють ефективної організації інтерактивного навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців початкової освіти.

Зазначено, що підготовка фахівців на основі використання інтерактивних технологій має сприяти: самоорганізації, самовдосконаленню, саморозвитку, самоосвіті, самовихованню студента; стимулюванню розумової і соціальної активності майбутніх вчителів, що спрямовується на побудову адекватного образу успішного професійного майбутнього з виявленням та актуалізацією власних професійних ресурсів, їх коригуванням спочатку в умовах інтерактивного навчання, а в майбутньому – в професійній діяльності.

Keywords: the process of training future primary education specialists, pedagogical conditions, interaction, interactive learning, technologies, interactive technologies.

Ключові слова: процес підготовки майбутніх фахівців початкової освіти, педагогічні умови, взаємодія, інтерактивне навчання, технології, інтерактивні технології.

Постановка проблеми. Вища освіта в Україні спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, які мають визначати темпи і рівень науково-технічного, економічного і соціально-культурного прогресу, а також на формування інтелектуального потенціалу нації та всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства. Вона має стати могутнім фактором розвитку духовної культури українського народу, засобом відтворення продуктивних сил України.

Сучасний розвиток освіти, зокрема і педагогічної, визначається низкою нормативних документів, у яких до основних принципів і завдань реалізації державної політики в освітній галузі віднесено запровадження інноваційних навчальних технологій у діяльності навчальних закладів різних типів і рівнів.

Метою статті полягає у конкретизації педагогічних умов ефективної організації інтерактивного навчання у підготовці майбутніх фахівців початкової освіти.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Проблема підготовки вчителів початкової школи у

центрі досліджень багатьох науковців (К. Ушинський, Б. Грінченко, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, М. Вашуленко, О. Савченко). Ними закладені основи розвитку як початкової, так і вищої освіти. На сучасному етапі підготовка вчителя початкових класів досліджується в Україні в різних напрямках: формування готовності студентів до активізації художньої діяльності молодших школярів (О. Біла); підготовка студентів до навчання техніки читання дітей шести-семи років (Н. Ковальова); критеріально-орієнтоване тестування в системі формування професійної готовності вчителя початкових класів (О. Івлієва); формування творчої особистості вчителя (Н. Кічук); організація самостійної роботи студентів педагогічного училища в умовах особистісно орієнтованого навчання (М. Сичова); педагогічне красзнавство в підготовці майбутніх учителів початкових класів до гуманітаризації навчання (В. Матіяш); підготовка майбутніх учителів початкових класів до позаурочної виховної роботи (І. Казанжі) та ін.

Проблема впровадження інтерактивного навчання в систему освіти знаходиться у полі зору провідних фахівців з педагогіки та психології (особливо з початку XXI століття) і стала предметом значної кількості наукових досліджень. Проблема інтерактивного навчання у ЗВО висвітлювалася науковцями як стосовно загальних положеннях інтерактивного навчання, так і в окремих його напрямках: загальні положення інтерактивного навчання (С. Гончаров, О. Пометун, Г. П'ятакова, В. Терещенко; інтерактивне навчання економічних та графічних дисциплін (В. Щербіна, М. Юсупова); інтерактивне навчання гуманітарних дисциплін (Г. Кривчикова, І. Луцик, Ю. Семенчук, Т. Сердюк, О. Січкарук, Е. Батальщикова, Л. Мельник); інтерактивне навчання майбутніх учителів початкового навчання (О. Пометун, С. Яців, О. Комар, Л. Бекірова, Н. Павленко); застосування засобів інтерактивного навчання аналітичної геометрії студентів класичного університету (Д. Губар, Н. Лосева) тощо.

Виклад основної проблеми. Модель підготовки вчительських кадрів, що існувала до недавнього часу у вищій педагогічній школі України, була спрямована на передачу студентам певного обсягу знань, умінь і навичок. Сьогодні вона втрачає свою перспективність. Тому виникає необхідність зміни стратегічних, глобальних цілей педагогічної освіти, перестановки акценту зі знань спеціаліста на його людські, особистісні якості, що постають водночас і як мета, і як засіб його підготовки до майбутньої професійної діяльності.

«Очевидно, що в основу освітньої системи в якості генеральної ідеї повинно бути покладений гуманістичний світогляд, який передбачає формування таких якостей особистості, як усвідомлення природи і людини у їх єдності, відмова від авторитарного, міфологічного стилю мислення, терпимість, нахил до компромісу, уважне ставлення до чужої думки, інших 30 культур, цінностей, думок, вірувань» [9, с. 56]. Тобто сьогодні основна стратегія вищої освіти має перенести увагу на розвиток

особистості студента у цілому. Реалізація цього завдання передбачає низку конкретних дій, спрямованих на те, щоб підпорядкувати весь зміст освіти розвитку особистості найвищій меті.

Сучасна українська вища школа забезпечує своїм випускникам достатньо високий рівень фундаментальних професійних знань, загальнопрофесійних умінь і практичних навичок, які ґрунтуються на ідеях гуманізації і моралі. Але в рамках Болонського і Копенгагенського процесу життя ставить перед вищою освітою цілий ряд абсолютно нових вимог у підготовці педагогів, в тому числі і вчителів початкових класів, які засновані на нових освітніх технологіях, технологіях комунікації і взаємодії учасників навчального процесу для розвитку їх професійних і суспільних якостей.

Таким вимогам відповідають інтерактивні технології навчання. У педагогіці [19, с. 9] поняття «інтерактивний» тлумачать як рух, що відбувається між об'єктами: зовнішніми – активність, яка відбувається між окремими людьми; внутрішніми – активність, яка відбувається в самій людині, і яка призводить до змін її поглядів, думок, поведінки тощо.

Ключовим поняттям, що визначає сутність інтерактивного навчання, є «взаємодія». Взаємодія, розуміється як безпосередня міжособистісна комунікація, найважливішою особливістю якої визначається здатність людини «приймати роль іншого», уявляти, як її сприймає партнер із спілкування або група, і відповідно інтерпретувати ситуацію та контролювати власні дії [17].

О. Пометун [17] зазначає, що педагогічна взаємодія – це обмін діяльністю між педагогом і учнями (студентами), в якому діяльність одного обумовлюється діяльністю іншого.

Розглянемо ще кілька підходів до тлумачення поняття «інтерактивне навчання». Б. Бадмаєв [1, с. 30] розглядає як: навчання, що засноване на психології особистісних взаємовідносин та взаємодій; О. Біда, О. Комар, Л. Пироженко, О. Пометун [4, с. 5; 8, с. 173; 17, с. 21] як: організація навчального процесу, яка характеризується постійною, активною взаємодією всіх учнів (студентів), рівнозначністю педагога і осіб, що навчаються, як суб'єктів навчання; О. Єльнікова [10, с. 53] як: сукупність технологій, що складаються у педагогічну систему, яка заснована на спільній діяльності та має проблемно-пошукову природу; М. Кларіна [14, с. 13] як: навчання, яке побудоване на взаємодії осіб, що навчаються, з навчальним середовищем, де центральним джерелом пізнання виступає досвід учасника навчання; Г. Кривчикова [15, с. 5] як: процес отримання знань як у ході скерованої викладачем взаємодії з іншими студентами під час сумісної мовленнєвої розумової діяльності, так і в процесі самостійної творчої та пошукової діяльності, націлених на розв'язання проблемних ситуацій; Н. Пахомова [16, с. 46] як: дидактичний засіб для розвитку у студентів умінь проектування, виготовлення та презентації підготовленого освітнього продукту; Г. Селевко [18, с. 15] як: модель спільної педагогічної діяльності з проектування організації і проведення

навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для студентів та викладача.

На етапі реформування сучасної вищої школи одним із аспектів, що викликає великий інтерес у науковців і педагогів, є виявлення, обґрунтування і перевірка педагогічних умов, що забезпечують ефективність навчально-виховного процесу та успішність підготовки майбутніх фахівців.

Перш ніж виявити і обґрунтувати педагогічні умови ефективної організації інтерактивного навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців початкової освіти, визначимо сутність поняття «умова».

У словниках поняття «умова» визначається як: «категорія, в якій відображено універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає й існує» [13, с. 703]; «сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливають на розвиток конкретного психічного явища» [6, с. 206]; «взаємна усна чи письмова домовленість про що-небудь; угода, договір; вимога, пропозиція, які висувуються однією з сторін, що домовляються про що-небудь, а також при укладанні угоди, договору; необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь» [11, с. 584].

Сутність поняття «педагогічні умови» науковцями розглядається як: обставини процесу навчання і виховання, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання і застосування елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчання з метою досягнення дидактичних цілей (А. Багдужева) [8, с. 12]; зовнішня обставина, чинник, що суттєво впливає на хід педагогічного процесу, тою чи іншою мірою сконструйованого педагогом, і передбачає (але не гарантує) визначений результат цього процесу. Педагогічна умова спеціально планується, створюється, вбудовується педагогом в об'єктивну реальність з метою вплинути на хід процесу, проте не передбачає жорстокої причинної детермінованості результату (Н. Борітко) [3, с. 119]; комплекс спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу й особистісні параметри всіх його учасників. Педагогічні умови забезпечують цілісність навчання та виховання в інформаційно-освітньому середовищі навчального закладу відповідно до вимог суспільства та запитів ринку праці, сприяють всебічному гармонійному розвитку особистості та створюють сприятливі можливості для виявлення її задатків, врахування потреб і формування загальнолюдських і професійно важливих рис, ключових кваліфікацій, загальних і професійних компетенцій (А. Литвин) [7, с. 28-29].

Ми вважаємо, що ефективна організація інтерактивного навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців початкової освіти можливе за таких організаційно-педагогічних умов:

1) Сприятлива, позитивна психологічна атмосфера в групі під час заняття;

2) Організація інтерактивного освітнього середовища в педагогічному університеті, із застосуванням інтерактивних технологій навчання, зі створенням суб'єкт-суб'єктних відносин викладачів і студентів, організації навчання з опорою на суб'єктний досвід кожного студента;

3) Спеціальне розташування меблів;

4) Обладнання навчальної аудиторії і різноманітні матеріали, які педагог та здобувачі освіти можуть використовувати під час занять;

5) Проведення тренінгів з метою формування розвинених комунікативних умінь майбутніх вчителів початкових класів, здатних до ведення діалогу, дебатів, диспутів та ін., здатних до керівництва процесом взаємодії учнів при організації індивідуальної, парної, групової, колективної роботи молодших школярів.

Інтерактивні підходи у навчанні вважаються найбільш ефективними, бо ставлять того, хто шукає знань, в активну позицію їх самостійного освоєння. Тому підготовка фахівців на основі використання інтерактивних технологій має сприяти: самоорганізації, самовдосконаленню, саморозвитку, самоосвіті, самовихованню студента; стимулюванню розумової і соціальної активності майбутніх вчителів, що спрямовується на побудову адекватного образу успішного професійного майбутнього з виявленням та актуалізацією власних професійних ресурсів, їх коригуванням спочатку в умовах інтерактивного навчання, а в майбутньому – в професійній діяльності.

Висновок. Навчання майбутніх учителів початкової школи в умовах інтерактивного навчання розвиває у них педагогічні здібності, формує педагогічну техніку і тим самим підвищує їх рівень професійної компетентності. Високий рівень розвитку кожної зі складових професійної компетентності створює умови для формування у майбутніх учителів математики готовності до впровадження інтерактивного навчання у своїй майбутній професійній діяльності.

Модернізація системи освіти, необхідність створення якісного освітнього простору потребують пошуку та впровадження інновацій у навчанні фахових дисциплін у ЗВО. Впровадження інтерактивного навчання підвищує якість та ефективність навчально-виховного процесу, а тому у сучасній педагогічній науці розглядається як одна з педагогічних інновацій.

References

1. Badmaev B. C. Methods of teaching psychologists: textbook. pos. for students. high textbook routine. Moscow: VLADOS, 2001. 304 p. [Published in Russian]
2. Barbina E. S. Humanization of pedagogical education in the light of human-forming function. Scientific Bulletin of Mykolayiv State University: Coll. scientific works. Pedagogical sciences. 2008. Vip. 20. Volume 1. PP. 34–42. [Published in Ukrainian]
3. Bepalko V. P. The components of pedagogical technology. Moscow: Pedagogy, 1989. 192 p. [Published in Russian]

4. Bida O. A. Interactive learning technologies in primary school: textbook. way. Uman: RVC "Sofia". 2007. 212 p. [Published in Ukrainian]
5. Bondarenko Y. Literature lesson in the system of national education. Native school. 1998. № 9. PP. 22–26. [Published in Ukrainian]
6. Voloshin N., Pampukha A. Comparative analysis of the concepts of "patriotism" and "nationalism" in Ukraine. Scientific Bulletin of the Kremenchuk Regional Humanitarian and Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko. 2015. №4. PP. 122–129. [Published in Ukrainian]
7. Helvetius A. S. On man, his mental abilities and his upbringing: a textbook on the history of foreign pedagogy / comp. Piskunov AI Moscow: Enlightenment, 1971. 259 p. [Published in Russian]
8. Grabovska S.L. Interactive learning in higher education: problems and prospects. Bulletin of Lviv University. The series is pedagogical. 2001. Vip. 15, Ch. 2. PP. 171–176. [Published in Ukrainian]
9. Hrushevsky M. S On the threshold of a new Ukraine: misconceptions and dreams. Kyiv: Naukova Dumka, 1991. 128 p. [Published in Ukrainian]
10. Yelnikova O. V. Management of introduction of interactive educational technologies in educational process of general educational institution: dis. ... Cand. ped. Sciences: 13.00.01 / Yelnikova Olena Viktorivna. Kyiv, 2005. 245 p. [Published in Ukrainian]
11. Zaliznyak A. M. Preparation of future educators to work with parents on moral education of children of senior preschool age: dis. kan ped. Science: 13.00.04. Kyiv, 2009. 265 p. [Published in Ukrainian]
12. Zubryk A. Interactive methods and techniques of teaching English to primary school students. Current issues of the humanities. Vip 28, tom 2, 2020. PP. 87–92. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/28.208643> [Published in Ukrainian]
13. Kayukov V. I. Patriotic education of students of secondary school in the heroic traditions of the Ukrainian people: author. Candidate of Dissertation ped. Science: 13.00.01. Kirovograd, 1996. 24 p. [Published in Ukrainian]
14. Clarin M. V. Interactive learning - a tool for learning new experiences. Pedagogy. 2000. №7. PP. 12–18. [Published in Russian]
15. Krivchikova G. F. Methods of interactive learning of written speech of future teachers of English: dis. ... Cand. ped. Sciences: 13.00.02 / Krivchikova Galina Fedorovna Kharkiv. 2005. 344 p. [Published in Ukrainian]
16. Pakhomova N. Yu. Project training in the educational process of the school. Methodist. 2004. № 3. PP. 44–49. [Published in Russian]
17. Pometun O. I. Training of primary school teachers: interactive technologies in higher education: textbook. manual. Uman: RVC "Sofia", 2007. 66 p. [Published in Ukrainian]
18. Selevko G. K. Alternative pedagogical technologies. Moscow: Research Institute of School Technologies, 2005. 219 p. [Published in Russian]
19. Training technology / order: O. P. Glavnik, G. M. Bevz; for general ed. S. D. Maksimenko. Kyiv: Glavyk, 2005. 112 p. [Published in Ukrainian]
20. Khimchuk L. The use of pedagogical interactive technologies in the teaching of primary school teachers. Current issues of the humanities. Vip 31, tom 4, 2020. PP. 196–200. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/31.214362> [Published in Ukrainian]
21. Filimonova T. The use of interactive learning technologies in the study of pedagogical disciplines by future primary education professionals. Current issues of the humanities. Vip 31, tom 4, 2020. PP. 190–195. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/31.214360> [Published in Ukrainian]

Список літератури

1. Бадмаев Б. Ц. Методика преподавания психологи : учеб. пос. для студ. высш. учеб. заведений. Москва : ВЛАДОС, 2001. 304 с.
2. Барбіна Є. С. Гуманізація педагогічної освіти у світлі людино утворюючої функції. Науковий вісник Миколаївського державного університету: зб. наукових праць. Педагогічні науки. 2008. Вип. 20. Том 1. С. 34–42.
3. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. Москва: Педагогика, 1989. 192 с.
4. Біда О. А. Інтерактивні технології навчання в початковій школі : навч. посіб. Умань : РВЦ «Софія». 2007. 212 с.
5. Бондаренко Ю. Урок літератури в системі національного виховання. Рідна школа. 1998. № 9. С. 22–26.
6. Волошина Н., Пампуха А. Порівняльний аналіз понять «патріотизм» і «націоналізм» в Україні. Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. 2015. №4. С. 122–129.
7. Гельвеций А. С. О человеке, его умственных способностях и его воспитании : хрестоматия по истории зарубежной педагогики / сост. Пискунов А. И. Москва : Просвещение, 1971. 259 с.
8. Грабовська С. Л. Інтерактивне навчання у вузі : проблеми і перспективи. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2001. Вип. 15, Ч. 2. С. 171–176.
9. Грушевський М. С. На порозі нової України: гадки і мрії. Київ : Наукова думка, 1991. 128 с.
10. Єльнікова О. В. Управління впровадженням інтерактивних освітніх технологій в навчальний процес загальноосвітнього навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Єльнікова Олена Вікторівна. К., 2005. 245 с.
11. Залізник А. М. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку: дис. кан пед. наук : 13.00.04. Київ, 2009. 265 с.
12. Зубрик А. Інтерактивні методи і прийоми навчання англійської мови учнів початкових класів. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 28, том 2, 2020. С. 87–92. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/28.208643>
13. Каюков В. І. Патріотичне виховання учнів загальноосвітньої школи на героїчних традиціях українського народу: автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.01. Кіровоград, 1996. 24 с.

14. Кларин М. В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта. Педагогика. 2000. №7. С. 12–18.

15. Кривчикова Г. Ф. Методика інтерактивного навчання писемного мовлення майбутніх учителів англійської мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Кривчикова Галина Федорівна Харків. 2005. 344 с.

16. Пахомова Н. Ю. Проектное обучение в учебно-воспитательном процессе школы. Методист. 2004. № 3. С. 44–49.

17. Пометун О. І. Підготовка вчителів початкових класів: інтерактивні технології у ВНЗ : навч. посібник. Умань : РВЦ «Софія», 2007. 66 с.

18. Селевко Г. К. Альтернативные педагогические технологи. Москва: НИИ школьных технологий, 2005. 219 с.

19. Технологія тренінгу / упоряд: О. П. Главник, Г. М. Бевз; за заг. ред. С. Д. Максименко. Київ: Главик, 2005. 112 с.

20. Хімчук Л. Використання педагогічних інтерактивних технологій у навчанні вчителів початкової школи. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 31, том 4, 2020. С. 196–200. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/31.214362>

21. Філімонова Т. Використання інтерактивних технологій навчання в процесі вивчення педагогічних дисциплін майбутніми фахівцями початкової освіти. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 31, том 4, 2020. С. 190–195. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/31.214360>

ON THE QUESTION OF THE EDUCATION OF COMMUNICATIVE LANGUAGE SKILLS IN INTERCULTURAL COMMUNICATION: BUSINESS TELEPHONE COMMUNICATION

Kistanova L.

*Candidate of pedagogical Science,
Sochi State University
94, Plastunskaya St., Sochi, RF*

ZUR FRAGE DER BILDUNG VON KOMMUNIKATIVEN SPRACHFÄHIGKEITEN BEI DER INTERKULTURELLEN KOMMUNIKATION: GESCHÄFTS-TELEFONKOMMUNIKATION

Kistanowa L.

*Kandidat der pädagogischen Wissenschaften,
Staatliche Universität von Sotschi,
Plastunskaya-St. 94, Sotschi, RF*

Abstract

The article deals with the problem of the professional language training of future tourism specialists, namely their communicative competence in the case of telephone communication, taking into account not only the importance of their foreign language skills, but primarily social and professional behavioral norms.

Annotation

Der Artikel befasst sich mit dem Problem der Berufssprachenausbildung von künftigen Touristikspezialisten, und zwar deren kommunikativer Kompetenz im Falle der Telefonkommunikation, wobei nicht nur die Wichtigkeit deren Fremdsprachenkenntnisse, sondern vorwiegend soziale und berufliche Verhaltensnormen in Betracht gezogen werden.

Keywords: intercultural communication, telephone communication, business telephone etiquette

Stichwörter: interkulturelle Kommunikation, Telefonkommunikation, Geschäftstelefonetikette

Der moderne professionell ausgerichtete Fremdsprachenunterricht an der Hochschule sei darauf gerichtet, bei den Studenten kommunikative Kompetenz in bestimmten beruflichen, geschäftlichen und wissenschaftlichen Bereichen und Situationen herauszubilden, wobei die Besonderheiten des professionellen Denkens und Verhaltens berücksichtigt werden sollten. Umso mehr gilt es für ein so wichtiges Gebiet wie die Touristik, an das durchaus unterschiedliche Anforderungen gestellt werden.

In unseren Artikeln [1 - 4] haben wir bereits einige wichtige Aspekte der im Geschäftsleben üblichen Umgangsformen berührt, indem wir das richtige Meeting-Verhalten betrachtet haben. Im folgenden Artikel kommen wir nunmehr zum Thema, das für viele längst zum

Alltag im Berufsleben gehört und wo der Geschäfts- Repräsentant trotzdem auch weltweit immer wieder erneut gefordert ist.

Jede Form der geschäftlichen Zusammenarbeit setzt einen ständigen Informationsaustausch und die Verwendung verschiedener Kommunikationsmittel voraus, von denen das Telefon das am häufigsten benutzte geworden ist. Da Telefonate als schnellste Kommunikationsform gelten, sei die Kenntnis der Geschäfts- telefonetikette eine integrative, beruflich bedeutende Eigenschaft eines Spezialisten, die den Aufbau von Beziehungen bei der Zusammenarbeit mit ausländischen Geschäftspartnern sicherstellt und zu schnellen konstruktiven Lösungen der eventuellen Probleme beiträgt.

Bei Telefonaten treten in Vordergrund nicht nur persönliche Merkmale der Teilnehmer an interkultureller Kommunikation, sondern auch der Grad ihrer beruflichen und internationalen Erfahrung. Dabei sei zu bemerken, dass im Falle der Telefonkommunikation die Kompetenz nicht nur perfekte Beherrschung einer Fremdsprache bedeutet. Sicher können unzureichende Fremdsprachenkenntnisse zu erheblichen Missverständnissen bei der Umsetzung der interkulturellen Kommunikation über das Telefon führen. Nicht weniger wichtig aber ist auch die Kenntnis der Geschäftslefonetikette, die der modernen Telefonkommunikation zugrunde liegt, und zwar über mobile Telefone – Handys- verwirklicht wird.

Handys können schnell Kontakte schaffen, aber es gilt auch hier, eine gewisse Etikette an den Tag zu legen. Sie sind im Business längst nichts ungewöhnliches mehr und ebenfalls kein Prädikat für den weltweit agierenden Geschäftsmann, darum ist es nicht unbedingt, dass man als Geschäftsfrau oder Geschäftsmann mit einem Head Set herumläuft, wie in der letzten Zeit öfter zu beobachten ist.

Man muss unbedingt darauf achten, das mobile Telefon im Theater, im Kino und auch bei Open Air Konzerten abzuschalten. Beim Meeting, bei Gesprächen sowie auch beim Geschäftsessen sollte das Telefon ebenso ausgeschaltet bleiben. Störungen werden bei den Gesprächspartnern zu Recht als unhöflich empfunden. Wenn man aber in einer Sitzung auf einen wirklich wichtigen Anruf wartet, sollte man es bereits vorher mit einer entsprechenden Entschuldigung ankündigen. Sollte man wirklich telefonieren müssen, entferne man sich von unfreiwilligen Zuhörern, egal ob beim Geschäftsessen oder im Zugabteil. Da heute ein Handy ein Wunderwerk der Technik darstellt, ist lautes Reden nicht mehr erforderlich, um selbst über Kontinente hinweg verstanden zu werden. Man sollte auch auf eine für die Gegenüber angenehme Lautstärke seiner Stimme achten.

Daraus wird geschlussfolgert, dass kommunikative Kompetenz im oben erwähnten Falle der Telefonkommunikation als Fähigkeit anzusehen sei, sprachliche Mittel mit den Aufgaben und Bedingungen der Kommunikation zu korrelieren, wobei nicht nur kommunikative Zweckmäßigkeit der Aussage sowie auch soziale und berufliche Verhaltensnormen zu berücksichtigen seien.

Quellennachweis

1. Kistanowa L., Tschekulaewa N. On the question of the formation of the professional foreign language competence of future specialists for tourism in Russia by means of the study of discipline "foreign language". Norwegian Journal of development of the International Science No 19, 2018, pp. 45-46.

2. Chekulaeva N., Kistanova L. About the value of writing and written language in the process of teaching foreign language communication of future specialists for tourism. Danish Scientific Journal No 18, 2018, pp.63-64.

3. Kistanova L. Some methodical aspects of education and development of communicative competence of multicultural personality by means teaching foreign language (german). Norwegian Journal of development of the International Science. No 26, 2019, pp.44-45.

4. Kistanova L. Inter-cultural communication and inter-cultural interaction as the basis for forming foreign language communicative competence of specialists of the tourism sphere in the professional training process. Magyar Tudományos Journal. Budapest, Hungary No 26, 2020, pp.16-18.

5. Chekulaeva N. Y., Kistanova L. P., Kresova N. S., Noskova S. A , Prus L. V. Formation of Foreign Language Communicative Competence of the Specialists in Tourism from the Point of View of Diversification of Professional Touristic Education. Journal of complementary medicine research, 2020 vol 11, NO. 1 10.5455/jcmr.2020.11.01.49

FOREIGN EXPERIENCE OF NEGLECTED CHILDREN CARE

Kozubovska I.*doctor of pedagogic sciences, professor,
head of Department of General Pedagogic
and Pedagogic of Higher School, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОПІКИ ЗАНЕДБАНИХ ДІТЕЙ

Козубовська І.*доктор педагогічних наук, завідувач кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи, Ужгородський національний університет,
м. Ужгород, країна***Abstract**

This article deals with the problem of neglected children. It is underlined that especially urgent this problem is in Ukraine and foreign experience of social, psychological, pedagogical and medical work with this category of youth is of a great value. The experience of Great Britain is discussed. Special attention is paid to the activity of different social institutions that work together to provide protection and care of neglected children.

Анотація

У статті розглядаються питання занедбаних дітей. Підкреслюється, що впродовж останніх років ця проблема є дуже важливою для України і зарубіжний досвід соціальної, психологічної, педагогічної, медичної роботи з цією категорією молоді надзвичайно цінний. Аналізується досвід Великої Британії. Особлива увага звертається на спільну діяльність різних соціальних інститутів, які забезпечують опіку і захист занедбаних дітей.

Keywords: neglected children, abuse, protection, care, social institutions. Great Britain.

Ключові слова: занедбані діти, кривда, захист, опіка, соціальні інститути, Велика Британія.

В Україні збільшується кількість занедбаних дітей, які позбавлені адекватного батьківського піклування. Такі діти зазвичай мають порушення в адаптації, схильні до девіантної поведінки і потребують альтернативних форм опіки.

Оскільки ця проблема є актуальною для багатьох інших країн, вважаємо доцільним вивчення зарубіжного досвіду опіки дітей, позбавлених батьківського піклування. Це, насамперед, стосується Великої Британії, де накопичений значний позитивний досвід роботи з педагогічно занедбанними дітьми, відображений у працях британських учених (С.Келлі, Г.Гомор, М.Кнап, М.Раттер, Е.Томсон та ін.)

Результати аналізу наукової літератури свідчать про значну увагу британських учених і практиків до проблеми занедбаних дітей, які не тільки не отримують належної батьківської опіки, але зазвичай зазнають кривди у вигляді різного роду насильства [1, с.413-424]; [2, с. 358-364]; [3, с.432-442].

Поняття дитячої кривди було сформульоване у Великій Британії у 80-х рр. минулого століття і може включати: фізичну кривду, емоційну образу, сексуальне насильство, нехтування і неадекватну опіку [4, с. 5].

Слід підкреслити, що окремі вчені надають дуже важливого значення дитячій кривді і вважають, що це може стати поштовхом до розвитку серйозних захворювань у підлітковому чи навіть дорослому віці [5, с.341-350].

У соціально-правовому захисті занедбаних дітей беруть участь конкретні посадові особи та суспільні інститути: департамент соціальної роботи, доповідач у справах неповнолітніх, громадські прокурори, поліція, служби охорони здоров'я, департамент освіти волонтерські організації.

Відзначимо, що діяльність всіх інститутів у Великій Британії (державних і громадських), які працюють у сфері захисту прав та інтересів неповнолітніх, відбувається на основі співробітництва і взаємодії. Безперечно, співробітництво різних соціальних інститутів є найбільш продуктивним для нормального розвитку особистості дитини. Воно дозволяє отримати об'єктивну інформацію про дитину, опиратися в роботі з нею на її кращі риси, сприяє формуванню доброзичливих, довірливих взаємовідносин з дитиною. Співробітництво можливе при активній взаємодії сторін, усвідомленню ними загальної мети і завдань. Воно передбачає спільне визначення цілей діяльності, спільне планування роботи, розподілу сил у підтримці дитини відповідно з можливостями кожної із сторін, спільну оцінку результатів роботи, прогнозування нових цілей і завдань. В основі співробітництва взаємодіючих сторін з організації роботи з дітьми, які мають відхилення у поведінці, повинна бути: взаємна інформованість учасників взаємодії про дитину, її взаємовідносини з ровесниками, іншими людьми; взаємодопомога, підтримка у вирішенні проблем; зацікавленість в успішній роботі; спільний пошук способів підтримки дитини, створення умов для самореалізації її потенціалу; визначення

загальних завдань і узгоджена конкретизація завдань для кожної із сторін по наданню підтримки дитині.

Основною метою всіх соціальних інститутів є надання підтримки дитині в її соціальному становленні, подоланні труднощів, вирішенні особистісних проблем.

Проаналізуємо особливості взаємодії соціальних інститутів Великої Британії у захисті прав та інтересів неповнолітніх, які потерпають від насильства, жорстокого поводження, занедбаності на прикладі регіону Taunton (Тейсайд, Шотландія), де у автора була можливість безпосередньо вивчати діяльність різних соціальних служб.

Робота з соціально-правового захисту неповнолітніх та їх адекватної опіки починається, перш за все, з наради між службами поліції, охорони здоров'я та службами соціальної роботи. Діагноз кривди підлітка чи дитини ставиться тільки після ґрунтовних висновків медиків, поліції та соціального працівника. Кожна соціальна служба має спеціального працівника, який відповідає за організацію наради по справі кривди дитини. Ініціювати проведення такої наради може будь-яка особа, або агентство [6; 7].

Департамент соціальної роботи забезпечує широким низку превентивних послуг і допомоги сім'ям з дітьми, надає опіку для тих дітей, які не можуть з певних причин жити з їх власною сім'єю. Соціальні працівники також відповідають за звіти у справах кривди неповнолітніх, повідомляють доповідачу комісії у справах неповнолітніх про ситуації, де дитину кривдять, де неповнолітні потребують обов'язкових альтернативних заходів піклування. Якщо нарада по справі неповнолітнього виносить рішення про вимогу нагляду за дитиною, департамент соціальної роботи забезпечує такий нагляд, перевіряє, чи дитина може проживати вдома, або ж необхідним є використання альтернативних способів піклування. Таким чином діяльність департаменту соціальної роботи, його роль у справах скривджених неповнолітніх виходить за межі ідентифікації, розслідування та моніторингу дитини, яка перебуває в ситуації ризику, і передбачає надання психотерапевтичних послуг, щоб дати можливість дітям та сім'ям подолати наслідки кривди. Багато соціальних послуг, однак, забезпечується на волонтерській основі, згідно потреб.

Департамент оплачує діяльність практичних соціальних працівників в усіх основних лікарнях регіону. Крім того, вони працюють в багатьох Центрах здоров'я. Департамент соціальної роботи здійснює також керівництво Центрами для сім'ї та дітей в усьому регіоні, опікується дітьми в дитячих будинках, фостерних сім'ях. Специфічні послуги для сімей, що мають труднощі в піклуванні за їх дітьми надаються в сімейному центрі Полпарк (Polepark).

У всіх видах діяльності відносно випадків жорстокого поводження з дітьми, департамент соціальної роботи співпрацює з іншими агентствами. Зв'язок встановлено з поліцією і медичними службами, освітніми соціальними закладами, школами

та волонтерськими організаціями. Цей зв'язок діє, починаючи з початкової оцінки ситуації жорстокого поводження з дітьми, і в подальшому – в процесі тривалого піклування, нагляду за дітьми.

Департамент соціальної роботи також співпрацює з батьками дітей. Одному з батьків, який не був причетним до насильства, надається відповідна допомога та підтримка, якщо вона є необхідною, щоб захистити дитину. Береться до уваги також точка зору дітей, за ними здійснюється спостереження в родинному оточенні.

Департаментом ведеться реєстр скривджених неповнолітніх або дітей, які перебувають в ситуації серйозного ризику. З координатором цього реєстру можна контактувати через будь-які офіси департаменту соціальної роботи, або телефонну «гарячу лінію», яка працює навіть у вихідні дні.

Менеджер, відповідальний за дитячу службу, працює в кожному головному офісі району. З ним можна обговорити конкретні випадки кривди дитини, він організує міждисциплінарну конференцію за потреби. Важливим аспектом мульти-дисциплінарного співробітництва у випадках кривди неповнолітніх є нарада по справі. Департамент соціальної роботи несе відповідальність за скликання і проведення цих зборів.

Медики є часто першими особами, до яких звертаються у випадках кривди дітей, особливо, якщо є підозра фізичної кривди і занедбаності.

Обов'язки громадського медико-соціального персоналу є наступними:

1. Виявити, чи дитина потребує термінового медичного лікування, в разі необхідності вжити своєчасні відповідні заходи.

2. Провести попереднє обстеження дитини (перший ступінь обстеження), шукаючи очевидні докази кривдження. Водночас медики визначають показники фізичного, психічного і емоційного розвитку дитини, вивчають історію її життя. Таке оцінювання зазвичай проводиться черговим дитячим лікарем, або громадським лікарем охорони здоров'я дитини (Community Child Health Doctor) в місцевій клініці, школі або дитячому садочку. Також оцінка може проводитись у відділення першої медичної допомоги. Саме лікар повинен особисто надати письмовий звіт про результати обстеження відповідним агентствам.

3. У випадках, коли результати обстеження вказують на фізичну кривду, або коли медичний персонал не виключає цього, організувати відповідні заходи спільного педіатричного і судового обстеження (другий ступінь обстеження). Таке обстеження зазвичай проводиться в педіатричному лікарняному відділенні, поліцейській установі, де існують необхідні для цього умови. Воно виконується старшим педіатром в присутності поліцейського. Результати обстеження оформляють документально, громадському прокурору направляється так званий звіт «душі та совісті» (Soul and Conscience report), який використовуватиметься в процесі судочинства. Копія цього звіту також направляється доповідачу служби у справах неповнолітніх.

4. Гарантувати безперервний нагляд за охороною здоров'я та вирішенням медичних проблем, проблем розвитку скривдженої дитини або дитини, яка перебуває в ситуації ризику.

Працюючи спільно з іншими колегами, члени команди першої медичної допомоги (Primary Health Care Team), лікарі-терапевти і дитячі лікарі повинні розпізнати несприятливу атмосферу в сім'ях, помітити в дитини будь-які ознаки кривдження або закладання на ранній стадії.

Сестринський персонал часто контактує першим з дитиною у випадках підозри або фактичної кривди дитини і відіграє подвійну роль: активно бере участь у роботі міждисциплінарної команди у діагностиці випадку підозрюваної або фактичної кривди дитини, а також забезпечує догляд за дітьми, який відповідає індивідуальним вимогам кожної дитини.

Забезпечення потреб дитини є головним завданням впродовж розгляду справи. Навіть дуже мала дитина може вказати, де їй боляче, сказати, що вона переживає, відчуває. Медичні сестри, використовуючи всю свою професійну майстерність, намагаються полегшити біль, дискомфорт і страждання дитини. Знаючи про вразливість дітей, вони забезпечують атмосферу, в якій діти заспокоюються, відчувають себе в безпеці, комфортно.

Сестринський персонал спілкується з членами міждисциплінарної команди від імені дитини, поважаючи її право на конфіденційність, вживаючи заходи, щоб полегшити її подальші фізичні або емоційні страждання. Медичні сестри спілкуються також з батьками, надають можливість батькам обговорити свої проблеми з іншими членами міждисциплінарної команди. Вони залучаються до процедури прийому, огляду дитини, її лікування. Однак, головною турботою цього персоналу є забезпечити опіку і підтримку, що відповідає віку і потребам кожної дитини. Вони спостерігають за дитиною і записують всі дані про неї, її взаємодію з батьками/ піклувальниками. Неадекватна поведінка буде повідомлена спеціалістам і задокументована. Персонал записує всі їх втручання та дії, готує план опіки, який підходить кожній окремій дитині, у відповідності з її обставинами і потребам. Сестринський персонал лікарні готує звіти і присутній на нараді по справі дитини. Вони спілкуються і взаємодіють з іншими агентствами згідно з визначеною стратегією захисту дитини.

У більшості випадків занедбання і жорстокого ставлення до дитини має місце кримінальний злочин. Поліція згідно закону повинна розслідувати всі обставини та зібрати свідчення для подання до громадського прокурора, який відповідає за рішення стосовно порушення судової справи. Звіт також подається доповідачу комісії у справах неповнолітніх, щоб вирішити питання необхідності призначення опіки над дитиною.

Поліція повинна бути негайно інформована щоразу, коли є підозра про те, що злочин або кривда мали або мають місце по відношенню до дитини. Наступним кроком є розпочати слідство, вислухати очевидців, зібрати свідчення та докази, які

можуть включати фотографії пошкоджень дитини, що були зроблені за місцем виклику поліції. Слідство проводиться зазвичай спеціальним офіцером поліції (special Police Officer), хоч у виняткових обставинах первинний огляд може бути проведений рядовим поліцейським.

Поліція підтримує політику співробітництва з іншими агентствами, які залучені до процесу опіки і захисту дітей та молоді. Вона гарантує, що слідство проводиться тактовно, зі співчуттям, зосереджуючись на проблемах дитини. Також поліція проводить консультації з іншими агентствами перед подачею звіту, який містить свідчення жертв злочину.

Проводячи консультації з іншим персоналом, який залучений до вирішення проблем захисту неповнолітніх, спеціальний поліцейський офіцер гарантує, що будь-який медичний огляд, який потрібен для збору доказів, є належним чином скоординований, наскільки це можливо, співпадає з медичним лікуванням, в інших випадках необхідно проводити спільний огляд дитини педіатром та поліцією.

Якщо існує нагальний ризик для дитини, її підшукують безпечне місце для перебування (a Place of Safety Order). Це фіксується документально, повідомлення та звіт відправляють доповідачу комісії у справах неповнолітніх.

Спеціальний поліцейський офіцер обов'язково присутній на нараді по справі, бере участь у прийнятті спільних рішень. Якщо ж попереднє поліцейське розслідування не відбулося, цей офіцер повинен доповісти, чи воно планується.

Заслугує уваги роль доповідача комісії у справах неповнолітніх.

Дитину направляють до доповідача комісії у справах неповнолітніх, коли вона потребує захисту, контролю, керівництва або лікування. Відзначимо, що доповідач комісії у справах неповнолітніх – це спеціаліст з достатньо широкими повноваженнями. Будь-хто може порушити клопотання, щоб направити занедбану дитину до доповідача, але департамент соціальної роботи та поліція мають специфічні обов'язки в цьому відношенні. Доповідач повинен бути обов'язково і негайно повідомлений, якщо дитину забрали з її дому згідно з процедурою термінового переміщення. Саме доповідач повинен вирішити, чи обставини вимагають реалізації подальших дій і яких саме (дітям та сім'ї слід запропонувати допомогу на волонтерській основі, залучаючи департамент соціальної роботи; матеріали направити на розгляд до суду у справах неповнолітніх). Доповідач не може вирішити, чи слід направити на розгляд до суду у справах неповнолітніх матеріали конкретного випадку, поки його не забезпечать достатньою письмовою інформацією на підтримку обґрунтування справи. Тоді доповідач зобов'язаний представити заяву дитині та її батькам. Також можливо, що на пізнішій стадії доповідач свідчитиме перед шерифом..

Громадські прокурори відповідають за розслідування всіх кримінальних справ стосовно неповнолітніх, раптових або підозрілих смертей у своєму

районі. Вони підпорядковані генеральному прокурору, але в щоденній практиці мають високий ступінь незалежності.

Заяви про злочин надсилаються громадському прокурору поліцією, яка проводить початкове слідство і звітує йому.

Громадські прокурори не залучені до справи з кривди неповнолітніх негайно, як лікарі, соціальні працівники та інші професіонали. Однак, те, як представники агентств із захисту дитини проведуть роботу на початкових етапах, може безпосередньо вплинути на будь-яке кримінальне розслідування і на наслідок судового розгляду. В окремих випадках громадський прокурор може бути залученим у процес обговорення справи з іншими професіоналами. З ним можна контактувати в його офісі протягом робочого дня, чи в будь-який момент через поліцію. Хоч громадські прокурори, перш за все, займаються відповідним вивченням випадків кривди дитини і покаранням кривдників, вони свідомі факту, що це не єдині фактори, які слід брати до уваги, і, що благополуччя скривдженої дитини є найбільш важливим у вирішенні будь-якого випадку.

Всі діти, так чи інакше, мають контакт з департаментом освіти через школу, або відвідання різних центрів, позашкільних закладів. Освітній персонал, таким чином, обов'язково повинен реагувати на ознаки кривди або занедбання. Департамент освіти часто ініціює розслідування у випадку виявлення кривди дитини, її соціальної занедбаності.

Весь освітній персонал департаменту спеціально проінструктований щодо дотримання визначених процедур у звітуванні та моніторингу дітей, які стали об'єктом насильства або занедбання. Вони також усвідомлюють відповідну роль департаменту соціальної роботи в цій сфері та співпрацюють згідно інструкцій з поліцією і медичним персоналом, доповідачем комісії у справах неповнолітніх, батьками тощо. В рамках розгляду випадку департаментом, його координатор з питань захисту дітей, освітні працівники (педагоги, психологи) на рівні своєї кваліфікації і компетенції, проводять експертизи, пропонують підтримку, пораду і розглядають окремі випадки кривди в школах.

Спеціально призначеним офіцером з питань захисту дітей (a Designated Officer for Child Protection), який працює в департаменті освіти, розробляються для персоналу програми підготовки на базі департаменту та програми міждисциплінарної підготовки.

Значна роль у виявленні занедбаних дітей належить також волонтерським організаціям. Кожне агентство виробило власні інструкції, які в деяких пунктах можуть суттєво відрізнятися, проте спільним для всіх волонтерських агентств є зобов'язання членів організації повідомляти відомі їм факти (або підозри) кривди чи занедбання дитини, не пов'язуючи це з питаннями конфіденційності, яку вони пропонують за інших обставин. Волонтерська діяльність не фінансується державою, проте можливою є спонсорська підтримка приватних осіб.

Таким чином, у Великій Британії існує ефективна система взаємодії соціальних інститутів, діяльність якої спрямована на захист і адекватну опіку занедбаних дітей.

Список літератури

1. Herrenkohl R. The definition of child maltreatment. *Child Abuse and Neglect*. - 2005. - No 29 (5). - P. 413-424.
2. Homor G. Child sexual abuse: consequences and implications. - *Journal of Pediatric Health Care*. - 2010. - No 24 (6). - P.358-364.
3. Thornton C. Children seeking refuge. - *Journal of the Association of Nurses in AID Care*. - 2015. - No 26 (4). - P. 432-442.
4. Parton N. *The Policies of Child Abuse*. - London: Longman, 1985. - 181 p.
5. Fuller-Thomson E. Making a link between childhood physical abuse and cancer. *Cancer*. - 2009. - No 115 (14). - P. 341-350.
6. *Child Protection. Guidelines and Procedures / Tayside Regional Council. Education Department. Dundee, 1995. - 87 p.*
7. *Working Together for Child Protection in Tayside. (Inter-disciplinary guidelines for professional staff)/ The Tayside Committee for Child Protection. - Dundee, 1994. - 102 p.*

IN DIGITAL LEARNING AT HOME: TEENAGERS AND THE INTERNET

Shakirova G.R.

*Postgraduate student,
Bashkir State Pedagogical University
450008, Russia, Republic of Bashkortostan,
Ufa, Oktyabrskaya revolyutsiya street, 3a*

IM DIGITALEN LERNEN WIE ZU HAUSE: JUGENDLICHE UND DAS INTERNET

Shakirova G.R.

*Doktorand,
Baschkirische Staatliche Pädagogische Universität
450080, Russland, Die Republik Baschkortostan,
Ufa, die Straße der Oktoberrevolution, 3a*

Abstract

The article considers the relevance of the use of digital technologies by adolescents in the digital space. The main sources of obtaining knowledge on the Internet are listed.

Annotation

Der Artikel untersucht die Relevanz der Verwendung digitaler Technologien durch Jugendliche im digitalen Raum. Es werden die wichtigsten Quellen der Informationsgewinnung von den Jugendlichen analysiert.

Keywords: digitalization, teenagers, information technologies, education, in-formation environment.

Schlüsselwörter: Digitalisierung, Jugendliche, Informationstechnologien, Bildung, Informationsmedium.

Im digitalen Lernen wie zu Hause:**Jugendliche und das Internet**

Der Begriff „Digitalisierung“ im Sinne der „Umwandlung von Informationen in digitale Form, die zu niedrigeren Kosten und neuen Möglichkeiten führt“, wurde zuerst von dem amerikanischen Wissenschaftler Nicholas Negroponte von der University of Massachusetts im Jahr 1995 verwendet.

Die Digitalisierung ist ein Trend, der auf der Allrussischen Ebene unterstützt wird und eines der nationalen Entwicklungsziele der Russischen Föderation für den Zeitraum bis 2024 ist. In der Mai-Verordnung des Präsidenten der Russischen Föderation wurde das nationale Programm „Digitale Wirtschaft der Russischen Föderation“ definiert. Heute verbessert die Bildungstätigkeit die Methoden und Methoden des Lernens zusammen mit der Entwicklung von Technologien. Da das moderne Bildungssystem zunehmend mit dem Unterhaltungsbereich konkurrieren muss, ist es notwendig, neue Mechanismen und Lernmethoden zu schaffen, die es ermöglichen, die Schüler stärker in den Lernprozess einzubeziehen. Der Grund für diesen Ansatz war die Notwendigkeit, ein Problem mit mangelndem Interesse und Aufmerksamkeit zu lösen, das es Jugendlichen nicht erlaubt, effektiv eine Ausbildung zu erhalten. Experten sind seit langem zu dem Schluss gekommen, dass die effektivste Methode des Lernens das echte Interesse des Schülers ist, das zuerst gebildet und dann unterstützt werden muss.

Der digitale Raum gibt jedem grenzenlose Möglichkeiten: der Jugendliche kann selbst Wissensquellen für sich wählen. 98% der Russischen Jugendlichen nutzen das Internet täglich. Das hat das Allrussische Zentrum für Meinungsforschung herausgefunden, der im März 2019 die Russen im Alter von 14-17 Jahren befragt hat. Zum Vergleich: nur 69% der Erwachsenen

gehen jeden Tag Online. Welche Möglichkeiten verbirgt man sich in einem grenzenlosen digitalen Raum für Jugendliche?

- Online-Tutorials und Lehrbücher

Um die Effizienz des Bildungsprozesses im Allgemeinen zu verbessern, haben moderne Schüler die Möglichkeit, eine Vielzahl von elektronischen Plattformen zu nutzen. Die Verwendung von elektronischen Lernformen ist meiner Meinung nach ebenfalls relevant. Die elektronische Lernform ist eine Elektronische Ausgabe, eine Art «Satellit» des gedruckten Lehrbuchs, der entwickelt wurde, um seinen Inhalt zu erweitern und zu ergänzen. Die elektronische Lernform entspricht dem gedruckten Lehrbuch in Struktur, Inhalt und künstlerischer Gestaltung, jedoch enthält er zusätzliches Material (verschiedene Multimedia-Elemente und interaktive Links). Die kompetente Verwendung von elektronischen Lernformen ist eine der wichtigsten Voraussetzungen für einen modernen Pädagogen. Seit 2016 muss jedes der Papierbücher, die in der bundesweite Liste enthalten sind, unbedingt auch in elektronischer Form vorgelegt werden. Diese Anforderung wird durch die Ordnung des Ministeriums für Bildung und Wissenschaft der Russischen Föderation № 870 verankert. Die Hauptvorteile von elektronischen Lernformen gegenüber einem traditionellen Lehrbuch sind:

- 1) ein moderner Ansatz für die Einreichung von Informationen;
- 2) interaktive Formulare für die Einreichung von Informationen;
- 3) einfache Navigation;
- 4) Kompaktheit;
- 5) freier Umgang mit Informationen.

- elektronisches Tagebuch, Journal

Das Hauptziel der digitalen Technologien ist es, die Qualität der Bildung, die Transparenz des Lernprozesses (was auch für die Eltern sehr wichtig ist), den Prozess der Aneignung von neuem Wissen für die

Schüler und die Vorbereitung auf den Unterricht zu erleichtern.

- Bildungs-Plattformen

Zoom, Skype, Google Meet, Discord – die speziellen Plattformen für Distations-Training schaffen die notwendigen Bedingungen für die Durchführung der Beschäftigung.

Für die Beherrschung des Wissens gibt es wenig elektronisches Material: viele Schüler waren es bequemer, persönlich mit dem Lehrer zu kommunizieren, um neue Informationen besser und einfacher zu empfangen. März 2020 über 62 Millionen mal heruntergeladen, das sind 90% mehr als vor einem Jahr, so die Mobile App-Analyseplattform App Annie.

- thematische Gemeinschaften

Das digitale Bildungsumfeld muss soziale Mechs berücksichtigen - Wettbewerb, Kooperation, gegenseitiges lernen und gegenseitige Wertschätzung. Nur im Modus der gemeinsamen Tätigkeit kann man die Entfremdung überwinden, lernen, Konstruktive Diskussionen zu führen, auf Kritik zu reagieren, die Kommunikation zu pflegen und zu pflegen.

- soziale Netzwerke

Die beliebtesten bis heute Instagram, in Kontakt, TickTok, irgendwie beeinflussen fast alle Bereiche der Institutionen der modernen Gesellschaft, einschließlich Politik, Bildung, Familie, Religion. Sie spielen eine wichtige Rolle bei der Bildung, Funktion und Veränderung des Sub-Wachstumsbewusstseins. Hier entstehen oft Bildungs- und Interessengemeinschaften. Man kann sagen, dass die Verwendung von sozialen Netzwerken erfüllt mehrere Bedürfnisse von Jugendlichen:

1) in der Kommunikation-das ist der offensichtlichste und zugleich umstrittenste Punkt, vor allem in Bezug auf Jugendliche;

2) in psychologischem Komfort und Akzeptanz;

3) in der Freizeit und Unterhaltung;

4) in der Erkenntnis.

- pädagogische Online-übertragungen

Bis heute können Sie auf fast allen bekannten Plattformen durchgeführt werden, aber der Favorit bleibt YouTube.

- Lehr-Chats

Es ist eine vertraute Kommunikationsumgebung für aktuelle Jugendliche. Die beliebtesten Messenger sind laut einer Studie des Portals Statista im Jahr 2020 WhatsApp und Telegram.

- Entwicklungsumgebung

Neben nicht-interaktiven Inhalten werden in den Lernprozess zunehmend verschiedene digitale Instrumental-Lernumgebungen integriert-von mobilen Anwendungen bis hin zu Online-Plattformen. Spiele, Fragebögen, Simulatoren, virtuelle Modelle und Online-Labors, visuelle Medien, Datenverarbeitung, Dienstleistungen für die Erstellung und Arbeit an Lernportfolios und viele weitere Online-Dienste, die noch nicht in einzelne Typen unterteilt sind, lernen, miteinander zu interagieren, indem Sie eine neue Architektur des Bildungsprozesses aufbauen.

Die Informationen werden heutzutage zu schnell veraltet, und das traditionelle Lernsystem kann nicht immer mit dieser Belastung umgehen, da es nicht erlaubt, das Programm entsprechend der Geschwindigkeit des Auftretens von Neuerungen im Bildungsraum anzupassen.

Das digitale Format des Lernens fängt gerade an, sich aktiv zu entwickeln und in das Bildungssystem einzuführen. Und das ist schon unsere Realität, ohne die es unmöglich ist, moderne Bildung in jeder seiner Richtungen. Diese Technologien sind fest in unser Leben eingegangen und Ihre Entwicklung wird ein Vorteil sein-aber auch weiterhin. Vor unseren Augen entsteht ein neuer Informationsraum und digitale Pädagogik. Und nur wir müssen die ersten Ergebnisse dieser Transformation vergleichen, bewerten, analysieren. [Tabelle 1]

Tabelle 1

Teenager im Bildungsprozess.

Vor kurzem	Heutzutage
Wahrnimmt Informationen	Trifft sinnvolle Entscheidungen
Lernt zusammen mit allen	Lernt auf einer persönlichen Flugbahn
Ein für alle gleicher Schwierigkeitsgrad	Adaptives Trainingsprogramm
Gleicher für alle	Individueller Anruf
Das Ziel ist nur für den Lehrer klar	Klare Ziele für den Schüler
Fragen zum Material nur im Unterricht	24/7 Support
Noten stellt der Lehrer	Ich kann mich jederzeit bewerten und meine Fortschritte sehen
Eins-zu-eins-Training mit dem Lehrbuch	Lernsituationen mit anderen Kindern
Mir wurde alles erzählt	Ich habe es selbst herausgefunden

References/ Informationsquelle

1. Chkanikov A. the Main thing about the EFA: what you need to know about the electronic form of the textbook [Electronic resource].– URL: <https://rosuchebnik.ru/material/ispolzovanie-efu-v-obrazovatelnom-protsesse/> (date of request:18.01.2021)

2. Decree of the President of the Russian Federation "On national goals and strategic objectives of the development of the Russian Federation for the period up to 2024".URL:<http://kremlin.ru/events/president/news/57425>

3. Electronic resource: <https://rosuchebnik.ru/material/servis-v-pomoshch-uchitelyam-i-detyam/>

4. Electronic resource: Manifesto on the digital educational environment <http://manifesto.edutainme.ru/>

5. Electronic resource: Psychological Journal, article " Internet in the life of modern teenagers: a problem and a resource" <https://psychojournal.ru/article/892-internet-v-zhizni-sovremennyh-podrostkov-problema-i-resurs.html#t20c>

6. Voiskunsky A. E. Psychology and the Internet. - Moscow: Akropol, 2010.

PHILOLOGICAL SCIENCES

POWER OF WORD IN NIZAMI GANJAVI'S "ISGANDARNAME"

Aliya Umran Aliaga Alizadeh

*Baku Slavic University, Department of the Azerbaijani language and teaching methods, lecturer, AZ1014,
Suleyman Rustam street, 33*

Dedicated to the 880th anniversary of the birth of the great Azerbaijani poet Nizami Ganjavi

Abstract

The art of Nizami Ganjavi, who created the rare pearls of world poetry, has gained an eternal position in the history of mankind, leaving centuries behind and reaching our modern times. Nizami Ganjavi, who formed a unique and original stage in the development of Azerbaijan's public artistic thought, continues to live and be loved as our spiritual contemporary, illuminating the development of art in the post-Middle Eastern literature with his genius poetic discoveries.

Keywords: language, creativity, power of word, artistic thought

Despite the fact that the humanist concept, which turned against the theocentric theory that constitutes the meaning and content of Nizami's poetry, was formed in the classical examples of world renaissance life in the form of "man and nature", "autonomy of personality", if the socio-philosophical scientific ideas of the renaissance thinkers of the East, such as Omar Khayyam, Ibn Sina, Al-Farabi, Ibn Roshd, Al-Biruni, Al-Marri, are combined with the poet's artistic heritage, their spiritual connection, unity and purpose can be revealed. The human ideas, humanistic views, moral thoughts, brilliant expression of the sublime desires and aspirations that reflect life, inspired in the works of the poet, which helped to perfect and integrate human character, raised the greatness and aesthetic power of his eternal, incomparable heritage to the highest peak of the art of speech. The greatness of human personality and pride, the will of man, his intellect, his inexhaustible talent are confirmed in unity with the life and work of Nizami.

There are moments in Nizami's poetry that resonate with the ideals of the leading representatives of the European Renaissance art of the XV-XVI centuries.

In his last great work, Alexander the Great, which reflects the ancient historical period in the poet's epic works on languages, his connection with the Renaissance worldview and outlook on life, referring to Hellenic culture, Greek philosophers and thinkers such as Fales, Hermes, Socrates, Plato, Aristotle. His "Isgandarname", which consists of two books – "Sharafname" and "Igbalname", is an incomparable work of art that deals with social and spiritual Light, Goodness, Beauty and Glory, and appreciates the power of the word. Nizami's assessment of the role of the word in the creation of life can be seen in the example given in the section on the reasons for writing this work:

Oturdum sınanmış kəslərlə bir an,
Böyüklər adından yazdım bir dastan.
Beynimin, qanımın çeşmələrindən
Bu qədər inci söz sıxıb düzdüm mən.
Nə qədər dəyərlə xəzinə qurdum,
Hər birinə yeni nüktələr vurdum.
Yorulmaq bilmədən gündüz və gecə,
"Məxzənül əsrar"ı yazdım əvvəlcə.
İncəlik, şirinlik yığaraq ondan,
"Xosrov və Şirin"çin düzdüm bir dastan.
Sonra başqa yerdə çadırı vurdum,
"Leyli və Məcnun"un eşqini qurdum.
Bitirdim dastanı, bir nəşə tapdım,
Atımı "Həft peykər" üstünə çapdım.
İndi söz mülkündə büsat quraram,
İsgəndər dövründən təbil vuraram.
Yazaram mən onun şan-şöhrətindən,
Taxtının-tacının əzəmətindən.
İsgəndər çox böyük yol təqib etdi,
Dirilik suyunun dalınca getdi.
Dirilik suyunun olmadı sonu,
Ancaq indi tapdı həyat suyunu.
Sözlər padşahının bir məsəli var,
Nə gözəl söyləmiş: "Axtaran tapar!" [1, p. 406]. A

poet who speaks about the power of the word, the power of influence –

"Sözün də su kimi lətifəti var,

Qələm sözün qüdrətindən xəbər tutmayıb hələ" – while singing in praise of such qualities as so-called subtlety, sharpness, charm and power.

Yeniliklər törədən bu qoca kainatda

Sözdən kəskin və incə bir şey tapılmaz həttə – he manages to raise his voice high. In connection with these ideas, the following verses also assess the role of the word in life:

Sözlə əldə edilmiş təbin bütün qüdrəti,
Sözlə yaranmış şəriətin hörməti.
Onda ki bayraq açıq söz ürəkdə, könüldə,
Artıqdır və yersizdir, orda qələm də dil də.
In confirmation of these views
“Söz bayraqdan daha çox əldə eyləyir zəfər,
Qılıncdan daha artıq qalxıb alar ölkələr”

– The poet, who preferred the power of the word to the banner of victory and the sword by writing his poems, writes in the “Isgandarnama” that the use of the power of the word as a special means of struggle is a valuable weapon. Nizami considers the word more reliable in the work, considering that the power of gold, the power of the sword, even if the magicians can not solve it, will have a stronger effect than all these means [2, p. 20]:

Ona rast gələndə bir qatı düşmən,
Vuruşda işləri bərkə düşərkən,
Əvvəlcə qızılı iş salardı
Qızıl tək işləri tez həll olardı.
Qızıl iş görməsə, iş olsa mahal,
Qılınc atardı əlini dərhal.
Qılınc etməsəydi bu işə çarə,
İşi tapşırırdı əfsunçulara.
Bir işi də görməsəydi onlar da əgər,
Köməyə gələrdi onda natiqlər [1, p. 524].

Alexander, the poet's favorite hero, keeps “six groups” of people with him. One of the forerunners of this group is the “skilled”, “fire tongues”, “wise men with far-sightedness” speakers. What other groups fail to achieve, the speakers in that group do:

Deyirlər getsəydi o bir yer üstə,
Yanımda hazırdı bu altı dəstə:
Mınlərəcə ən möhkəm, mərd qılınc vuran
Durardı əmrində onun hər zaman,

Əfsunda Harutu vurub keçənlər [1, p. 522]. (Harut is the name of one of the angels sent by God. In poetry, it is symbolized as a magician, a sorcerer – A.A.).

Neçə əfsun quran, neçə cadugər
Elə natiqlər ki, dilləri atəş
Heyrətdi onlara səmada günəş.
Alim, uzaqgörən hikmətşünaslar
Saysız-hesabsızdır qiymətşünaslar.
Qoca zahidlər də vardı bir qədər
Dua edərdilər onlar gecələr.
Bir işi düşünə düşsə hər zaman

Kömək istəyirdi daim bunlardan.
Bu altı dəstədən məclis qurardı,
Onlardan iş üçün tədbir sorardı [1, p. 522].

Nizami, who is always attached to the supremacy of the power of the divine being, connects the victory of Alexander at the beginning of the second book of the work “Iqbalname” with the happiness bestowed on him by the Almighty God:

Sözdə etməsəydi düşməyə təsir,
Alimlər yığışib görərdi tədbir.
Onlar da qalsaydı tədbirdə naçar,
Zahidlər Allaha yalvarardılar.
İşə gəlməsəydi hər biri hərəgah,
Haqqa gətirərdi axırda pənah.
Bəxti yar olardı o şaha müdam,
İşinə verərdi xeyir ilə əncam [1, p. 524].

According to Nizami, such characteristics were important for Alexander, who rose to the rank of a prophet and was surrounded by scholars.

Ömründən keçirən tam iyirmi il,
Şahlığa ucadan vururdu təbil.
İyirmi yeddiyə çatınca yaşı,
Peyğəmbər olaraq ucaldı başı [1, p. 405].

Nizami lovingly described and presented the image of Tutiyanus, who skillfully used the power of words and the miraculous power of influence:

Bir rumlu var idi olduqca insan,
Natiqdi bir neçə dildə danışan.
Alimdi hər fikri, sözü qurmaqda,
Mahirdi ox atıb qılınc vurmaqda.
Söhbəti tutini kəməndə salmış,
Özü Tutiyanus adını almış.
O qədər kəskindi sözü, hünəri,
Özünə çəkərdi dinləyənləri [1, p. 413].

Nizami's view of the power of words as a means of struggle is not only the poet's fantasy, but, first of all, his artistic attitude to the word, as well as the artistic expression of historical truth through Nizami's creative imagination.

References

1. Klassik Azərbaycan ədəbiyyat kitabxanası. XX cildə. IV cild. Bakı, 1962
2. Hüseynoğlu S. İfadəli oxunun əsasları. Bakı, 2010, s. 20-21.

THE THEME OF THE «LITTLE MAN» IN THE WORK OF T. MANN (ANALYSIS OF THE WORK «LITTLE HERR FRIEDEMANN»)**Gauch O.,***candidate philological sciences, docent of the department of socio-cultural activity, cultural studies and sociology Tyumen State Institute of Culture***Kandyba Y.V.***student of the Faculty of Socio-Cultural Technologies of the Tyumen State Institute of Culture***ТЕМА «МАЛЕНЬКОГО ЧЕЛОВЕКА» В ТВОРЧЕСТВЕ Т. МАННА (АНАЛИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ «МАЛЕНЬКИЙ ГОСПОДИН ФРИДЕМАН»)****Гауч О.Н.,***кандидат филологических наук, доцент кафедры социально-культурной деятельности, культурологии и социологии Тюменского государственного института культуры***Кандыба Я.В.***студент факультета социально-культурных технологий Тюменского государственного института культуры***Abstract**

The article is devoted to the reinterpretation of the "little man" theme in the European literature of the turn of the century. In the course of the artistic analysis of T. Mann's work "Little Mr. Friedemann", the characteristics of the "little man" were revealed. These include the following: nondescript appearance, isolation, detachment from people, mentally ill. The main character of the work is a person with a psychological trauma formed under the influence of the environment. T. Mann shows how decadent moods, the collapse of illusions, the spontaneity of the development of society affect the human psyche.

Аннотация

Статья посвящена переосмыслению темы «маленького человека» в европейской литературе рубежа веков. В ходе художественного анализа произведения Т. Манна «Маленький господин Фридеман» были выявлены характеристики «маленького человека». К ним можно отнести следующие: невзрачный вид, замкнутость, отстраненность от людей, душевнобольной. Главным героем произведения – человек с психологической травмой, сформированной под воздействием окружающей среды. Т. Манн показывает как декадентские настроения, крах иллюзий, стихийность развития общества влияют на психику человека.

Keywords: critical realism, psychological portrait, element, impotence, collapse, inevitability, theme of the «little man».

Ключевые слова: критический реализм, психологический портрет, стихия, бессилие, крах, неизбежность, тема «маленького человека».

Томас Манн – один из крупнейших мастеров критического реализма начала XX в. Его творчество, насыщенное богатейшим идейно-философским содержанием, занимает особое место в немецкой литературе. В 1898 году публикуется первый сборник его новелл «Маленький господин Фридеман», не получивший большой огласки в обществе. В этом сборнике были сформулированы идеи, которые отразились в позднем творчестве писателя: беспокойная мысль о неустроенности, противоречивом концепте современного мира. К наиболее углубленному осознанию данной идеи он придет позднее. Интерес начинающего писателя притягивают психологические трудности душевнобольного и неполноценного человека [3].

Томас Манн относится к философии, где фундаментом понимания мироустройства является стихийная, ничем не обособленная, Мировая Воля, обозначающаяся в его системе ценностей как бесконечное стремление. У нее нет начала. Она далеко за пределами причинности, времени и простран-

ства. Воля – это внутренняя сущность мира, наделенная универсально-космическими функциями. И поэтому все сущее: природа, человек, социальные институты и предметные формы культуры – представляют собой лишь ступени объективизации Воли [2].

Жизнь Т. Манна как мыслителя, вдохновленная деятельностью А. Шопенгауэра, Ф. Ницше, Р. Вагнера и систематической культурной концепции немецкого «конца века», сформирована за счёт постоянного перемещения к наиболее глубокому и продуктивному идеологическому ориентиру. Т. Манн акцентирует внимание на преодолении психологии декаданта, основательно им изведанной. Для себя он выделяет средство предельного самоочищения немецких «бюргерских» идеологических устоев, а в собственных работах – механизм «самоопределения» посредством рефлексии.

Художественный метод немецкого писателя выделяется благодаря сознательному отношению к творчеству и творческому процессу. Данное выражение можно понимать по-разному: во-первых, его

работы состоят из непосредственных размышлений о сути мироздания и творчества; формирование написанных работ – присутствие рефлексией, куда вступает интегральная составляющая; во-вторых, только наполнением произведений возможно выстроить проблематику искусства и творчества, выполняющая как раз-таки у Манна роль многоцелевого знака [5].

Томас Манн на расцвете своего творчества создает ряд новелл, которые в итоге переродились в общее произведение «Маленький господин Фридеман». Это произведение соответствует всем канонам и убеждениям немецкого писателя. В нём изображается мрачная, беспринципная и жестокая реальность, где действующие герои во многом проявляют собственный эгоизм по отношению друг к другу. Почерк автора заметен благодаря описанию гротескно-мрачной жизни общества того времени, раскрытию образов, которые порой совершенно отличаются друг от друга, акцентированию внимания на коммерциализацию любой деятельности, что сказывается на социальном строе.

История повествует о «маленьком человеке», господине Фридемане, живущем совершенно обычной жизнью. Однако у героя были черты, которые отличали его от остальных людей. Начнём с того, что сам по себе Иоганнес – человек замкнутый: «никто не знает, сколько душевных сил стоило ему, отречься от высшего, даруемого жизнью счастья, искренне наслаждаться доступными ему радостями» [4]. Отстраненность от людей сформировалась из-за его внешних качеств, ведь он был довольно маленького роста, горбатый и невзрачный на вид. Такие черты отпугивали людей, что повлияло на его эмоциональный настрой и уверенность в себе. Ещё с детства Фридеман ощущал одиночество и непринятие себя в обществе: «он любил тоску ради нее самой и говорил себе, что, когда надежды сбываются, все лучшее остается позади» [4]. Важно отметить, что Томас Манн создал героя, который не жалуется на игнорирование со стороны социума. Господин Фридеман – «маленький человек», который развивается и формируется, как личность, несмотря на психологические травмы.

Для глубокого раскрытия проблематики произведения в произведении описывается вся жизнь главного героя. Читатель выступает в роли наблюдателя и замечает изменения в поведении господина Фридемана. Если в начале повествования складывается образ человека, способного перейти через себя и любить жизнь, наполняя её красками в виде музыки, театра, живописи, то в финале отчетливо заметно, что герой признаёт некую победу общества в конфликте. Иоганнес строил для себя отдельный мир, отдаляясь, тем самым, от лишнего взглядов и мнений, но в конечном итоге приходит к мысли о потере контроля и не нахождении власти над своими чувствами. На это повлияли многие запреты, которые он сам себе назначил. Например, Фридеман начал игнорировать любовные порывы к женщинам ещё с раннего детства: «другим это дает счастье и радость, мне же может принести только горе и страдание» [4]. Однако против природы

пойти нельзя, и спустя время герой влюбляется в госпожу Риннлинген, которая сначала играет с чувствами Иоганнеса, а потом беспощадно отталкивает его от себя. Финальной точкой становится кончина главного героя, разочаровавшегося в жизни и ощутившего внутренний крах. Томас Манн на фоне личной трагедии горбуна поднял вопрос о мироустройстве общества, о гибели нравов, об искусственном мире иллюзий и фальши.

Немецкий писатель был гуманистом, который ценил совокупные достижения западной культуры и верил в необходимость защиты цивилизации от опасностей разложения и варварства. Его работа – это запись осознания жизни с множеством возможностей и напряженности, присущей (более или менее плодотворной) реакции на эти возможности.

Анализируя данный рассказ, можно сделать вывод об идейно-художественном содержании творчества Томаса Манна, где в центре произведения – человек, его жизнь, противоречия человеческого бытия, отображено сосредоточение внимания на движениях человеческой души, изменениях, которые отбывали в психике героев, проникновение в человеческую душу, раскрытие внутреннего мира личности, показ зарождения чувств.

Помимо гуманистических идей, в произведении упоминается пагубное влияние денег на судьбы людей. Как и остальное общество, Иоганнес занимался коммерцией с юношеского возраста: «семнадцати лет он распростился со школой и занялся коммерцией, как занимались ею испокон века все люди его круга...» [4]. В приморском городе все были заняты лишь тем, что насыщались деньгами, как бюргеры-предприниматели. Мало кто видел другие интересы, кроме торговли, что сказывалось на кругозоре жителей. С самого детства детей приучали работать по схеме, не спрашивая об увлечениях и хобби. Автор выделяет проблему власти денег над людьми. Одиночество манновских героев в большой степени обусловлено уродством, болезнями, предрасположенностью к психическим заболеваниям. Общим для большинства персонажей является и неучастие в деловой жизни: источник их материального обеспечения – рента. Ранний период творчества немецкого писателя наполнен героями, которые имеют одинаковый возраст и не способны создать семью.

Томас Манн считает, что «Маленький господин Фридеман» – небольшая, меланхолическая история представляет собой прорыв в литературном мире для него самого, и что основной мотив, пронизывающий эту работу, появляется здесь впервые. Можно предположить, что этот основной мотив относится к стремлениям, которые изгнаны глубоко внутри нас, которые усваиваются в обычной жизни, но которые становятся неконтролируемыми в любое время [2].

Таким образом, слово у Т. Манна – это постоянная вероятность происхождения совершенно новых терминов, значение которых несёт в себе глубокий философский посыл. Принципиальная доступность сформированных образов, наличие

данных интерпретации под разными углами, насыщенная разнообразием значений и терминов, обрамляется у немецкого автора мыслями, относящимися к мифу как к началу, ограничивающему поток понятий и возвращающему их к единой точке – некоей основе, смыслу и форме. На уровне художественного языка произведения таким смыслообразующим началом является символический образ, «взращенный» писателем на почве сугубо «реалистического» способа повествования. Историю творческого развития Томаса Манна нельзя всерьез понять, если не принимать во внимание его глубокую привязанность к русской литературе. Томас Манн – писатель-мыслитель – прошел сложный путь. Он вырос в среде состоятельного, консервативного бюргерства; немалую притягательную силу для него долгое время имели философы реакционного, иррационалистического склада – А. Шопенгауэр, Ф. Ницше.

References

1. Averintsev S.S. The symbol of art // Sofia-Logos. Dictionary. – М., 2001.
2. Belyakov D.A. Deep psychology and poetics of T. Mann's novel «The Magic Mountain» / D.A. Belyakov // Actual issues of philological sciences: materials of the III International Scientific Conference (Kazan, October 2015). – Kazan, 2015. – Pp. 1–5. – URL: <https://moluch.ru/conf/phil/archive/176/8841/>
3. Mann T. Collected works: in 10 volumes: translated from German / Thomas Mann; edited by N.N. Wilmont and B. L. Suchkov. – М., 195–1961.
4. Mann T. Little mr. Friedemann. – URL: <https://www.litmir.me/br/?b=19076&p=1>
5. Fateeva A.S. Overcoming the text: Semiotics-hermeneutical tradition and the phenomenon of mythologism in the culture of the twentieth century / A.S. Fateeva // Young scientist. – 2014. – № 18 (77).

IDEOLOGIZATION IN THE SEMANTICS OF A POLITICAL SIGN

Zavarzina G.

*Doctor of Philological Sciences, Associate Professor
Head of the Department of the Russian language, modern Russian and foreign literature, Voronezh State Pedagogical University
Russia, Voronezh*

ИДЕОЛОГИЗИРОВАННОСТЬ В СЕМАНТИКЕ ПОЛИТИЧЕСКОГО ЗНАКА

Заварзина Г.

*доктор филологических наук, доцент
заведующий кафедрой русского языка,
современной русской и зарубежной литературы,
Воронежский государственный педагогический университет,
Россия, г. Воронеж*

Abstract

This article is devoted to the study of ideologization as an obligatory attribute of any society and the main typological feature of political vocabulary. The paper deals with the question of ways of demonstration of ideologization in the language. The conclusion is made about the representation of so-called "ideological semes" in the content of a political sign, which exist due to ideological attitudes of native speakers.

Аннотация

Настоящая статья посвящена исследованию идеологизированности как обязательного атрибута любого общества и основной типологической особенности политической лексики. В работе решается вопрос о способах проявления идеологизированности в языке. Делается вывод о представленности в плане содержания политического словесного знака так называемых «идеологизированных сем», наличие которых обусловливается идеологическими установками носителей языка.

Keywords: ideologization, semantics, language system, political vocabulary, ideologized semes, social evaluation.

Ключевые слова: идеологизированность, семантика, система языка, политическая лексика, идеологизированные семы, социальная оценочность.

Как известно, большинство исследователей основной типологической чертой политической лексики считают ее идеологизированность («классовую ориентированность», «идеологическую обусловленность», «идеологическую связанность»). Действительно, семантическая система языка может отражать «классовые интересы и позиции, что

наиболее отчетливо проступает в сфере общественно-политической лексики, являющейся наиболее идеологически связанной и обусловленной» [1]. Идеологические интенции субъекта политической коммуникации, несомненно, определяются, с одной стороны, его социальной принадлежностью, мировоззренческими позициями или

интересами; с другой — фоновыми идеологическими категориями, закрепляющими исторический опыт национального самосознания. Как правило, идеологизированность возникает в языке двумя путями: под влиянием изменений, происходящих в общественной жизни и общественном сознании, в языке, во-первых, появляются новые идеологизированные слова, а во-вторых — идеологически нейтральные слова приобретают новые, идеологизированные значения [2].

Безусловно, идеологизированность характерна для любого языкового коллектива — как идеологически однородного, так и неоднородного. У современных исследователей не вызывает сомнения тот факт, что русский язык советского периода, обслуживавший общество, в котором не существовало антагонистических классов, отличался значительной идеологизированностью. Понимание же идеологизированности как явления, абсолютно необходимого в обществе с антагонистическими классами, сохраняется в настоящее время только у дискурсе сторонников КПРФ.

Признавая идеологизированность основной специфической чертой политической лексики, исследователи, однако, расходятся в понимании того, вся ли она обладает этой особенностью.

Согласно наиболее распространенному в научной литературе взгляду, идеологизированность присуща всему пласту политической лексики (см., напр., работы Э.Г. Туманян, Т.Б. Крючковой, Л.В. Сахаровой, А.Н. Баскакова, В.М. Лейчика, В. Шмидта, Н. Купиной и др.). Так, напр., по мнению Н. Крючковой, «общественно-политическая лексика и общественно-политическая терминология — это лексические единицы, обозначающие понятия, связанные с идеологией» [3]. В рамках указанного подхода для обозначения исследуемой подсистемы нередко используются терминологические наименования «идеологизированная лексика», «идеологически связанная лексика» или «идеологема».

Согласно другой точке зрения, идеологизированность — специфическая черта, характерная для части политической лексики, точнее — для ее ядра. Так, напр., А.Л. Голованевский, изучая общественно-политическую лексику дореволюционного периода, выделяет в ней слой социально и идеологически значимой лексики [4].

Однако при кажущейся противоречивости разногласия лингвистов в трактовке данного вопроса не исключают друг друга и обусловлены, прежде всего, их различиями в понимании объема политического словаря. Очевидно, что исследователи, стоящие на позициях широкого понимания политической лексики, признают идеологизированным лишь ее ядро; с другой стороны, узкий подход позволяет считать идеологизированной всю исследуемую подсистему языка.

В научной лингвистической литературе по-разному решается вопрос и о способах проявления идеологизированности языковых единиц.

Согласно одной из существующих концепций, идеологизированность находит свое воплощение

прежде всего в социальных оценках, присутствующих в семантике слова или сопровождающих ее [5]. Под социальной оценкой, терминологически обозначаемой как «идеологическая оценка», «социально-классовая оценка», «социальные коннотации», лингвисты обычно понимают «оценку, производимую сознательно и целенаправленно привносимую в семантику языковых знаков в процессе номинации явлений и понятий общественно-политической жизни со стороны общественных классов, партий и социальных групп» [6].

При этом одни ученые [4] признают правомерность существования социальной оценки наряду с традиционно выделяемыми эмоциональной и интеллектуальной оценкой и считают, что повышение уровня социального развития общества обуславливает усиление роли социальных факторов в развитии языка и соответственно социальной оценочности.

Другие исследователи совершенно справедливо, на наш взгляд, относят социальную оценку к особой разновидности интеллектуальной оценки [3; 4]. В настоящее время становится очевидно, что социальная оценка может быть связана не только с идеологией тех или иных классов, но и с идеологией определенных социальных групп, что ярко проявляется, например, в русском языке новейшего периода. Если исходить из того, что, с одной стороны, принятые в обществе эмоции и оценки самого разного характера закрепляются в составе эмотивного, или эмоционально-оценочного, компонента значения слова, а с другой стороны, эмоциональная оценочность в широком смысле слова может быть разложима прежде всего на две основные составляющие: собственно эмоциональную оценочность и интеллектуальную оценочность [7], то естественно предположить, что оценки, определяемые социальными или идеологическими установками определенных общественных групп, относятся именно к разряду интеллектуальных и могут выражаться в эмотивных семах положительной или отрицательной оценки и сопровождаться эмоционально-оценочными семами «одобрение» или «неодобрение».

Сторонники другой концепции формами проявления идеологизированности считают социально-классовую полисемичность и полиэмоциональность [8]. В отечественной научной литературе долгое время существовала точка зрения, согласно которой отмеченные явления обязательно обнаруживаются только в языковых системах, обслуживающих идеологически неоднородные общественные коллективы. Думается, однако, что подобный подход в значительной мере определялся политическими установками авторов и «эксплицитно основывается на теории общества, содержащей категорию партийности» [9]. Вместе с тем совершенно очевидно, что социальная организация общества во многом определяет эксплицитность/ имплицитность идеологической многозначности и полиэмоциональности политических словесных знаков.

Достаточно распространенной является также

концепция, согласно которой идеологизованность находит проявление в специальном «идеологическом» компоненте семантики языкового знака, нередко связываемым с коннотативной составляющей плана содержания, которая традиционно является реакцией на денотативное значение слова. Весьма интересной в названном аспекте представляется точка зрения Г.Н. Скляревской, по мнению которой, в слове может присутствовать так называемый «идеологический прагматический компонент», представляющий такую часть семантики словесного знака, которая основана «не на всеобщих и вечных представлениях, а на искаженных, смешанных — на знаниях и истинах, навязанных, внушенных и пропагандируемых в конкретном социуме» [10]. Закрепленность идеологического компонента за тем или иным знаком обычно осознается и проявляется только в речевом акте, но возможно вхождение его в семантическое ядро и закрепление в словарной дефиниции.

Думается, что идеологизованный характер политической лексики не предполагает существование в ее семантике какого-либо особого, специального идеологического компонента. Любой компонент плана содержания общественно-политического слова может оказаться идеологизованным, то есть содержать так называемые «идеологизованные семы», наличие которых определяется не особенностями отражаемых реалий, объективной внеязыковой или языковой действительностью, а теми или иными идеологическими установками носителей языка. Подобные семы чаще всего проявляются как семы социальной оценки на уровне эмоционального компонента содержания слова. Вместе с тем, они могут обнаруживаться и на уровне других составляющих значения словесного знака: денотативном, собственно-языковом, эмпирическом, - а также могут определять и все содержание того или иного лексико-семантического варианта слова

References

1. Schmidt, V. Language and politics correlation as a subject of social efficiency of a language from the perspective of Marxism-Leninism // Current problems of the linguistics of GDR: Language-ideology-society. – M.: Progress, 1979. – 70-86 pp. [Published in Russian]
2. Zavarzina, G.A. To the question of forms of demonstration of ideologization of public policy of the Russian vocabulary // The Russian language: the history and the present. – Chelyabinsk, 2002. – 69-71 pp. [Published in Russian]
3. Kryuchkova, T.B. Organization and development features of public policy lexis and terminology. – M.: Science, 1989. – 151 p. [Published in Russian]
4. Golovanevskij, A.L. Ideological evaluative dictionary of the Russian language of the 19 – the beginning of the 20 centuries. – Bryansk: Bryansk State Pedagogical University Publishing, 1995. – 169 p. [Published in Russian]
5. Nobjert, A. To the question of a subject and main concepts of Marxism-Leninism sociolinguistics //

Current problems of the linguistics of GDR: Language-ideology-society. – M.: Progress, 1979. – 48-69 pp. [Published in Russian]

6. Gel'gardt, R.R. Selected papers. Linguistics. Folkloristics. – Kalinin, 1966. – 125 p. [Published in Russian]
7. Zavarzina, G.A. Semantics of the political word sign in the contemporary Russian // Vestnik RUDN. – Series “The Russian language and foreign languages and teaching methodology”. – 2010. – Vol. 3. – 19-26 pp. [Published in Russian]
8. Kashaeva, E.YU. Social and class evaluation of contemporary Russian lexical items. – Rostov-on-Don, 1987. – 21 p. [Published in Russian]
9. Dieckmann, W. Language in politics // Struggle for words? Political terms in controversy. – Munich, Vienna, 1980. – 90-111 pp. [Published in German]
10. Sklyarevskaya, G.N. Pragmatics and lexicography // Language-system. Language-text. Language-capacity. – M.: Russian Language Institute, 1995. – 63-71 pp. [Published in Russian]

Литература

1. Шмидт В. Соотношение языка и политики как предмет исследования социальной эффективности языка с позиций марксизма–ленинизма // Актуальные проблемы языкознания ГДР: Язык–идеология–общество. – М.: Прогресс, 1979. – С.70–86.
2. Заварзина Г.А. К вопросу о формах проявления идеологизованности общественно-политической лексики русского языка // Русский язык: история и современность. – Челябинск, 2002. – С.69-71.
3. Крючкова Т.Б. Особенности формирования и развития общественно–политической лексики и терминологии. – М.: Наука, 1989. – 151 с.
4. Голованевский А.Л. Идеологически-оценочный словарь русского языка XIX – начала XX вв. – Брянск: Изд-во Брян. гос. пед. ун-та, 1995. – 169 с.
5. Нойберт А. К вопросу о предмете и основных понятиях марксистско–ленинской социолингвистики // Актуальные проблемы языкознания ГДР: Язык–идеология–общество. – М.: Прогресс, 1979. – С.48–69.
6. Гельгардт Р.Р. Избранные статьи. Языкознание. Фольклористика. – Калинин, 1966. – 125 с.
7. Заварзина Г.А. Семантика политического словесного знака в современном русском языке // Вестник РУДН. – Серия «Русский и иностранный языки и методика их преподавания». – 2010. - №3. – С.19-26.
8. Кашаева Е.Ю. Социально–классовая оценочность лексем современного русского языка. – Ростов–на–Дону, 1987. – 21 с.
9. Dieckmann W. Sprache in der Politik // Kampf um Wörter? Politische Begriffe im Meinungsstreit. – München, Wien, 1980. – S. 90-111.
10. Скляревская Г.Н. Прагматика и лексикография // Язык–система. Язык–текст. Язык–способность. – М.: Ин–т русского языка РАН, 1995. – С.63–71.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

PROBLEMIZATION OF LANGUAGE AND SPEECH IN THE FORMAL SCHOOL OF LITERATURE STUDIES

Bondarchuk B.

*Institute of Higher Education,
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,
postgraduate student
Bastionna str., 9, 01014 – Kyiv*

ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЯ МОВИ І МОВЛЕННЯ У ФОРМАЛЬНІЙ ШКОЛІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Бондарчук Б.

*Інститут вищої освіти,
Національна академія педагогічних наук України,
аспірант,
вул. Бастіонна, 9, 01014 – Київ*

Abstract

The article is devoted to the analysis of the main theoretical positions of the formal school of literary criticism. It is revealed how the basic provisions of the formal school were formed due to the critique of psychologism and the development of certain ideas of futurism.

Анотація

Статтю присвячено аналізу основних теоретичних позицій формальної школи літературознавства. Виявлено, як формувалися основні положення формальної школи завдяки критиці психологізму і розвитку окремих ідей футуризму.

Keywords: formal school of literature studies, language, speech, critique of psychologism, futurism.

Ключові слова: формальна школа літературознавства, мова, мовлення, критика психологізму, футуризм.

На відміну від багатьох літературно-філософських напрямів, російський формалізм не вичерпав себе, а перейшов у іншу якість, створивши міцну основу для структуралізму. Його можна вивчати як у замкнутих рамках певного історичного періоду, так і на тлі подальшого розвитку філософської думки. Більше того, і наразі можна досліджувати прикладний характер теорії російського формалізму, тим більше, що він завжди був орієнтований в першу чергу на практику.

З праць, опублікованих за останні роки з теми російського формалізму, особливий інтерес становлять ті, що написані російськими дослідниками Валерієм Сузі та Ілоною Светліковою, які присвятили свої дослідження виявленню психологічних джерел формалістських концепцій, показали роль російського формалізму не тільки в контексті європейської інтелектуальної історії початку ХХ століття, але і як її невід'ємної частини. Сузі у своєму підручнику з герменевтики намагається побачити у російській формальній школі літературознавства ознаки інших напрямів і шкіл – психології мистецтва, структуралізму, аналітичної філософії, лінгвістичної теорії знака тощо [4]. Светлікова у роботі «Історія російського формалізму: традиція психологізму і формальної школи» [3] вона послуговується історичним підходом до явища формалізму, а також від-

значає, що недостатня увага дослідників щодо виявлення впливів і традицій обумовлювала, з одного боку, далеко не вичерпну глибину досліджень формалізму, з іншого – широке поле для подальших теоретичних пошуків та розвитку концепцій в найрізноматніших аспектах. Подати процес становлення та зміцнення російського формалізму як історію ідей, було, на наш погляд, важливою та перспективною думкою.

Варто коротко зупинитися на самому методі реконструкції історії ідей, або ж інтелектуальної історії. Знаковою працею тут є робота Річарда Рорті «Історіографія філософії: Чотири жанри» [2]. Ось як визначає інтелектуальну історію Рорті: «Я хотів включити в «Інтелектуальну історію» книги про всіх тих незрівнянно важливих людей, які не потрапили під канон великих філософів минулого, але яких часто називають «філософами», – або ж тому, що вони зайняли відповідне місце, або за відсутності більш підходящої назви – людей типу Фрігени, Круно, Рамю, Мерсенна, Вольфа, Дідро, Кузена, Шопенгауера, Гамільтона, Маккоша, Бергсона та Остіна... А ще є книги про думки і впливи людей, яких зазвичай не називають філософами, але які явно знаходяться в прикордонній царині. Ці люди насправді робили роботу, яку взагалі-то мають робити філософи, – просування соціальних реформ, забезпечення нових словників у ім'я морального

звільнення, спрямування наукових та літературних дисциплін у нове русло» [2, с. 193]. Рорті створює необхідне концептуальне підґрунтя, на якому ми можемо визначити міру залучення праць представників російської формальної школи до філософського дискурсу.

Сьогодні «нова хвиля» уваги до цих явищ, розвинувшись на початку нинішнього століття, містить можливість поставити безліч нових питань. І зокрема, щодо перспектив наукових досліджень, ідеологічного контексту російської формальної школи, «прикладного» характеру вчення російських формалістів (власне, що і було з самого початку їхньою прямою метою), а саме питання про те, чи можна навчити людину бути письменником.

Домінування будь-якого формального засобу замість художнього образу, що задає «тон» всім іншим, не раз відзначалося у критиці творчості представників російської формальної школи. Так, у багатьох творах Ю. Тинянова така формотворча функція надана ритму, що неодноразово підкреслювали дослідники його творчості. Наприклад, питання про те, якому ритмотворчому елементу автор віддає перевагу у реалізації ідеї роману «Смерть Вазир-Мухтара», досліджувала І.С.Фірсова [6, с. 90-95]. Автор відзначає, що ритм прямо пов'язаний з темою трагічної суті декабристів, яка була надто важлива для Ю.Тинянова. Цим визначаються «...і прямі асоціації, і іномовні, зашифровані натяки, і ціла система підготовлених метафор і перефразувань» [6, с. 91]. Тема формується за рахунок композиційної фрагментарності, використання епіграфів як значимого елемента стилю, авторського афоризму, прихованих цитат, символіки кольорів, широко розгалуженої системи повторень, у лексиці це – укладання розмаїтих варваризмів, архаїзмів, віршів; і, безумовно, за рахунок інтонації, яка «локальна, підкорена ритму і укріплює його» [6, с. 91]. Таким чином, задумка автора, його бачення світу, ставлення до нього доносяться до читача через форму, задану ритмом як ціла естетична система, що вбирає «у себе і поезику, і стиль, і ознаки часу» [6, с. 95].

Проте далеко не всі критики чітко розмежовують формальну школу і ті теоретичні джерела, з яких вона виросла. Представники цієї школи жорстко і навіть зухвало і напоказ критикували, зокрема, школу Олександра Потебні та властиве їй покладання в основу мови образів, а відповідно у більш широкому плані виступали як відверті критики психологізму загалом. Водночас, цю критику деякі дослідники витлумачують все ж як дуже специфічну форму спадкоємності чи в усякому разі переймання певних ідей. Наприклад, як зауважує Валерій Сузі: «Формальна школа виросла почасти з теорії мови Потебні та непрямо була підкріплена «психологією мистецтва» Л. С. Виготського. Вона виявилася орієнтованою на лінгвістичні моделі та психологічні «механізми»» [4, с. 50]. Нищівну критику, втім, напевно чи можна прийняти за учнівство – та й за практичним застосуванням своїх ідей формалісти подають зовсім інші результати, аніж представники психологізму і образного підходу: у них швидше все виходить навпаки, хоча інколи й використовують

дуже подібну термінологію. Так, у психологізмі з деяких психічних функцій, зокрема функції образу можуть народжуватися певні структури, а далі і конкретні мовні форми, тоді як у формалістів, навпаки, саме лінгвістичні форми задають нові функції і структури і створюють нове, одивнене сприйняття. Не слово є втіленням образу, але саме слово, коли його позбавити автоматизму його вживання, одивнити, зробити самостійним, «самовитим», починає викликати нові образи. Сам Сузі визнає: «Все почалося з поділу мови на практичну (функція комунікації) та поетичну (роль експресії та «самовитого» слова). Основні послання раннього формалізму: очуднення (Шкловський) і деавтоматизація (Тинянов), ізоморфізм рівнів художньої системи від лексики до сюжету та жанру. Замість категорій форми та змісту ввели поняття матеріалу і функції, конструкції і структури. Концептуальна історія літератури будувалася на алгоритмі автоматизації/деавтоматизації сприйняття як вирішення проблеми традиції і новаторства» [4, с. 50]. Рушійною силою революційно-історичного процесу було проголошено «спрямованість образу за своєю даністю, до нових горизонтів» [4, с. 50]. Але Сузі забуває додати, що образ не є метою формалістів – для них необмежена множина образів є лише побічним ефектом досягнення самобутності одивненої форми.

Сам Сузі дає для цього досконалу аргументацію, коли показує руйнування формалістами підходу, за якого можливі стали і домінуючі функції і структури – коли звертається до аналізу детективного жанру. Втім, і тут він намагається підмінити мовні форми мовними структурами, а формалістів «модернізувати» і перетворити на структуралістів. Він пише: «Найбільш продуктивно дослідницька ідея формалістів проявляє себе на матеріалі детективного жанру... Метою було виявлення «архетипів», схем, структур, сюжетного «кістяка». Подібність результатів забезпечувалася подібністю матеріалу. Структуротворчі моделі (жанр-сюжет-мотив-тема) ставали результатом майстерності, а не натхнення. При цьому в семіотичному підході це мало наслідком втрату феноменалій: мова редукувалася до мовлення, структура – до матеріалу, художні коди – доповідомлення; відбувалося суміщення і заміщення синхронії (структурно-зрізовий аналіз) і діахронії (процесуальність) при домінуванні структурного підходу, при редукуванні до нього діахронії» [4, с. 51]. Спочатку Сузі влучно помічає втрату «феноменалій» (хоча по формі це теж знову «модернізація» - термін з арсеналу аналітичної філософії), а далі здійснює явну натяжку – пише про редукцію, але не до форми, а до структури, хоча сам же раніше свідчив про руйнування сталих структур формалістами. Єдиний варіант, коли можна погодитися з Сузі, – якщо форми мови називати структурами мови. Але це не приведе нас до розуміння формалізму, адже буде втрачена історична точність і концептуальна адекватність – герменевтичне завдання не буде досягнутим. Навіть якщо погодитися з тим, що формалісти у якомусь сенсі є структуралістами, то як тоді вони можуть бути спадкоємцями психологізму? Адже психологізм і

структуралізм є повними антиподами. Хоча би над цим варто було задуматися автору.

Такий же підхід – «перелицьовування» формалістів у личину якоїсь іншої школи Сузі здійснює і далі: але тепер формалісти виявляються вже не нащадками психологізму чи структуралістами «Формалісти відхилили поділ на природні та гуманітарні науки, апологізували їхнє максимальне зближення на рівні методів і результатів. Вони висунули вимогу регулярності, прогнозованості (твір являє собою не унікалом, а варіацію інваріанту, універсуму). Унікальне в тексті підлягало літературній критиці, яка є не наукою, а видом літературної діяльності» [4, с. 50]. З цим твердженням не можна не погодитися, адже для формалістів була домінантною лише одна форма – форма мови, а усі інші форми – соціальні, психічні тощо були для них несуттєвими і похідними. Однак, далі Валерій Сузі знову починає намагатися розмити унікальність і самобутність формальної школи літературознавства у інших теоріях мови: «Основна їхня методика – опис навіть не текстів, а виявлення умов породження смислів (лінгвістична теорія знака Ф. де Соссюра). Вони утверджували колективно-комунікативний характер первинних (природних мов) та вторинних (твору) моделюючих систем, в яких «конвенціональний» код забезпечує загальнодоступність. Основним у цій системі стала система бінарних протиставлень, розроблена функціональність, унітарність елементів знакових систем» [4, с. 50]. Тут очевидно є спроба хибно-формального підходу до формалістів, не їхнього одивнення, але їхньої баналізації, редукції формалізму до епігонства або ж неусвідомлених провозвіщень майбутніх теорій мови. Наприклад, згадування бінарних кодів – це явна спроба знову зробити формалістів структуралістами. Не дивно, що за такого кривотлумачення формалізму хибно і несправедливо оцінює Сузі і результати теоретичних і практичних пошуків формалістів: «Так здійснювалася редукція (примітивізація) складного мінливого змісту художнього твору, який редукувався до тексту як набору знаків і елементів, до структури частин, до функції. Функція – нерозривна одиниця оповіді, що відбиває співвідношення між даними елементами та структурою» [4, с. 50]. Наскільки інакше завдання вкладав у практикування формального підходу Ю. Тинянов, коли проголосив рух думок від загального до спеціального [5]! Там, де формалісти за допомогою вилучення форми мови з її автоматизмів відроджували і народжували її автентичне буття, її контекстуальну неповторність, Сузі вбачає лише примітивізацію і редукцію...

Набагато більш продуктивним на цьому фоні виглядає підхід, який пропонує Ілона Светлікова, коли виявляє спорідненість формальної школи з футуризмом і зокрема – через відштовхування формалістів від символізму. Найбільш потужним літературно-філософським напрямом, який пережив свій розквіт до моменту початку становлення російського формалізму, був не футуризм, зв'язки з якими очевидні для спеціалістів, а російський символізм. Саме він з його потужним теоретичним ко-

рпусом постав як стимул для «протидії», для створення не менш серйозного напрямку, що заявляв про інші орієнтири. Светлікова зауважує, що «Ейхенбаум характеризував цей період як антисимволістське «піднесення футуристів» і спеціально підкреслив історичний зв'язок між футуризмом та формальним методом ...Тинянов мотивував висунування питання про конструктивний принцип поезії періоду літературних революцій» [Светлікова с. 10].

Заслуга І. Светлікової в тому, що вона обгрунтувала положення, що «ситуація в науковому та філософському житті на рубежі XIX-XX століть, якщо зв'язати її з формалізмом, перетворює наявність потужного психологічного шару у теоріях формалістів у історичну закономірність. Вся неочікуваність такої закономірності полягає в контрасті з традиційною історіографією, а не в тому, що історично такий стан справ склався за примхливим збігом обставин» [3, с. 13]. Безумовно, дослідниці щонайменше у цьому вдалося «описати формалізм як частину наукової історії».

Ейхенбаум зовсім інакше витлумачує покликання мистецтва, протиставляючи порожньому ман'єризму символістів наповнений смислом спосіб одивнити мову у формалізмі: «Художній витвір завжди є чимось зробленим, оформленим, придуманим – не тільки штучним, але й штучним в хорошому сенсі цього слова, і тому в ньому немає і не може бути місця відображенню душевної емпірики» [Ейхенбаум 1927, с. 161]. У першому сенсі штучності Ейхенбаум говорить про щось неприродне, те, що відокремлює себе від природи, душа і душевне тут постає як щось містичне, надприродне – саме такою була позиція символістів. Тоді як для формалістів значимим є штучне у другому зі згаданих Ейхенбаумом сенсів мистецтва – мистецтво як штука, витвір, спосіб підпорядкувати душі увесь світ.

Ілона Светлікова виважено оцінює місце формалізму у протистоянні психологізму і антипсихологізму, характерного для початку XX століття у європейській філософії і мистецтві: «...варто лише зіставити деякі загальновідомі факти європейської інтелектуальної історії XIX – початку XX століття, щоб припустити, що, оскільки формалізм виявився втягнутим у конфлікт психологізму та антипсихологізму, наслідки цього навряд чи обмежувались однією боротьбою з біографічним методом. Спочатку словом «психологізм» позначали прихильність такому погляду, згідно з яким всі факти свідомості та результати її роботи слід описувати винятково в рамках психології, спираючись на її методи та інструментарій. Ця точка зору склалася в англійській філософії, вплив якої в XVIII-XIX століттях зумовив поширення аналогічних ідей по всій Європі» [3, с. 17]. Це зумовило потужний імпульс протидії психологізму, відчутний як у позитивістській соціології, так і у феноменології та аналітичній філософії. Це і є причиною подібності формалізму з цими напрямками – однак, зовсім не їхньої тотожності!

Слід не втрачати оригінальний підхід формалізму до мови, а для цього варто передусім відмежу-

вати формалізм від найближчої до нього течії у концептуалізації мови – від структуралізму. Книга Ельмара Голенстайна «Феноменологічний структуралізм Романа Якобсона» [8] дає для цього цінний і необхідний матеріал. Так, Голенстайн звертає увагу на те, що не наукові абстракції, а саме школа і практика літературної критики і творчості формалістів є джерелом структуралізму: «Наукові джерела яacobsonівського структуралізму... мають другорядне значення. Вони просто дають перші наукові формулювання та способи конкретного вираження для його ранніх прозрінь, що виникли завдяки мистецтву та спілкуванню з художниками» [8, р. 23]. Дуже подібну позицію зустрічаємо і у російських митців у роботі «Слово як таке»: «...до нас мовотворці за багато розбиралися в людській «душi» (загадки духу, пристрастей і почуттів), але погано знали, що душу створюють баячі, а оскільки ми, баячі сбудитляне, більше думали про слово, ніж про затугану попередниками «Психею», то вона вмерла на самоті, а тепер в нашій владі створити будь-яку нову ... / чи забажаємо? / ...! Ні!..» [1, с. 56].

Єдине, в чому в самому загальному плані ми можемо погодитися з Сузі у його оцінці зв'язку формалізму з психологією мистецтва і мови – це погляд на мову як ключову царину розвитку людської свідомості. На цю обставину звертає увагу і Светлікова: «Мовознавство отримало найсильніший поштовх для розвитку від відкриття того факту, що мова є не обгорткою, а знаряддям мислення. Мову стали вважати тим ключем, за допомогою якого передбачали відкривати закони розумової діяльності, – досягнути мети, яку вважали пріоритетною за доби панування психологізму. Дещо пізніше аналогічне ставлення до предмету дослідження частково поширюється на мистецтвознавство та літературознавство. З одного боку, тільки психологія могла допомогти у справжньому науковому розумінні мистецтва та літератури. З іншого – і, мабуть, ще більш істотного – вивчення художніх і літературних пам'яток почали розглядати не лише як цінне саме по собі, але як один з кращих шляхів до розуміння законів, що керують розумовим життям окремих людей і цілих народів. Перше впливало на стиль мистецтвознавчих робіт, визначало характер їх дослідницького підходу та їхній теоретичний інструментарій. Друге сприяло тому, що до заняття гуманітарними науками стали тягнутися люди з філософськими схильностями та інтересами» [3, с. 29].

Втім, формалісти не належали ані до перших, ані до других: вони не були ані просто знавцями мистецтва, ані філософами – формалісти самі були митцями, причому митцями самого буття, вони мали амбіцію не відтворювати буття, а творити його у мові і мовою. І в цьому полягала їхня філософія – не стільки філософія мистецтва, скільки мистецтво як філософія.

Таким чином, дослідження філософських основ формальної школи відкриває шлях до розуміння філософських засад усього гуманітарного пізнання. А відповідно, формальна школа літературознавства подає важливі методологічні ідеї для усіх гуманітарних і соціальних наук – і всіх наук, які охоплюють сферу людської творчості, яка може бути реалізована через мову і мовлення.

References

1. Kruchenikh A., Khlebnikov V. Word as such // Manifestos and programs of Russian futurists. München: WilhelmFink Verlag, 1967. S. 53-58. [Published in Russian].
2. Rorty R. The Historiography of Philosophy: Four Genres // Dzhokhadze I. Richard Rorty's neopragmatism. Moscow: Editorial URSS, 2001. Pp. 180-199. [Published in Russian].
3. Svetlikova I. Iu. The Sources of Russian Formalism: Tradition of Psychologism and the Formal School. Moscow: Novoe Literaturnoe Obozrenie, 2005. 176 p. [Published in Russian].
4. Suzi V. N. Hermeneutics: History and Concepts. Petrozavodsk, PetrSU Publishing House, 2005. 92 p. [Published in Russian].
5. Tynianov Iu. Archaists and Innovators. Leningrad, Priboi Publ., 1929. 598 p. [Published in Russian].
6. Firsova I.S. The rhythm-forming elements of the novel by Iu. N. Tynianov "Death of Vazir-Mukhtar" // Questions of Russian Literature. Republican interdepartmental scientific collection. Issue 2 (56). Lviv: Svit, 1990. Pp. 90-95. [Published in Russian].
7. Eichenbaum B. Literature. Theory. Criticism. Controversy. Leningrad, Priboi Publ., 1927. 303 p. [Published in Russian].
8. Holenstein E. Roman Jakobson's Approach to Language: Phenomenological Structuralism, translated by C. Schelbert and T. Schelbert. Bloomington and London: Indiana University Press, 1976. 215 p.

**Deutsche internationale Zeitschrift für
zeitgenössische Wissenschaft**

• • •
№4 2021
VOL. 2

Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft ist eine internationale Fachzeitschrift in deutscher, englischer und russischer Sprache.

Periodizität: 24 Ausgaben pro Jahr
Format - A4

Alle Artikel werden überprüft.
Freier Zugang zur elektronischen Version des Journals

- Edmund Holst (Salzburg) AT
- Michaela Meissner (Köln) DE
- Klara Amsel (Liège) BE
- Briana French (Cambridge) GB
- Joleen Parsons (Manchester) GB
- Dragomir Koev (Sofia) BG
- Stanislav Štěpánek (Praha) CZ
- Valeriya Kornilova (Kyiv) UA
- Dmitriy Aksenov (Lviv) UA
- Valentin Bragin (Moscow) RU
- Mirosław Bednarski (Warsaw) PL
- Daniela Villa (Florence) IT
- Mattia Molteni (Rome) IT
- Sylwia Krzemińska (Ljubljana) SI
- Käte Kraus (Vienna) AT
- Eleonora Lehmann (Berlin) DE
- Alexander Dressler (Marseille) FR
- Zdzisław Małecki (Warsaw) PL
- Adrián Borbély (Budapest) HU

**German International Journal of Modern
Science**

• • •
№4 2021
VOL. 2

German International Journal of Modern Science is an international, German/English/Russian/Ukrainian language, peer-reviewed journal.

Periodicity: 24 issues per year
Format - A4

All articles are reviewed.
Free access to the electronic version of journal.

- Edmund Holst (Salzburg) AT
- Michaela Meissner (Köln) DE
- Klara Amsel (Liège) BE
- Briana French (Cambridge) GB
- Joleen Parsons (Manchester) GB
- Dragomir Koev (Sofia) BG
- Stanislav Štěpánek (Praha) CZ
- Valeriya Kornilova (Kyiv) UA
- Dmitriy Aksenov (Lviv) UA
- Valentin Bragin (Moscow) RU
- Mirosław Bednarski (Warsaw) PL
- Daniela Villa (Florence) IT
- Mattia Molteni (Rome) IT
- Sylwia Krzemińska (Ljubljana) SI
- Käte Kraus (Vienna) AT
- Eleonora Lehmann (Berlin) DE
- Alexander Dressler (Marseille) FR
- Zdzisław Małecki (Warsaw) PL
- Adrián Borbély (Budapest) HU

Artmedia24

Anschrift: Industriestraße 8,74589 Satteldorf
Deutschland.

E-mail: info@dizzw.com
WWW: www.dizzw.com

Chefredakeur: Reinhardt Roth

Druck: Einzelfirma Artmedia24, Industriestraße
8,74589 Satteldorf Deutschland

Artmedia24

Address: Industriestrasse 8,74589 Satteldorf
Germany.

E-mail: info@dizzw.com
WWW: www.dizzw.com

Editor in chief: Reinhardt Roth

Printing: Artmedia24, Industriestrasse 8,74589
Satteldorf Germany.

Die Hersteller der Zeitschrift sind nicht
verantwortlich für die in der Zeitschrift
veröffentlichten Materialien.

Die Autoren sind für die Richtigkeit der im
Artikel enthaltenen Informationen
verantwortlich. Die Meinung der Hersteller
spielt möglicherweise nicht die Ansichten des
Autoren wieder.

Bei Nachdruck ist ein Verweis auf der Zeit-
schrift erforderlich. Materialien werden in der
Ausgabe des Autoren veröffentlicht.

Editorial board of journal is not responsible for
the materials published there.

Authors are responsible for the accuracy of arti-
cles contained information.
Opinion of editorial board may not coincide
with the opinion of authors published materials.

In case of materials reprinting - link to journal is
required.
Materials are publishing in native author's edi-
tion.

ISSN (Print) 2701-8369

ISSN (Online) 2701-8377

Edition: № 4/2020 (January) – 4st

Passed in press in January 2021

Printed in January, 2021

Printing: Artmedia24, Industriestrasse 8,
74589 Satteldorf, Germany.

artmedia²⁴

© Artmedia24

© Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft / German International Journal
of Modern Science

